

T.C.
HASAN KALYONCU ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İKTİSAT ANABİLİM DALI
BANKACILIK VE FİNANS TEZLİ YÜKSEK LİSANS PROGRAMI

KAYIT DIŞI ÇALIŞTIRILAN MESLEK LİSESİ ÖĞRENCİLERİNİN
AKADEMİK BAŞARILARININ EKONOMİK AÇIDAN İNCELENMESİ:
ŞANLIURFA İLİ SURUÇ İLÇESİ ÖRNEĞİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

HAZIRLAYAN
BÜNYAMİN DEMİR

GAZİANTEP - 2019

T.C.
HASAN KALYONCU ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İKTİSAT ANABİLİM DALI
BANKACILIK VE FİNANS TEZLİ YÜKSEK LİSANS PROGRAMI

KAYIT DIŞI ÇALIŞTIRILAN MESLEK LİSESİ ÖĞRENCİLERİNİN
AKADEMİK BAŞARILARININ EKONOMİK AÇIDAN İNCELENMESİ:
ŞANLIURFA İLİ SURUÇ İLÇESİ ÖRNEĞİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

HAZIRLAYAN
BÜNYAMİN DEMİR

TEZ DANIŐMANI
DR. ÖĞR. ÜYESİ LAMİHA ÖZTÜRK

GAZİANTEP - 2019

TEZ ETİK VE BİLDİRİM SAYFASI

Yüksek Lisans Tezi olarak sunduğum “Kayıt Dışı Çalıştırılan Meslek Lisesi Öğrencilerinin Akademik Başarılarının Ekonomik Açıdan İncelenmesi: şanlıurfa İli Suruç İlçesi Örneği” başlıklı çalışmanın tarafımca, bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurmaksızın yazıldığını ve yararlandığım eserlerin kaynakçada gösterilenlerden olduğunu ve bunlara atıf yapılarak yararlanmış olduğumu belirtir ve onurumla doğrularım.15/05/2019

Bünyamin DEMİR

TEŞEKKÜR

Bu çalışmanın yürütülmesi sırasında hiçbir konuda benden desteğini esirgemeyen değerli danışmanım Dr. Öğr. Üyesi Lamiha ÖZTÜRK'ün yanı sıra,

Çalışma süresince en önemli yardımcım olan sevgili eşim Yasemin DEMİR ile varlıklarıyla bana güç veren güzel kızım Zeynep Asya ve yakışıklı oğlum Salih Kerem'e,

Çalışmaya başlarken benden desteklerini esirgemeyen Suruç İlçe Milli Eğitim Müdürlüğü'nde Şube Müdürü Ali ÇANKI'ya,

Anketlerin uygulanması sırasında saha çalışmasında ve sonrasında bana yardımcı olan Suruç MTAL Okul Müdürü Mustafa KONUR ile Okul Müdür Yardımcısı Barbaros TAN'a,

Anket formunun geliştirilmesi aşamasında fikirleriyle bana destek olan Suruç MTAL Okul Müdür Yardımcısı Fahri ASLAN ile Tarih Öğretmeni Selim GÜNDÜZ'e,

SPSS programına veri girişi aşamasında bana yardımcı olan Suruç MTAL Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretmenleri Asiye BİNA ile Aysel ÇUMAN'a,

Verilerin analizi aşamasında SPSS programı ile ilgili bana tecrübelerini aktaran Suruç MTAL Psikolojik Danışman ve Okul Rehber Öğretmeni Şeyma LEVENT'e,

Uygulama yaptığımız tüm okulların idareci ve öğretmenleri ile öğrencilerine,

Destek ve katkıları için teşekkür ederim.

Gaziantep, 2019

Bünyamin DEMİR

ÖNSÖZ

Türkiye'nin de onaylamış olduğu “BM Çocuk Hakları Sözleşmesi”nin 1’inci maddesinde, 18 yaşın altındaki herkes “çocuk” olarak tanımlanmaktadır. Çalışmak zorunda bırakılma günümüzde çok sayıda çocuğun maruz kaldığı en önemli sorunlardan birisidir. Çocuk işçiliği, tüm dünyada yaygın şekilde görülmektedir. Genel olarak kentlerde yaşayan çocuklar hizmet ve sanayi sektörlerinde, kırsal bölgelerde yaşayan çocuklar ağırlıklı olarak tarım ve hayvancılık alanlarında çalışmaktadır. ILO’nun 2017 raporuna göre dünyada 64 milyonu kız, 88 milyonu erkek olmak üzere 152 milyon çocuk işçi bulunmaktadır. Bu çocukların 73 milyonu tehlikeli işlerde, yeterli eğitim ve sağlık hizmetleri ile temel özgürlüklerden yoksun biçimde çalışmaktadır (ÇSGB, 2017: 10-13).

TÜİK 2012 Çocuk İşgücü Anketi sonuçlarına göre Türkiye’de 893 bin çocuk işçi bulunmaktadır. Bu çocukların 292 bini 6-14 yaş gurubunda, 601 bini ise 15-17 yaş grubundadır. Çalışan çocukların %68,8’i erkek, %31,2’si kız çocuklarından oluşmaktadır. Sektörlere göre dağılıma bakıldığında ise bu çocukların %44,7’si tarım, %31’inin hizmet ve %24,3’ü sanayi sektöründe çalışmaktadır. Çocuk işçilerin %91,5’i bir okula devam ederken, %8,5’i bir okula devam etmemektedir (TÜİK, 2013; ÇSGB, 2017: 20-22).

Kayıt dışı çalışmanın en fazla görüldüğü sektör yapısı itibarıyla tarım sektörüdür (Görücü ve Akbıyık, 2010: 193). Ayrıca tarım sektörü, dünyada olduğu gibi Türkiye’de de çocuk işçiliğinin en fazla görüldüğü sektördür (Karaman, 2013: 14). Göçebe mevsimlik tarım işçileri gibi gruplarda çocukların okula devamı önemli bir sorundur (Havlioğlu, 2011: 14). Bu gruplar çalışmak için genellikle akrabalarıyla birlikte göç ettiği için eğitimi devam eden çocuklarını bırakacak yer bulamamakta ve çocuklarını okuldan alarak yanlarında götürüp erken yaşlarda çalışmaya zorlamaktadırlar (Yiğit ve diğerleri, 2017: 6).

Bu çalışma ile henüz zorunlu eğitim çağındayken aileleri tarafından kayıt dışı çalıştırılan meslek lisesi öğrencilerinin akademik başarıları ekonomik açıdan incelenmeye çalışılmıştır. Bu çalışmayı sonuçlandırmamda görüşleri ile katkıda bulunan değerli hocam Prof. Dr. Zehra Vildan SERİN’e, Doç. Dr. Sumru BAKAN’a ve danışmanım Dr. Öğr. Üyesi Lamiha ÖZTÜRK’e çok teşekkür eder, çalışmanın tüm ilgililere yararlı olmasını dilerim.

ÖZET

Bu tez çalışmasında kayıt dışı çalıştırılan meslek lisesi öğrencilerinin akademik başarıları ekonomik açıdan incelenmiştir. Araştırmanın örneklemini Şanlıurfa ili Suruç ilçesinde bulunan resmi nitelikteki Mesleki ve Teknik Anadolu Liselerinde öğrenim görmekte olan öğrenciler oluşturmaktadır. Araştırmada bu öğrencilere ait nicel ve nitel bazı verileri toplamaya yönelik özel geliştirilen bir anket kullanılmıştır. Elde edilen veriler SPSS Statistics 17.0 ve Microsoft Office Excel programları kullanılarak tablo, grafik ve istatistik testlerle analiz edilmiştir. Öğrencilerin akademik başarıları incelenirken kayıt dışı çalışmanın okul genel not ortalaması, başarı belgesi alma, sorumlu geçilen ders sayısı, ortalama ile geçilen ders sayısı ve sınıf tekrarı yapma durumu üzerindeki etkisi Kruskal Wallis ve Mann Whitney U testleri ile analiz edilmiştir.

Analiz sonuçlarına göre; okulların açık olduğu dönemlerde tarım başta olmak üzere çeşitli sektörlerde genellikle aileleri tarafından kayıt dışı çalıştırılan öğrencilerin akademik başarılarının olumsuz etkilendiği yapılan analizlerle istatistiksel olarak ortaya konulmuştur. Bölgenin sosyo-ekonomik koşulları göz önüne alındığında, okul yerine çalışmayı tercih eden bu kesimin katlandıkları fırsat maliyetinin ve beşeri sermayelerinden ödün vermelerinin bölge ekonomisini olumsuz etkilediği düşünülmektedir. Bu çocukların, okul bittikten sonra da takip edilerek toplumdaki statülerinin nasıl şekilleneceğinin belirlenmesi, ülke ekonomisine etkilerinin ortaya konulması açısından önemli olacaktır.

Anahtar Kelimeler: Kayıt dışı çalışma, çocuk işçiliği, akademik başarı

ABSTRACT

In this thesis, academic achievement of unregistered vocational high school students was examined economically. The sample of the study consisted of students attending official vocational and technical high schools in Suruç, Şanlıurfa. In the study, a specially developed questionnaire was used to collect some quantitative and qualitative data of these students. The data were analyzed by using SPSS Statistics 17.0 and Microsoft Office Excel programs. While examining students' academic achievement, the effect of unregistered study on school grade point average, achievement certificate, number of courses passed, number of courses passed, number of courses passed and grade repetition status were analyzed with Kruskal Wallis and Mann Whitney U tests.

According to the results of the analysis; In the period when the schools are open, the academic success of the students, who are mostly employed by their families in various sectors such as agriculture, have been adversely affected. Considering the socio-economic conditions of the region, it is thought that the opportunity cost and the concessions of the human capital, which prefer to work instead of school, negatively affect the economy of the region. Determining how these children will be shaped after they finish school will be important in terms of determining their effects on the national economy.

Keywords: Informal study, child labor, academic achievement

İÇİNDEKİLER

Sayfa No.

TEŞEKKÜR	i
ÖNSÖZ	ii
ÖZET	iii
ABSTRACT	iv
İÇİNDEKİLER	v
TABLolar LİSTESİ	vii
GRAFİK LİSTESİ	ix
KISALTMALAR LİSTESİ	x
BİRİNCİ BÖLÜM	
GİRİŞ	1
1.1 Problem Durumu	2
1.2 Araştırmanın Amacı	3
1.3 Araştırmanın Önemi	3
1.4 Araştırmanın Sınırlılıkları	4
1.5 Araştırmanın Varsayımları	4
1.6 Literatür	4
İKİNCİ BÖLÜM	
KAVRAMSAL ÇERÇEVE	9
2.1 Mevsimlik Göç Kavramı	9
2.2 Türkiye'nin İstihdam ve Kayıt Dışı Çalışma Verileri	13
2.3 Yoksulluğun Kayıt Dışı Çalışma Üzerindeki Etkisi.....	14
2.4 Çalışma Hayatı İle İlgili Yasal Düzenlemeler.....	15
2.5 Kayıt Dışı Çalıştırılan Çocukların Durumu.....	19
2.5.1 Çalışan Çocuk Kavramı	19
2.5.2 Türkiye'de Çocuk İşgücü Verileri	20
2.5.3 Kanuni Açından Değerlendirme	21

2.5.4 Eğitim Açısından Değerlendirme	22
2.5.5 Ekonomik Açından Değerlendirme	26
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM	
YÖNTEM VE ANALİZ.....	28
3.1 Yöntem	28
3.2 Verilerin Toplanması.....	29
3.3 Verilerin Analizi.....	30
DÖRDÜNCÜ BÖLÜM	
BULGULAR VE YORUM	31
4.1 Ankete Katılan Tüm Öğrencilere Ait Bilgiler.....	31
4.1.1 Demografik Bilgiler.....	31
4.1.2 Çalışma Durumu.....	33
4.1.3 Akademik Başarı	38
4.2 Çalıştığını Belirten Öğrencilere Ait Bilgiler	46
4.2.1 Demografik Bilgiler.....	47
4.2.2 Akademik Başarı	50
4.3 Elde Edilen Bulguların Ekonomik Açından Değerlendirilmesi	66
4.3.1 Elde Edilen Bulgular.....	67
4.3.2 Bulguların Ekonomik Açından Değerlendirilmesi	68
BEŞİNCİ BÖLÜM	
SONUÇ VE ÖNERİLER.....	69
5.1 Sonuç.....	69
5.2 Öneriler.....	70
KAYNAKÇA	73

TABLULAR LİSTESİ

	Sayfa No.
Tablo 1 : Öğrencilerin cinsiyet bilgileri	31
Tablo 2 : Öğrencilerin yaş bilgileri	31
Tablo 3 : Öğrencilerin yaşadıkları yer bilgileri	32
Tablo 4 : Öğrencilerin okul bilgileri.....	32
Tablo 5 : Öğrencilerin sınıflara dağılımı	33
Tablo 6 : Öğrencilerin çalışmaya gitme durumu	33
Tablo 7 : Öğrencilerin çalışma konusunda isteklilik/zorunluluk durumu.....	34
Tablo 8 : Göç etme durumları	34
Tablo 9 : Göç edenlerin bölgeler arasında tekrar yer değişikliği yapma durumu	34
Tablo 10 : Göç etme periyodu	35
Tablo 11 : Öğrencilerin çalışmaya gitmek için okuldan izin alma durumu	35
Tablo 12 : Çalıştığını belirten öğrencilerin sektörlere dağılımı	35
Tablo 13 : Öğrencilerin çalışmaya gittiği aylar	36
Tablo 14 : Öğrencilerin çalışma sonrası geri döndükleri aylar	36
Tablo 15 : Okuldan uzak kalan öğrencilerin rahatsız olup olmama durumu	37
Tablo 16 : Çalışmanın öğrencileri en fazla olumsuz etkilediği alanlar	37
Tablo 17 : Öğrencilerin çalışmasının çevreleri tarafından bilinme durumu	38
Tablo 18 : Sınıf bazında okul başarı ortalamaları	38
Tablo 19 : Başarı belgesi alma durumları	39
Tablo 20 : Sorumlu geçilen ders sayıları.....	40
Tablo 21 : Ortalama ile geçilen ders sayıları.....	41
Tablo 22 : Sınıf tekrarı yapan öğrenci sayıları	42
Tablo 23 : Öğrencilerin kendilerini en başarılı gördükleri dersler	42

Tablo 24 : Öğrencilerin kendilerini en başarısız gördükleri dersler.....	44
Tablo 25 : Çalışmanın eğitime etkilerini azaltma konusunda öğrenci görüşleri.....	46
Tablo 26 : 1.Grupta yer alan öğrencilerin cinsiyet bilgileri	47
Tablo 27 : 1.Grupta yer alan öğrencilerin yaş bilgileri	48
Tablo 28 : 1.Grupta yer alan öğrencilerin yaşadığı yer bilgileri	49
Tablo 29 : 1.Grupta yer alan öğrencilerin sınıf bilgileri.....	50
Tablo 30 : Grupların karşılaştırmalı okul genel not ortalamaları	51
Tablo 31 : 1.Grupta başarı belgesi alan öğrenci sayıları	52
Tablo 32 : 1.Grupta sorumlu ders geçen öğrenci sayıları.....	53
Tablo 33 : 1.Grupta ortalama ile ders geçen öğrenci sayıları.....	54
Tablo 34 : 1.Grupta sınıf tekrarı yapan öğrenci sayıları.....	55
Tablo 35 : Grupların okul genel not ortalamalarının farklılık testi sonuçları	57
Tablo 36 : İkili grupların okul genel not ortalaması dağılımlarının farklılık testi sonuçları... 58	
Tablo 37 : Grupların başarı belgesi ortalamalarının farklılık testi sonuçları	59
Tablo 38 : İkili grupların başarı belgesi dağılımlarının farklılık testi sonuçları	60
Tablo 39 : Grupların sorumlu geçtikleri ders ortalamalarının farklılık testi sonuçları	61
Tablo 40 : İkili grupların sorumlu geçtikleri ders dağılımlarının farklılık testi sonuçları	62
Tablo 41 : Grupların ortalama ile geçtikleri ders ortalamalarının farklılık testi sonuçları.....	63
Tablo 42 : İkili grupların ortalama ile geçtikleri ders dağılımlarının farklılık testi sonuçları. 64	
Tablo 43 : Grupların sınıf tekrarı ortalamalarının farklılık testi sonuçları.....	65
Tablo 44 : İkili grupların sınıf tekrarı dağılımlarının farklılık testi sonuçları.....	66

GRAFİK LİSTESİ

	Sayfa No.
Grafik 1 : Graplarda yer alan öğrencilerin cinsiyet dağılımları (%).....	47
Grafik 2 : Graplarda yer alan öğrencilerin yaş dağılımları (%).....	48
Grafik 3 : Graplarda yer alan öğrencilerin yaşadıkları yer dağılımları (%)	49
Grafik 4 : Graplarda yer alan öğrencilerin sınıf dağılımları (%).....	50
Grafik 5 : Graplara okul genel not ortalamalarının karşılaştırılması.....	51
Grafik 6 : Graplarda başarı belgesi alan öğrenci oranları (%).....	53
Grafik 7 : Graplarda sorumlu ders geçen öğrenci oranları (%)	54
Grafik 8 : Graplarda ortalama ile ders geçen öğrenci oranları (%)	55
Grafik 9 : Graplarda sınıf tekrarı yapan öğrenci oranları (%)	56
Grafik 10 : Sınıf tekrarı yapan öğrencilerin dağılımı (%).....	56

KISALTMALAR LİSTESİ

ÇSGB	: Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı
DPT	: Devlet Planlama Teşkilatı
IFAD	: Uluslararası Tarımsal Kalkınma Fonu
ILO	: Uluslararası Çalışma Örgütü
MEB	: Milli Eğitim Bakanlığı
MTAL	: Mesleki ve Teknik Anadolu Lisesi
TBMM	: Türkiye Büyük Millet Meclisi
TÜİK	: Türkiye İstatistik Kurumu
UNDP	: Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı

BİRİNCİ BÖLÜM

GİRİŞ

Kalkınma, bir ülkenin sosyal, kültürel ve ekonomik alanda ilerlemesini, insan kaynakları niteliğinin artmasını, kurumsal kapasitesinin güçlenmesini, çevre duyarlılığının gelişmesini ve bireysel refahın artmasını ifade eden oldukça kapsamlı bir kavramdır. Gelişme ise, ekonomik büyüme, gelir dağılımı, eğitim düzeyi, beslenme düzeyi, sağlık hizmetleri ve iletişim gibi unsurları kapsayan çok boyutlu bir olgudur. Sosyo-ekonomik gelişme, kişi başına düşen gelirin artırılması şeklinde özetlenebilecek ekonomik büyümenin yanında, yapısal ve insani gelişmeyi içine alan sosyal bazı değişkenleri de kapsamaktadır. Gelişmişlik düzeyi, çok sayıda ekonomik, sosyal ve kültürel değişkenin kullanıldığı ve coğrafi bazda karşılaştırma imkânı sağlayan sosyo-ekonomik gelişmişlik endeksleri oluşturmak suretiyle ölçülmektedir (Kalkınma Bakanlığı, 2013:1).

Neden-sonuç ilişkisi açısından, ekonomik ve sosyal gelişmişlik düzeyi ile toplumu oluşturan bireylerin genel eğitim seviyesi arasında güçlü bir ilişki bulunmaktadır. Ekonomik ve sosyal gelişmenin gerçekleşmesinde en önemli araçlardan birisi, gerekli sayıda ve nitelikte insangücü yetiştirilmesidir (DPT, 2003:25). Yeterli seviyede ekonomik kalkınmanın gerçekleştirilmesi, katma değer yüksek olduğu sanayi ve hizmet sektörlerinde faaliyet gösteren işgücünün yoğun olmasını gerektirmektedir. Bunun sağlanması için de eğitilmiş, nitelikli işgücüne ihtiyaç bulunmaktadır. Bu çerçevede, eğitim ekonomik kalkınma için zorunluluk iken, sosyal açıdan birey için daha yüksek gelirli düzenli bir iş, kültürel zenginlik, sosyalleşme ve refah düzeyi anlamına gelmektedir (Kalkınma Bakanlığı, 2013:25).

Eğitim, iktisadi kalkınmanın temelini oluşturmaktadır. Ülkelerin ekonomik, sosyal ve siyasal gelişmişlik düzeylerini belirleyen en önemli faktörlerden birisi eğitimidir. Günümüzde toplumlar, eğitim düzeyinin artması ile ekonomik kalkınma arasında ilişki kurmaktadır. İnsanların aldıkları eğitim oranında topluma katkı sağladıkları düşüncesi gelişmiştir (Altınışik ve Peker, 2012:1).

Ekonomilerde, çıktı üretilebilmesi için fizikî sermaye, beşerî sermaye, işgücü ve doğal kaynaklar gibi girdiler girişimcilerce farklı teknolojik bilgiler çerçevesinde bir araya getirilir. İşgücünün niteliği özellikle okullardaki ve işyerlerindeki eğitimler sayesinde geliştirildikçe, ülkenin beşeri sermayesi (human capital) de artmış olur. Bu anlamda beşeri sermaye, işgücünün içerdiği bilgi ve becerilerin toplamı olarak tanımlanabilir. Beşeri sermayenin etkin şekilde

üretime daha fazla katkı sağlayabilmesi, fiziki sermaye ile beşeri sermaye arasındaki optimal dengenin kurulmasına bağlıdır. Bilginin üretim sürecindeki öneminin artmasıyla birlikte beşeri sermaye yatırımlarının iktisadi kalkınmaya olan katkısı artmaktadır. Bilgi ekonomilerinde beşeri sermaye yatırımları, iktisadi kalkınmaya daha fazla katkı yapmaktadır (Karataş ve Çankaya, 2010:30).

Ülkelerin kalkınmışlık seviyelerini arttıran eğitim, gelir düzeyinde artış yaratma, gelirin adil paylaşımını sağlama, emeğin verimliliğini artırma gibi bazı işlevlere de sahiptir (Çetin, 2014:15). Ayrıca, eğitim süreci geliştikçe bireyler arasındaki gelir farklılıkları da ön plana çıkmaktadır. Yapılan araştırmalarda, 4 yıllık lise öğreniminin bireylerin gelir düzeylerini %24 oranında arttırdığı, yüksekokul öğreniminin %47, üniversite öğreniminin ise %89 gelir artışı oluşturduğu belirtilmektedir (Çütcü, 2016:60).

Açıklanan nedenlerle bu çalışmada, genellikle aileleri tarafından kayıt dışı çalışmanın en fazla görüldüğü tarım başta olmak üzere çeşitli sektörlerde kayıt dışı çalıştırılan öğrencilerin akademik başarıları bölgenin sosyo-ekonomik özellikleri de dikkate alınarak ekonomik açıdan incelenmiştir.

1.1 Problem Durumu

Çalışmanın problem durumunu, henüz zorunlu eğitim çağındayken genellikle aileleri tarafından kayıt dışı çalıştırılan öğrencilerin akademik başarılarının bu durumdan nasıl etkilendiği oluşturmaktadır. Bu çalışmada, okulların açık olduğu dönemlerde kayıt dışı çalıştırılan meslek lisesi öğrencilerinin okul genel not ortalamaları, başarı belgesi alıp almadıkları, sorumlu veya ortalama ile geçtikleri dersler ve sınıf tekrarı yapma gibi akademik başarıları ile ilgili durumları, okuluna normal şekilde devam eden öğrencilerle karşılaştırılarak analiz edilmiştir. Karşılaştırma yapabilmek için öğrenciler çalışıp çalışmama durumlarına göre 3 farklı gruba ayrılmıştır.

Çalışmada problem durumu ile ilgili aşağıdaki hipotezler test edilmiştir.

Soru: Grupların okul genel not ortalaması arasında anlamlı bir farklılık var mıdır?

H_0 = Okul genel not ortalamaları açısından gruplar arasında anlamlı bir fark yoktur.

H_1 = Okul genel not ortalamaları açısından gruplar arasında anlamlı bir fark vardır.

Soru: Grupların başarı belgesi alma ortalamaları arasında anlamlı bir fark var mıdır?

H_0 = Başarı belgesi alma ortalamaları açısından gruplar arasında anlamlı fark yoktur.

H_1 = Başarı belgesi alma ortalamaları açısından gruplar arasında anlamlı fark vardır.

Soru: Grupların sorumlu geçtikleri ders ortalamaları arasında anlamlı fark var mıdır?

H_0 = Sorumlu geçilen ders sayısı açısından gruplar arasında anlamlı fark yoktur.

H_1 = Sorumlu geçilen ders sayısı açısından gruplar arasında anlamlı fark vardır.

Soru: Ortalama ile geçilen ders sayısı açısından gruplar arasında anlamlı fark var mıdır?

H_0 = Ortalama ile geçilen ders sayısı açısından gruplar arasında anlamlı fark yoktur.

H_1 = Ortalama ile geçilen ders sayısı açısından gruplar arasında anlamlı fark vardır.

Soru: Sınıf tekrarı yapan öğrenci sayısı açısından gruplar arasında anlamlı fark var mıdır?

H_0 = Sınıf tekrar yapan öğrenci sayısı açısından gruplar arasında anlamlı fark yoktur.

H_1 = Sınıf tekrar yapan öğrenci sayısı açısından gruplar arasında anlamlı fark vardır.

1.2 Araştırmanın Amacı

Bu çalışmada, Şanlıurfa ili Suruç ilçesinde bulunan meslek lisesi öğrencilerin akademik başarılarının kayıt dışı çalışma yönünden incelenerek istatistiklerle ortaya konulması, analiz edilmesi, ekonomik açıdan yorumlanması ve öneriler geliştirilmesi amaçlanmıştır. Ayrıca, konu hakkında literatüre katkıda bulunarak, MEB başta olmak üzere konu ile ilgili kurum ve kuruluşların yapacağı çalışmalara katkı sunacak çeşitli sonuçlar elde etmek amaçlanmaktadır.

1.3 Araştırmanın Önemi

Araştırmaya konu öğrencilerin akademik başarılarının istatistiklerden yararlanılarak incelenmesi, elde edilen verilerin ekonomik açıdan yorumlanması, problemin boyutlarının daha açık bir şekilde ortaya konulması ve elde edilecek sonuçlar üzerinden çeşitli görüş ve öneriler geliştirilmesi açısından önem taşımaktadır. Ayrıca, çalışmadan elde edilen sonuçlar, bu öğrencilerin okul bittikten sonraki dönemde toplumdaki statülerinin ve ekonomiye etkilerinin ne şekilde olacağına yönelik araştırmalar için kaynak teşkil edecektir.

1.4 Araştırmanın Sınırlılıkları

Araştırmanın sadece Şanlıurfa ili Suruç ilçesinde yapılacak olması sınırlılıklar birisidir. Bu araştırmaya özel geliştirilen anket, problem durumunu tespit etmeye yönelik 26 soru ile sınırlıdır. Araştırma, sadece resmi MTAL öğrencileri ile sınırlıdır.

Meslek liselerinde öğrenim gören 12'nci sınıf öğrencilerinin staj nedeniyle haftanın sadece iki günü okulda olması, uygulama sırasında öğrencilerin tamamına ulaşılmasını sınırlandıran önemli bir faktördür. Ayrıca, araştırmanın hedef kitlesini oluşturan öğrencilerin mart, nisan ve mayıs aylarından itibaren farklı yörelere çalışmak amacıyla gitmeye başlamaları bu öğrencilere anketin uygulanmasını zaman yönünden sınırlandıran önemli bir unsurdur.

1.5 Araştırmanın Varsayımları

Anket sorularının, problem durumunun tespiti ve analiz edilmesi için gerekli nitelikleri taşıdığı varsayılmıştır. Örneklemi oluşturan öğrencilerden elde edilen verilerin evreni temsil etmesi açısından uygun olduğu varsayılmıştır. Meslek liselerinde öğrenim gören öğrenciler arasında çeşitli farklılıklar bulunsa da kayıt dışı çalışmanın akademik başarılarına etkisi anlamında ortak özelliklere sahip oldukları varsayılmıştır. Araştırma için özel geliştirilen ankete öğrencilerin samimi cevaplar verdikleri varsayılmıştır.

1.6 Literatür

Kayıt dışı çalışmanın en fazla görüldüğü tarım sektöründe çalışan ailelerin sosyo-ekonomik durumları, çocuklarının eğitimi ve akademik başarı gibi konularda yaşadıkları sorunları ile çözüm önerilerini konu alan literatürdeki bazı çalışmalar aşağıda özetlenmiştir.

Considine ve Zappalà (2002), yaptıkları araştırmada öğrencilerin akademik performansları ile sosyo-ekonomik durumları arasında ilişkiyi incelemiştir. Bu kapsamda, dezavantajlı ailelerden gelen 3000'den fazla öğrenciye ait veriler lojistik regresyon yöntemi ile analiz edilmiştir. Çalışmada, öğrencilerin akademik performansları ile ailelerinin sosyal ve

ekonomik durumu arasında önemli bir ilişki olduğu, bu iki değişkenin birbirinden farklı ve ayrı etkileri olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Benek ve Ökten (2011), araştırmalarında mevsimlik tarım işçilerinin yaşam koşullarını incelemişlerdir. Araştırmanın örneklemini Şanlıurfa ili Hilvan ilçesinde geçimini mevsimlik tarım işçisi olarak sağlayan ailelerin MEB'e bağlı okullarda öğrenim gören çocukları oluşturmaktadır. Mevsimlik tarım işçisi 523 aile reisi ile yüz yüze görüşülerek uygulanan anketler sonucunda elde edilen veriler SPSS programında analiz edilmiştir. Araştırma sonucunda, yılın önemli bir bölümünü dışarıda çalışarak geçiren mevsimlik tarım işçilerinin çocuklarının çok büyük bir kesiminin okula zamanında başlayamadığı, bir kesiminin de okul dönemini sonuna kadar götüremediği belirlenmiştir. Ayrıca, mevsimlik tarım işçilerinin çalışma bölgelerine giderken kullandıkları araçların güvenli olmadıkları, çalışmaya gittikleri yerlerdeki sağlıksız koşullar, beslenme ve düşük ücret başta olmak üzere çeşitli sorunlarla karşı karşıya kaldıkları vurgulanmıştır.

Havlioğlu (2011), çalışmasında göçebe mevsimlik tarım işçisi ergenlerde yaşam kalitesi düzeyi ve sorun davranışları sıklığını incelemiştir. Araştırmada 13-16 yaş arasındaki mevsimlik tarım işçisi ergenlerin yaşam kalitesini ölçmeye yönelik çeşitli ölçekler kullanılmıştır. 203 ergenden elde edilen veriler t testi, tek yönlü varyans analizi ve çoklu regresyon analizi yapılarak değerlendirilmiştir. Araştırma sonucunda ergenlerin %58,1'inin okula devam etmediği, mevsimlik tarım işçisi ergenlerin yaşam kalitesini cinsiyetinin kız olmasının 4.3 kat, sorun davranışları toplam puanının ise 0.2 kat olumsuz etkilediği bulunmuştur. Ayrıca, eğitim sorunlarını ve tarım alanında çocuk işçiliğini önlemek için kamuoyunda farkındalık yaratacak projelerin yapılması, desteklenmesi ve varolan yasaların uygulanması konusunda çaba gösterilmesi gerektiği vurgulanmıştır.

Sevinç ve Sevinç (2012), araştırmalarında gezici mevsimlik tarım işçilerinin ilköğretim seviyesindeki çocuklarının eğitim sorunlarını incelemişlerdir. Adana'da yürütülen araştırmada, gezici mevsimlik tarım işçisi ailelerin ilköğretim seviyesindeki çocuklarının eğitimlerine ara verdiği ya da belli bir yaştan sonra eğitimlerine devam edemedikleri ifade edilmiştir. Araştırma alanında bulunan ilköğretim çağındaki çocukların sadece %8.73'ünün okula devamlı olarak gittiği, %52.77'sinin tarım işçisi olduğu, %38.50'sinin çadır alanında kalıp çadır alanlarındaki yemek, çocuk bakımı, temizlik gibi gündelik işlerin yapılmasında yardımcı oldukları vurgulanmıştır. Araştırma sonucunda, işçilerin %81,49'unun eğitim ile çocuklarının yaşam koşullarının değişeceğine inanmadıkları, ailelerin sahip olduğu düşük eğitim seviyesi, kültürel alışkanlıklar, ekonomik imkânsızlıklar ve hane sayısının yüksek olmasının eğitim çağına gelen

çocukların okula gönderilmemesine ve erken yaşlarda çalışmalarına neden olduğu ifade edilmiştir.

Kalkınma Atölyesi (2013) tarafından yürütülen çalışmada mevsimlik tarım işçiliğinin çocuklar ile ilgili sorun analizi ve politika önerileri konusu ele alınmıştır. Çalışmada, mevsimlik tarım işçiliğinin çocuklar üzerindeki olumsuz etkilerinin çok boyutlu ve geniş kesimleri etkileyen bir konu olduğu belirtilmiştir. Bu konuda kayda değer ve kalıcı bir ilerleme sağlanabilmesi için kapsamlı, yeterli finansmana sahip ve en önemlisi ardında güçlü bir iradenin olduğu ulusal bir politikanın oluşturulması ve bu politikanın etkili şekilde uygulanması için ilgili tüm kamu kurumlarının seferber edilmesi gerektiği vurgulanmıştır.

Karaman (2013), araştırmasında öğretmen görüşlerine dayalı olarak mevsimlik gezici ve geçici tarım işçiliğinde çalıştırılan çocukların eğitim hakkına erişim durumları ve sosyal beceri yeterlilikleri konusunu incelemiştir. 31 kişilik araştırma grubunu, 2010 yılı verilerine göre en çok göç veren Şanlıurfa ve Diyarbakır illerinden mevsimlik gezici ve geçici tarım işçisi olarak göç eden çocukların öğretmenleri oluşturmaktadır. Çalışmada, araştırmacı tarafından geliştirilen görüşme formu kullanılmıştır. Elde edilen veriler betimsel analiz ile çözümlenmiştir. Araştırmada, mevsimlik gezici ve geçici tarım işçisi olarak çalıştırılan çocukların eğitime erişimlerinin engellendiği, eğitim hayatlarının genelde kısa sürdüğü, kendilerini okula ait hissedemedikleri, sınıflarında utangaç oldukları ve sosyal becerilerinin yeteri kadar gelişmediği sonucuna ulaşılmıştır.

Arlı (2014), yapmış olduğu çalışmada argümantasyon tabanlı bilim öğrenme yaklaşımının (ATBÖ) mevsimlik tarım işçisi konumundaki dezavantajlı öğrencilerin akademik başarılarına ve düşünme becerilerine etkisini incelemiştir. Ölçme aracı olarak çalışmanın başında ve sonunda uygulanan ünite tabanlı fen başarı testi ve öğrencilerin yazmış oldukları mektuplar kullanılmıştır. Araştırmanın nicel verileri Mann Whitney U testi, nitel verileri One Way Anova testi ile analiz edilmiştir. Çalışmada, ATBÖ yaklaşımının dezavantajlı öğrencilerin ünite tabanlı fen başarılarının ve yazılı argümanlara dayalı üst bilişsel becerilerinin karşılaştırma grubu öğrencilerine kıyasla istatistiksel olarak anlamlı düzeyde artmasını sağladığı sonucuna ulaşılmıştır.

Davran ve diğerleri (2014), çalışmalarında Türkiye'deki mevsimlik tarım işçisi çocuklar konusunu ele almışlardır. Türkiye'de mevsimlik tarım işçiliği yapan çocukların mevcut durumu ile yapılan yasal düzenlemeler ikincil verilere bağlı olarak incelenmiştir. Konu aileler, mevsimlik tarım işçisi kiralayan işletmeler ve çocuklar açısından tartışılarak önerilerde

bulunulmuştur. Göç eden çocukların sağlıksız yaşam koşulları, yetersiz beslenme ve eğitimden uzak kalma nedenleriyle fiziksel, zihinsel ve biyolojik gelişimlerinin olumsuz etkilendiği sonucuna ulaşılmıştır.

Lordoğlu ve Etiler (2014), yaptıkları araştırmada Batı Karadeniz Bölgesinde mevsimlik gezici tarım işçiliğinde çalışan çocukları incelemişlerdir. Araştırma bölgedeki bahçe sahipleri, işverenler, tarım araçları ve mevsimlik gezici tarım işçisi aileler ile yapılan görüşme ve anket sorularına dayalıdır. Çocukların verileri ayrıca sahada katılımcı gözlem tekniği ile elde edilmiştir. Bu çocukların her yıl eğitimlerinin yarıda kesilmesinin, onların okul başarısını olumsuz etkilediği ifade edilmiştir. Ayrıca, kötü yaşam koşulları nedeniyle ciddi sağlık sorunları yaşadıkları, bulaşıcı hastalıklar, beslenme bozuklukları ve iş güvenliği sorunlarına karşı savunmasız oldukları, ucuz emek işlevi gören çocukların eğitim olanağını kaybederek niteliksiz emek gücü olarak yaşamlarına devam ettikleri vurgulanmıştır.

Tabcu (2015), yaptığı çalışmada mevsimlik tarım işçilerinin ortaokul çağındaki çocuklarının eğitim sorunları sosyolojik olarak incelemiştir. Çalışmada, 600 öğrenciye anket ve 60 öğretmene de değerlendirme ölçeği uygulanmıştır. Araştırma, temelde betimsel bir çalışma olduğundan betimsel istatistikler kullanılmıştır. Araştırma sonucunda, mevsimlik tarım işçiliğinin genellikle kalabalık ve sosyal güvencesi olmayan aileler tarafından seçildiği, bu ailelerde ortaokul çağındaki çocukların da genellikle yaz tatillerinde ve kimi zaman da okulun açık bulunduğu dönemlerde mevsimlik tarım işlerinde çalıştıkları ve bu durumun da okul başarılarını olumsuz etkilediği belirtilmiştir.

Uzundere (2015), araştırmasında mevsimlik tarım işçilerinin temel eğitim sorunlarını incelemiştir. Araştırma nitel olarak tasarlanmış ve araştırmada olgubilim deseni kullanılmıştır. Araştırma kapsamında şanlıurfa ve Diyarbakır illeri ile şanlıurfa'nın Siverek ilçesi ve Diyarbakır'ın Çınar ilçesinde amaçlı örnekleme yöntemi ile seçilen 11 okulda 28 okul yöneticisi 88 öğretmen ile bu illerden Ordu iline fındık toplamaya giden 150 mevsimlik tarım işçisi olmak üzere toplam 266 kişi ile görüşmeler gerçekteşmiştir. Toplanan veriler betimsel analiz ve içerik analizi teknikleriyle çözümlenmiştir. Mevsimlik tarım işçisi ailelerin zorunlu eğitim çağındaki çocuklarının okullarından uzak kaldıkları, eğitimden mahrum kalarak mağduriyet yaşadıkları belirtilmiştir. Sonuç olarak bu ailelerin, tarımsal faaliyetlerin yoğunlaştığı aylarda çalışmaya gittiği, bu ayların bir bölümünün okullarda eğitim faaliyetlerinin yoğun şekilde devam ettiği aylarla çakıştığı, çocuklarını okula gönderme ve mevsimlik tarım işçisi olarak çalıştırma arasında kalan ailelerin, yoksulluk ve çaresizlik nedeniyle çocuklarını çalıştırmayı tercih ettikleri vurgulanmıştır.

Uysal ve diğeri (2016), araştırmalarında mevsimlik tarım işçilerinin çocuklarının temel eğitim sorunlarını incelemişlerdir. Verilerin, Ankara, Adana, Manisa, Ordu, Ordu-Fatsa, Diyarbakır ve şanlıurfa'yı kapsayan 7 sahada, yarı yapılandırılmış gürüşme formları ve gözlem formları yoluyla toplandığı belirtilmiştir. Çalışmada, mevsimlik tarım işçisi ailelerin çocuklarının eğitim sorununun ailelerin içinde bulunduğu dramatik yoksunluk koşullarıyla ilişkili olduğu ifade edilmiştir. özümün "pedagojik bir probleme" indirgenmeden, toplumsal koşullarla ilişkiselliği ve bütünselliği çerçevesinde ele alınması gerektiği sonucuna ulaşılmıştır.

Dede (2017), araştırmasında ailesi mevsimlik tarım işçisi olan ve olmayan ortaokul öğrencilerinin fen bilimleri dersine karşı olan tutumlarını incelemiştir. Araştırmada nicel veri toplama aracı olarak fen bilimleri tutum ölçeği, nitel veri toplama aracı olarak yarı yapılandırılmış gürüşme formu ve gözlem tekniği kullanılmıştır. Elde edilen veriler Kruskal Wallis ve Mann Whitney U testleri ile analiz edilmiştir. Araştırma sonunda, öğrencilerin sosyo-ekonomik durumları ile tutumları arasında orta düzeyde anlamlı bir farklılığın olduğu belirlenmiştir.

Semerci ve Erdoğan (2017), yaptıkları çalışmada Adana'da (mevsimlik gezici) tarım işçilerinin çocuklarının çocuğun iyi olma hali perspektifinden iyileştirilmesi konusunu incelemişlerdir. Araştırma, Adana'da mevsimlik tarım işçilerinin barınma alanlarının yoğun olduğu 3 farklı bölgede hem nitel hem de nicel olarak gerçekleştirilmiştir. Bu kapsamda 643 yetişkin ile hane halkı anketi, 12-18 yaş arasındaki 333 ocuk ile ocuk anketi yapıldığı, anket sonucunda 3962 kişiye ait demografik bilgilerin yanı sıra eğitim, çalışma ve sağlık alanlarındaki bilgilere ulaşıldığı belirtilmiştir. Araştırma sonucunda, mevsimlik tarım işçilerinin çocuklarının eğitim alanında; eğitimi terk ve okula devamsızlık gibi konular başta olmak üzere farklı alanlarda yaşadıkları birçok soruna ilişkin bulgulara yer verilmiştir.

Özcan ve diğeri (2018), araştırmalarında ekonomik olarak dezavantajlı bölgelerde görev yapan ortaokul müdürlerinin liderlik davranışlarını incelemişlerdir. Çalışmada, eğitim durumu ile yoksulluk arasında ilişki bulunduğu, akademik başarısı düşük öğrencilerin okulu terk ettiği ve aile bütçesine katkı sağlamak amacıyla geçici, günlük işlerde çalıştıkları vurgulanmıştır. Araştırmanın, olgu bilim deseni ile gerçekleştirildiği, çalışma grubunun belirlenmesinde ölçüt örnekleme yöntemi ve verilerin analizinde betimsel analiz tekniğinin kullanıldığı ifade edilmiştir. Araştırmada, bu öğrencilerin başarısız olmasının ailelerin yoksul, yoksun, çocuklarına karşı ilgisiz ve eğitime duyarsız olmalarının yanısıra okullar ile ilgili çeşitli yetersizliklerinden kaynaklandığı sonucuna ulaşılmıştır.

İKİNCİ BÖLÜM

KAVRAMSAL ÇERÇEVE

Bu çalışmanın yürütüldüğü Şanlıurfa ili Suruç ilçesinin sosyo-ekonomik durumu ve anketlerden elde edilen veriler dikkate alındığında, bölgede farklı yörelere aileleriyle birlikte göç ederek kayıt dışı çalışmanın en fazla görüldüğü tarım sektörü başta olmak üzere çeşitli sektörlerde mevsimlik işçi olarak çalışan çok fazla kişi bulunmaktadır. Bu nedenle çalışmanın ikinci bölümünde göç, yoksulluk, mevsimlik işçilik, çocuk işçiliği kavramı başta olmak üzere ekonomi ile ilgili çeşitli kavramlar açıklanmış, Türkiye’de kayıt dışı çalışma ve istihdama ilişkin bazı istatistiklere yer verilmiştir.

2.1 Mevsimlik Göç Kavramı

Göç, coğrafi açıdan mekân değişikliği sürecinde ekonomik, sosyal, siyasi ve kültürel boyutlarda toplumsal yapıyı değiştiren nüfus hareketliliğidir (Sağlam, 2006: 34). Çakır (2011:131)’a göre göç, hangi bilimsel açıdan bakarsak bakalım insanların kendi istekleriyle veya zorunlu bir şekilde yer değiştirme sürecidir. Mekânsal değişiklik anlamına gelen göç, başta bireylerin psikolojileri olmak üzere toplumsal pek çok şeyi etkileyen bir olgudur. Göçler toplumsal yapılarda büyük çaplı aşınma ve değişimlere neden olmaktadır (Ekici ve Tuncel, 2015: 11). Koçak ve Terzi (2012: 169)’ye göre göçler, iç ve dış göçler olarak ikiye ayrılmaktadır. İç göçler; sürekli göçler, mevsimlik göçler, zorunlu-gönüllü göçler ve emek göçlerinden oluşmaktadır. Dış göçler ise; işçi göçleri, beyin göçleri ve mübadele göçlerinden oluşmaktadır. Ülke sınırları içinde bölgeler arasındaki mekânsal değişikliklere iç göç, ülkeler arasındaki göç hareketlerine ise dış göç denilmektedir. Mevsimlik göç ise, her yıl düzenli olarak aynı dönemlerde sürdürülen göç hareketliliğidir. Mevsimlik göç hareketliliğinde kişiler yılın belli dönemlerinde en az iki defa mekân değişikliği yapmaktadırlar (Sağlam, 2006: 34; Tabcu, 2015: 12). Mevsimlik tarım göçü ise, insanların yılın belli dönemlerinde tarımsal alanlarda çalışmak üzere başka şehirlere ya da bölgelere geçici süreliğine göç etmeleridir (Afşar ve Işık, 2018: 177). Mevsimlik göç olgusu, mevsimlik etkiler sebebiyle işgücü arz ve talebi arasındaki farkı kapatmak amacıyla yöreler arasında yaşanan hareketlilik olarak tanımlanmaktadır. Bu durumun bir çalışma şekli olarak sürdürülmesindeki temel faktör bu işçilerin yaşadıkları yerlerde geçimlerini sağlayacak bir gelirlerinin olmamasıdır (Yiğit ve diğerleri, 2017: 3).

Türkiye’de başta yaz mevsimi olmak üzere ilkbahar ve sonbahar mevsimlerinde tarım sektöründe mevsimlik işler yoğunlaşmaktadır. Tarım sektöründe çalışan mevsimlik işçiler bu dönemlerde yaşadıkları yerlerden ayrılarak mevsimlik tarım iş gücüne ihtiyaç duyulan yerlere göç etmektedir (Tabcu, 2015: 13). Türkiye’de tarım sektöründe mevsimlik olarak çalışan işçilerin neredeyse tamamını, Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgelerindeki illerde yaşayan ve çoğunluğunu toprağı olmayan köylüler oluşturmaktadır (Yeniay, 2011: 59).

ILO verilerine göre, dünyada 1,1 milyar kişiden oluşan tarımsal işgücünün 450 milyonunu tam zamanlı veya geçici/mevsimlik tarım işçileri oluşturmaktadır. Tarımsal işgücü içerisinde geçici/mevsimlik tarım işçilerinin sayısı giderek artış göstermektedir. Gelişmekte olan birçok ülkede ve gelişmiş bazı ülkelerde ücretli tarım işçilerinin çoğunu geçici/mevsimlik işçiler oluşturmaktadır (Arslan, 2016: 1137).

Türkiye’de göç olgusu, sanayileşme ve kentleşmenin etkisiyle 1950’lerden itibaren ivme kazanmıştır. Sanayileşme ve tarımda makineleşme gibi gelişmeler üzerine istihdam sorunları yaşayan insanlar yeni iş imkânlarından yararlanmak amacıyla şehirlere göç etmeye başlamıştır (Koçak ve Terzi, 2012: 164). Göç olgusu, sosyo-ekonomik, sosyo-psikolojik, sosyo-politik ve kültürel sebeplerden biri veya birkaç tanesine bağlı olarak gerçekleşebilmektedir (Çakır, 2011: 132).

1980 sonrası dönemde tarım politikalarını da içine alan reformlar süreci sonunda gelir dağılımındaki eşitsizlik daha da artmıştır. Bu dönemde ve sonrasında yaşanan küresel çaplı veya ülke içinde yaşanan ekonomik krizler yoksulluğu daha da derinleştirmiştir. Yoksullukla mücadele eden insanların düşük ücretli ve güvencesiz iş piyasalarına yönelmesi farklı göç hareketlerine neden olmuştur (Şen ve Altın, 2018: 179-180).

Dünyadaki yoksulların %75’i kırsal bölgelerde yaşamaktadır. Kırsal alanlarda yaşamlarını sürdüren insanlar, kentlerde yaşayanlara göre ihtiyaçlarını karşılayacak mal ve hizmetlere ulaşmada daha fazla zorlanmaktadır. Türkiye’nin kırsal nüfusu 1950’li yıllardan itibaren oransal olarak, 1980’li yıllardan itibaren ise mutlak olarak azalmaktadır (Arslan, 2016: 1137). Kırsal nüfus oranı 1980 yılında % 56,1 iken, 1990 yılında % 41,8’e, 2000 yılında % 35’e, 2010 yılında % 23,7’ye düşmüştür (Altın, 2014: 94). Türkiye’de 31.12.2018 tarihi itibarıyla kentsel nüfus oranı %92,3, kırsal nüfus oranı %7,7 olarak gerçekleşmiştir (TÜİK, 2019).

Kırsal alanlarda 2002 yılında 7,7 milyon olan yoksul sayısı, 2009’da 8,5 milyona ulaşmıştır (Özen ve Özdemir, 2012: 2). Ancak, Türkiye’de yoksulluk oranı ve yoksul sayısı son

yıllarda giderek düşmektedir (Şantaş, 2017: 24). Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı, yoksulluğu insani gelişme endeksi ile ölçmektedir (Taş ve Özcan, 2012: 2). 2018 yılında güncellenen insani gelişme endeksi sıralamasında Türkiye 0.791 ile 189 ülke arasında 64.sıraya yerleşmiştir (UNDP, 2018).

ILO verilerine göre tarım sektörü, %35'lik istihdam oranı ile dünyada ikinci istihdam alanıdır (TBMM, 2015: 12). Tarım sektörü, dünyada olduğu gibi Türkiye'de de istihdam açısından büyük bir öneme sahiptir (Fereli ve diğerleri, 2016: 36). 2019 yılına ilişkin temel iş gücü verilerine göre 27 milyon 355 bin kişiden oluşan toplam istihdamın %17,1'i tarım sektöründe çalışanlardan oluşmaktadır (TÜİK, 2019). Türkiye'nin tarımsal üretim potansiyeli yüksek olmasına karşın, tarımsal alanların geniş yer kapladığı kırsal bölgelerde yoksulluk oranının fazla olması tezat bir durum oluşturmaktadır (Ören ve diğerleri, 2012: 322).

Kırsal alanlarda yoksullukla mücadele eden insanlar çalışmak amacıyla genellikle farklı bölgelere göç etmektedirler. Bu durum iş gücünün niteliğine göre mevsimlik çalışma gibi çalışma şekillerini ön plana çıkarmıştır (Şen ve Altın, 2018: 181). TÜİK, mevsimlik çalışanları; mevsimlik çalışması sebebiyle iş aramayan ve işbaşı yapmaya da hazır olmayan kişiler olarak tanımlamıştır (TÜİK, 2019). Hem özel sektör hem de kamuda mevsimlik işlere bağlı iş ilişkileri görülebilmektedir. Mevsimlik işler, turizm sektöründe faaliyet gösteren kaplıca ve otel işletmeciliğinin yoğun şekilde yapıldığı konaklama ve eğlence yerleri ile tarım, ormancılık, inşaat, gıda, deri, balıkçılık ve avcılık gibi alanlarda yoğunlaşmaktadır (Altın, 2014: 96; Bulut, 2013: 5).

Makine gücünün yanında insan gücü de gerektiren tarım sektöründe, ayıklama, çapalama ve hasat gibi nitelik gerektirmeyen bazı işlerde mevsimlik işçilere ihtiyaç duyulmaktadır. Tarım sektöründe mevsimlik olarak çalışan işçiler, her yıl şubat ve kasım ayları arasında farklı bölgelere göç etmekte, tarımsal faaliyetlerin başlama ve bitiş sürelerine göre birkaç defa yer de değiştirebilmektedirler (Fereli ve diğerleri, 2016: 36-37). Ülkemizde, il merkezinden aynı ilin tarım alanlarına gününbirlik ya da tarla başında yaşam şeklinde yapılan veya iller arasında göç ederek tarımsal faaliyete katılımın olduğu çalışma şekli oldukça yaygındır. Bu şekilde çalışanların çoğunluğu aileleriyle birlikte çalışmaya gitmektedirler. Eğitim düzeyi düşük ve belli bir mesleği olmayan nüfusun yoğun olduğu kentlerden tarımsal üretimin yoğun olduğu kentlere yoğun şekilde işgücü göçü olmaktadır (TBMM, 2015: 12-13).

Tarım işçileri, mevsimlik, geçici ve sürekli tarım işlerinde bir ücret karşılığında çalışan kişilerdir (Kutlu, 2011: 3). Tarım işçilerini çalışma sürelerine göre; daimi ve mevsimlik (geçici)

tarım işçileri, yaş ve cinsiyetlerine göre; erkek tarım işçileri, genç ve çocuk tarım işçileri ile kadın tarım işçileri, çalışma şekillerine göre; kalıcı (yerleşik) tarım işçileri ve gezici tarım işçileri, sayısına göre; 50'den fazla tarım işçisi çalıştırılan yerlerde çalışan ve 50'den az tarım işçisi çalıştırılan yerlerde çalışan tarım işçileri olarak, yapılan işin niteliğine göre; uzman işçi ve beden işçisi, alınan ücrete göre; gündelikçi, aylıkçı, mevsimlikçi ve yıllıkçı, iş alma şekillerine göre; götürü tarım işçileri ve yüzdeci tarım işçileri, uyuşuna göre; yerli ve yabancı tarım işçileri şeklinde sınıflandırılmaktadır (Kılıç, 2006: 41-42; Havlioğlu, 2011: 17-18; Bulut, 2013: 9; Görücü ve Akbıyık, 2010: 193).

Mevsimlik tarım işçilerini, “mahalli” ve “gezici” olarak ikiye ayırabiliriz. Yöre içi olarak da ifade edebileceğimiz mahalli mevsimlik tarım işçileri, yaşadıkları yer ve yakın çevrelerinde saatlik, günlük veya iş birimine göre belirlenen ücretler üzerinden çeşitli ürünlerin hasadında çalışırlar. Yöre dışı şeklinde nitelendirebileceğimiz gezici mevsimlik tarım işçileri ise, işin durumuna göre çeşitli yörelere aileleriyle veya tek başına giden tarım işçilerinden oluşmaktadır (Özbekmezci ve Sahil, 2004: 262). Tarımsal işlerin yapılacağı yerlere görece yakın yerlerde yaşayan ve belli bir yevmiye karşılığında günübirlik olacak şekilde tarlalara çalışmaya giden işçilere yerli (gündelikçi) mevsimlik tarım işçisi denilmektedir (Yiğit ve diğerleri, 2017: 3). Gezici mevsimlik tarım işçileri ise, tarımsal üretim faaliyetlerinin yapıldığı dönemlerde, başka bölgelerden gelerek, sözleşmeli veya sözleşmesiz şekilde belli bir ücret karşılığında çalışan gerçek kişilerdir (Görücü ve Akbıyık, 2010: 192).

Türkiye’de tarım sektöründe çalışan mevsimlik işçi sayısının 3-4 milyona yakın olduğu tahmin edilmektedir (Şen ve Altın, 2018: 181-182). Özellikle Doğu Anadolu ve Güneydoğu Anadolu Bölgelerinde yoğunlaşan bu işçiler, geçimlerini sağlamak, ihtiyaçlarını temin etmek ve yoksulluktan kurtulmak amacıyla yılın belirli dönemlerinde farklı yörelere göç ederler (Bulut, 2013: 1; Şen ve Altın, 2018: 181).

Dünyada mevsimlik tarım işçileri, barınma ve yaşam koşullarının uygunsuzluğu, yetersiz ve dengesiz beslenme, yaralanma ve kazalar, aşırı sıcak ve soğuk hava gibi ağır çalışma şartlarına maruz kalmaktadırlar (Altın, 2014: 99). Ancak, barındırdığı tüm sorunlara rağmen bu çalışma biçimi, ülkemiz ekonomisinin vazgeçilmez çalışma şekillerindedir. Özellikle Çukurova ile Ege, İç Anadolu ve Karadeniz bölgelerinde tarımsal faaliyetlerin yoğunlaştığı dönemlerde yoğun şekilde işgücü açığı meydana gelmektedir. Bu iş gücü açığı, mevsimlik gezici tarım işçileri ile doldurulmaktadır (Görücü ve Akbıyık, 2010: 197). Geçimlerini sağlamak amacıyla çocuklarıyla beraber göç eden bu aileler, gittikleri bölgelerde genellikle 7-8 ay tarım işlerinde çalışmaktadırlar (Kutlu, 2011: 6). Bu işçiler genellikle, zeytin, fındık,

kayısı, şekerpancarı, soğan, pamuk ve üzüm gibi tarım ürünlerinin çapalanması, toplanması, kurutulması gibi işlerde çalışmaktadırlar (Bulut, 2013: 1; Afşar ve Işık, 2018: 177).

Tarım sektöründeki istihdam, üretimin yapısı gereği mevsimsel olarak dalgalanma gösterdiğinden, mevsime bağlı olarak artan işgücü ihtiyacı mevsimlik gezici ve mahalli tarım işçilerinden karşılanmaktadır. Gezici mevsimlik tarım işçileri, yılın belli aylarında yaşadıkları yerlerden geçici süreliğine ayrılarak tarımsal üretimin yoğun olduğu alanlara çalışmak amacıyla gitmektedirler. Mevsimlik mahalli tarım işçileri ise yaşadıkları yerdeki tarımsal faaliyetlere kısa süreli katılarak, ücret, yevmiye veya maaş karşılığı çalışmaktadırlar (Kalkınma Atölyesi, 2013: 8; Tabcu, 2015: 15-16).

2.2 Türkiye'nin İstihdam ve Kayıt Dışı Çalışma Verileri

Türkiye'de 27 milyon 355 bin kişilik toplam istihdamın %17,1'i tarım, %19,7'si sanayi, %5,4'ü inşaat, %57,7'si ise hizmet sektöründe çalışanlardan oluşmaktadır. Ayrıca, herhangi bir sosyal güvenlik kuruluşuna bağlı olmadan kayıt dışı çalışanların oranı %33,5 tarım dışı sektörlerde kayıt dışı çalışanların oranı %22,8 olmuştur (TÜİK, 2019). Kayıt dışı çalışmanın en fazla görüldüğü sektörlerden olan tarım sektöründe istihdam edilenlerin yarısını mevsimlik işçilerden oluşturmaktadır. Tarım sektöründe mevsimlik olarak çalışan işçilerin büyük çoğunluğu Doğu Anadolu ve Güneydoğu Anadolu Bölgelerinden göç eden ailelerden oluşturmaktadır (Şen ve Altın, 2018: 174).

Ülkemizde tarım sektöründe mevsimlik olarak çalışanların demografik yapısını gösteren bazı verilere göre: %40'ı 14 yaş ve altında, %10'u 5 yaş altında ve %2,2'si 65 yaş ve üzerindedir. Nüfusun yarısı 18 yaş ve altındadır. Ortanca yaş erkeklerde 17, kadınlarda 18'dir. Türkiye genelinde ise erkeklerde 29, kadınlarda 30'dur. Cinsiyet dağılımına göre % 49,7'si kadın, % 50,3'ü erkektir. Hane halkı büyüklüğü 6,8 iken, kentsel alanlarda 3,7'dir. Tarım sektöründe mevsimlik olarak çalışan işçilerinin çoğunlukla aileleri ile birlikte çalıştığı görülmektedir (Afşar ve Işık, 2018: 183).

TÜİK'in 2014 yılı Hanehalkı İşgücü İstatistiklerine göre Türkiye'de 15 yaş üzerinde 485 bin kişi geçici/mevsimlik, 127 bin kişi ise sürekli tarım işgücüne katılmıştır. Yapılan çalışmalara göre, tarım sektöründe mevsimlik işçi olarak çalışan nüfusun %49,7'sini kadınlar, %50,3'ünü erkekler oluşturmaktadır. Mevsimlik tarım işgücüne katılanların yaklaşık %1'i 5 yaşın altında, %2,5'i de 65 yaş ve üzerindedir. Hem kadınlarda hem de erkeklerde ortanca yaş

18'dir. Bu verilere göre gezici mevsimlik işgücüne katılanların yarısı 18 yaş ve altındadır (TBMM, 2015: 14). Mevsimlik kadın işçilerin günlük ücretleri 60 TL, mevsimlik erkek işçilerin günlük ücretleri 73 TL, mevsimlik tarım işçilerinin ortalama günlük ücretleri ise 66 TL'dir (TÜİK, 2018).

Türkiye'de göçebe mevsimlik tarım işçiliğinin en yoğun olduğu illerden birisi Şanlıurfa'dır (Kutlu, 2011: 6; Havlioğlu, 2011: 15). Şanlıurfa il merkezinde yaşayanların %22,4'ü, sosyo-ekonomik olarak daha düşük seviyeli mahallelerde yaşayanların ise % 44'ü mevsimlik olarak tarım sektöründe çalışan işçilerden oluşmaktadır (Kutlu, 2011: 34). Türkiye'de ortalama yıllık hane halkı kullanılabilir fert gelirinin en düşük olduğu bölgeler 9.872 TL ile Mardin, Batman, Şırnak ve Siirt, 10.030 TL ile Şanlıurfa ve Diyarbakır, 10.878 TL ile Van, Muş, Bitlis ve Hakkari şeklindedir (TÜİK, 2018). Harran Üniversitesi Tarımda İş Sağlığı ve Güvenliği Uygulama ve Araştırma Merkezi tarafından 2013 yılında yapılan araştırmaya göre; Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nde tarımda çalışan ailelerin yaklaşık %60'ı kendi tarlalarında, %20'si yaşadıkları ilin tarlalarında, %20'si ise farklı illerin tarlalarında çalışan mevsimlik işçilerden oluşmaktadır. (Harran Üniversitesi, 2014: 35).

Türkiye'de çalışan çocukların %57,6'sı tarım sektöründe çalışmaktadır. Kırsal alanlarda çalışan çocukların %89,7'si ücretsiz aile işçisi olarak çalışmaktadır. Şanlıurfa'da yaşayan gezici mevsimlik tarım işçisi ailelerin hane halkı büyüklüğü oldukça fazladır. Yoksulluk ve eğitimsizlik, bu ailelerin çocuklarını birer işgücü kaynağı olarak görmesine neden olmaktadır. Şanlıurfa kent merkezinde yapılan çalışmalara göre gezici mevsimlik tarım işçisi anne ve babaların ilköğretim altı eğitim yüzdesi oldukça fazladır. Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nde gezici mevsimlik tarım işçilerinin, en eğitimsiz, en yoksul ve en kalabalık gruplar içinde yer aldığı söylenebilir. Aileleriyle birlikte ekonomik faaliyetlere katılan çocukların okul devamsızlıkları çok yüksektir. Özellikle tarım sektörüyle okula devamsızlık sorunu daha karakterizedir. Şanlıurfa'da yaşayan ve gezici mevsimlik tarım işçisi olarak çalışan ergenlerin %58,1'i okula devam etmemektedir (Havlioğlu ve Koruk, 2013: 17-18).

2.3 Yoksulluğun Kayıt Dışı Çalışma Üzerindeki Etkisi

Kırsal alan, tarım ve hayvancılıkla ilgili etkinliklerin yapıldığı, köy, bucak, mezra ve kom gibi yerleşim alanlarıdır. İş bölümü ve uzmanlaşmanın gelişmediği, yüz yüze ilişkilerin yaygın olduğu bu alanların ekonomileri genellikle tarıma dayalıdır (Geray, 1999: 12). Dünya

Bankası ve Dünya Çalışma Örgütü gibi uluslararası kuruluşların yapmış oldukları bazı çalışmalara göre dünyadaki yoksulların yaklaşık %75'i kırsal bölgelerde yaşamaktadır (Alkire ve diğerleri, 2014: 1). Kırsal ve kentsel bölgeler arasındaki gelir farklılıkları, yatırımlardaki dengesizlikler ve kırsal bölgelerde elde edilen ürünlerin düşük fiyatlara alıcı bulmasıyla oluşan gelir kayıpları gibi bazı bileşenler kırsal yoksulluk sorununu etkilemektedir (Chow, 2006: 7-8).

Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO) kırsal yoksulluğu, kırsal bölgelerdeki işsizlik, insanların gelir seviyelerinin azalması ve bunlardan dolayı ortaya çıkan yoksullaşma olarak tanımlamıştır. Daha geniş bir yelpazeden bakacak olursak kırsal yoksulluk, eğitim, işgücüne erişim, mülkiyet yapısı, sağlık ve altyapı olanaklarına erişim, ekonomik, sosyal, kültürel gereksinimlerin karşılanması gibi bazı kompleks değişkenleri kapsamaktadır (Şen ve Altın, 2018: 176).

Tarımsal gelişme, kırsal kalkınma ve kırsal dönüşüm programları kırsal gelişmede çok önemlidir. Tarımsal gelişme, çiftçilerin ve tarım işçilerinin refah seviyeleri ve yaşam kalitelerinin artması ile ilgilidir. Kırsal kalkınma, tarımsal gelişime ek olarak eğitim, sağlık ve diğer sosyal hizmetleri de kapsar. Kırsal dönüşüm programları ise öncelikle tarımsal verimliliği arttırmayı hedeflemektedir (IFAD, 2016: 23).

Türkiye'de yoksulluk, kırsal bölgelerde kentlere göre daha kötü durumdadır (Kartal ve Demirhan, 2014: 141). Miras yoluyla toprakların parçalanması, yaşadıkları yörelerde nüfus artış hızının yüksek olması, kırsal bölgelerde yaşanan işsizlik sorunu, tarımda makineleşmenin artması nedeniyle bu alanda işgücüne daha az gereksinim duyulması, sulama olanaklarının yetersizliği nedeniyle tarım arazilerinin verimsiz hale gelmesi, eğitim ve sağlık başta olmak üzere sosyal alanda yaşanan bazı sorunlar insanları göç etmeye zorlayan başlıca nedenlerdir. Bu sebeplerden en ağır olanı geçim sıkıntısıdır. Genellikle ekonomik olarak geri kalmış yörelerde geçim sıkıntısı yaşayan bu kesimler yılın belli dönemlerinde başka bölgelere tarım gibi kayıt dışı çalışmanın fazla görüldüğü sektörlerde çalışmak amacıyla göç etmektedirler (Bulut, 2013: 30-31; Afşar ve Işık, 2018: 181-182).

2.4 Çalışma Hayatı İle İlgili Yasal Düzenlemeler

İlk dönemlerde çıkarılan iş kanunları sanayi kesiminde çalışan işçileri kapsamış, tarım sektöründe çalışan işçiler uzun yıllar boyunca İş Kanunlarındaki işçi haklarından mahrum kalmıştır. 1919 yılında Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO)'nun kurulması ile birlikte çalışma

hayatına yönelik düzenlemelerde tarım sektörü de yer edinmeye başlamıştır. Tarım işçilerinin korunması amacıyla 1983 yılında Amerika'da kabul edilen Migrant and Seasonal Agriculture Worker Protection Act, bu alanda dünyadaki en modern kanuni düzenleme olarak kabul edilmektedir (Kılıç, 2006: 40). ILO'nun tarım alanıyla ilgili düzenlemiş olduğu bazı sözleşmeler TBMM tarafından da onaylanmıştır (Müezzinoğlu ve diğerleri, 2010: 2).

Kayıt dışı çalışmanın en fazla görüldüğü sektör yapısı itibarıyla tarım sektörüdür. Tarım sektöründe çalışan kişilerin sayısal ve niteliksel farklılıklarının belirlenmesindeki zorluklar onların yasal korumadan uzak kalmasına neden olmaktadır. Mevsimlik tarım işçileri ile ilgili yasal düzenlemeler, genellikle farklı yasaların içerisinde ve bütünlük arz etmeyen bir yapıya sahip düzenlemelerdir (Görücü ve Akbıyık, 2010: 193).

Türkiye'de, tarım işçileri ile ilgili bazı kanun, yönetmelik ve genelgeler bulunmaktadır (Fereli ve diğerleri, 2016: 39). 4857 sayılı İş Kanunu, Tarımda İş Aracılığı Yönetmeliği, 2010/6 sayılı Mevsimlik Gezici Tarım İşçilerinin Çalışma ve Sosyal Hayatlarının İyileştirilmesi Hakkında Başbakanlık Genelgesi, Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığının 2012/2 sayılı Çocuk İşçiliğinin Önlenmesi Genelgesi ve MEB'in 2011/25 sayılı Mevsimlik Gezici Tarım İşçisi Çocuklarının Eğitimi Genelgesi gibi bazı düzenlemeler mevsimlik tarım işçileriyle ilgili doğrudan veya dolaylı hükümler içermektedir (TBMM, 2015: 17).

Ülkemizde tarım işçileri ilk defa 1475 sayılı Kanununda yer bulmuş ve 2002 yılında yürürlüğe giren 4773 sayılı Kanun ile 1475 sayılı İş Kanunu'nda tarım işçileriyle ilgili önemli değişiklikler yapılmıştır (Kutlu, 2011: 24). 2003 yılında yürürlüğe giren 4857 sayılı Kanuna istinaden çıkarılan Yönetmelikle tarım işçileri sınırlı da olsa İş Kanunu kapsamına alınmıştır. Tarımsal işletme niteliğindeki 50'den fazla işçi çalıştırılan iş yerlerinde çalışan tarım işçileri kanun kapsamına alınması olumlu olsa da, büyük çoğunluğu oluşturan mevsimlik olarak tarım sektöründe çalışan işçiler bu düzenlemede kapsam dışında kalmıştır (Kılıç, 2006: 39; Kutlu, 2011: 24). 4857 sayılı İş Kanunu'nda mevsimlik işler ile ilgili derli toplu bir düzenleme bulunmamaktadır. Yalnızca bazı maddelerde ve iş hukuku alanına ilişkin bazı kanunlarda mevsimlik işlere de değinilmiştir (Bulut, 2013: 18; TBMM, 2015: 8). 4857 sayılı İş Kanunu'nun 4'ncü maddesinde 50'den az işçi çalıştırılan (50 dahil) tarım ve orman işlerinin yapıldığı işyerlerinde veya işletmelerinde ve aile ekonomisi sınırları içinde kalan tarımla ilgili her çeşit yapı işlerinde ve iş ilişkilerinde bu kanunun uygulanmayacağı hüküm altına alınmıştır. Kanunda kapsam dışında bırakılan özellikle gezici tarım işçileri, işçilere tanınan bir çok kanuni haktan mahrum kalmış ve bu durum onların birçok sorunla karşılaşmalarına sebep olmuştur (Bulut, 2013: 21-22).

Tarım işçilerinin çalışma saatleri, İş Kanunu'nda belirtilen sürelerin çok üzerine çıkabilmektedir. Genellikle ailecek çalışmaya gidilmesi nedeniyle, İş Kanunu'ndaki hükümler ihlal edilerek bazen çocuk ve genç işçiler çalıştırılabilmektedir. Mevsimlik göç alan bazı şehirlerde, bu işçilerin çalışma şartlarının düzenlenmesiyle ilgili olarak bazı uygulamalar yapılabilmektedir. Bu kapsamda çeşitli illerde ve özellikle de Adana'da "Tarım İşçilerinin Sorunlarını Görüşme Kurulu"na ücret ile diğer bazı konular değerlendirilmektedir (Müezzinoğlu ve diğerleri, 2010: 2). Şanlıurfa ilinde Umum Hıfzıssıhha Kanunu'na dayanılarak oluşturulan İl Hıfzıssıhha Kurulu'nda 2008 yılında, Harran Üniversitesi'nin de görüşü dikkate alınarak tarla sahiplerinin tarım işçilerine yönelik temiz su sağlaması, sıhhi tuvalet sağlaması ve gezici sağlık hizmeti kararları alınmıştır (Kutlu, 2011: 25).

2010 yılında Mevsimlik Gezici Tarım İşçilerinin Çalışma ve Sosyal Hayatlarının İyileştirilmesi konusunda 2010/6 sayılı Başbakanlık Genelgesi yayınlanmıştır. Genelgede tarım işçilerinin barınma şartlarının iyileştirilmesi, elektrik ve su temini, ulaşımı, çöplerin uzaklaştırılması, tarım araçlarının belgelendirilmesi, sağlık hizmeti sağlanması, çocukların okula devamı ve çocuk işçiliği ile mücadele gibi pek çok önemli konuya yer verilmiştir (Kutlu, 2011: 25; Havlioğlu, 2011: 25; Bulut, 2013: 22-25). 2017 yılında Mevsimlik Tarım İşçileri konulu 2017/6 sayılı Başbakanlık Genelgesi yayınlanmış ve 2010/6 sayılı Genelge yürürlükten kaldırılmıştır. Genelge kapsamında "Mevsimlik Tarım İşçiliği İzleme ve Değerlendirme Kurulu" oluşturulmuştur. 27.05.2010 tarihli ve 27593 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanarak yürürlüğe giren "Tarımda İş Aracılığı Yönetmeliği", tarım aracılığı için izin verilmesi ve bunların çalışma ve denetimi ile tarım aracı, mevsimlik gezici tarım işçileri ile bunları çalıştıran tarım işverenleri arasındaki ilişkinin düzenlenmesi gibi konuları kapsamaktadır.

2010 yılında Mevsimlik Gezici Tarım İşçilerinin Çalışma ve Sosyal Hayatlarının İyileştirilmesi Stratejisi ve Eylem Planı hazırlanmıştır. Eylem planının 2'nci maddesine göre bu çalışmanın amacı; bu kesimin, ulaşım, barınma, eğitim, sağlık, güvenlik, sosyal çevre ile ilişkiler, iş ve sosyal güvenlik koşulları gibi konularda çalışma ve sosyal hayat koşullarını bütünsel ve çok boyutlu bir bakış açısıyla belirleyerek iyileştirmektir (ÇSGB, 2010). TBMM'nin 11.11.2014 tarihli 12. Birleşiminde benimsenen 1074 sayılı TBMM Kararı ile 17 üyeden oluşan "Mevsimlik Tarım İşçilerinin Sorunlarının Araştırılarak Alınması Gereken Önlemlerin Belirlenmesi Amacıyla Kurulan Meclis Araştırması Komisyonu" kurulmuştur. Komisyon, yaptığı çalışmalar sonucunda 2015 yılında 716 sıra sayılı raporunu yayınlamıştır (TBMM, 2015). Tarım sektöründe mevsimlik olarak çalışan işçiler ile ilgili yeterli kanuni düzenleme bulunmadığından, bu kesimin çalışma şartlarının iyileştirilmesi amacıyla kamu

kurum ve kuruluşlarınca çıkarılan yönetmelik ve genelge gibi düzenlemeler ile sivil toplum kuruluşlarınca yapılan çeşitli çalışmalar bulunmaktadır (Yiğit ve diğerleri, 2017: 7-8).

Ülkemizde istihdam oranı oldukça yüksek olan tarım sektörünün, gerekli kanuni düzenlemeden yoksun olması, sektör çalışanlarının birçok sorunla karşılaşmasına neden olmaktadır. Kayıt dışı çalışmanın en fazla görüldüğü tarım sektörünün çeşitli sorunlarla karşıya kalan en büyük kesimi mevsimlik işçileri oluşturmaktadır. Bu işçiler, tarım sezonunun açılmasıyla beraber ailecek yollara düşmekte ve sezonun bitmesiyle birlikte evlerine geri dönmektedirler (Çınar, 2012: 1; Görücü ve Akbıyık, 2010: 190; Yiğit ve diğerleri, 2017: 4).

Ülkemizde, tarım sektöründe çalışan işçilerin karşılaştıkları ücret, beslenme ve çalışma koşullarının yetersizliği gibi sorunlar yaşam düzeylerini olumsuz etkilemektedir (Özbekmezci ve Sahil, 2004: 262; Fereli ve diğerleri, 2016: 37). Türkiye’de tarım işçileriyle ilgili yeteri kadar yasal düzenleme bulunmaması; çalışma saatlerinin uzunluğu, maruz kaldıkları tozlar, güneş, sıcaklık ve tarım ilacı gibi etkenler, sağlıksız barınaklar, kaldıkları yerlerde biriken atıklar, gıda yetersizliği, sağlıksız banyo ve tuvalet, temiz içme ve kullanma suyu olmaması, eğitim, sağlık ve sosyal hizmetlere ulaşmada problemler gibi birçok sorunu beraberinde getirmektedir (Bulut, 2013: 2; Afşar ve Işık, 2018: 182-183). Mevsimlik tarım işçileri, birçok işçinin hayatını kaybettiği ve yaralandığı trafik kazalarıyla değişik zamanlarda ülke gündeminde yer almıştır (Pelek, 2010: 1; Çınar, 2012: 1).

Tarım sektöründe mevsimlik işçi olarak çalışan ailelerin çocukları, okul devam ederken iş başında olduklarından eğitim-öğretim hakkından yararlanamamaktadır (Müezzinoğlu ve diğerleri, 2010: 3). Eğitimleri aksayan ve yeterli eğitim alamayan bu çocuklar, aileleriyle aynı kaderi paylaşarak mevsimlik tarım işçiliğine devam etmekte ve kısır bir döngünün parçası haline gelmektedirler (Yiğit ve diğerleri, 2017: 4).

Tarım sektöründe mevsimlik işçi olarak çalışan ailelerin yaşadıkları sorunlardan en önemlilerini ana hatlarıyla şu şekilde sıralayabiliriz (Afşar ve Işık, 2018: 182-183; Bulut, 2013: 32; TBMM, 2015: 159-160): Eğitim ile ilgili sorunlar, kadın ve çocuk işçilerle ilgili sorunlar, beslenme sorunu, ücret ile ilgili sorunlar, ekonomik sorunlar, barınma imkânları ile ilgili sorunlar, sosyal güvenlik sorunları, iş sağlığı ve güvenliği konusunda yaşanan sorunlar, ulaşım sorunları, sosyo-kültürel sorunlar ve çalışma hayatı ile ilgili sorunlardır. Mevsimlik işçiler, Türkiye’de tarım sektörünün vazgeçilmez unsurlarıdır. Bu kesimin karşılaştıkları sorunların çözümü için çalışma koşullarının daha iyi hale getirilerek gerekli yasal koşulların hazırlanması gerekmektedir (Görücü ve Akbıyık, 2010: 217).

2.5 Kayıt Dışı Çalıştırılan Çocukların Durumu

2.5.1 Çalışan Çocuk Kavramı

Türkiye'nin de onaylamış olduğu "BM Çocuk Hakları Sözleşmesi"nin 1'inci maddesinde, 18 yaşın altındaki herkes "çocuk" olarak tanımlanmaktadır. Çalışmak zorunda bırakılma günümüzde çok sayıda çocuğu maruz kaldığı en önemli sorunlardan birisidir. Çocuk işçiliği, tüm dünyada yaygın şekilde görülmekte, genel olarak kentlerde yaşayan çocuklar hizmet ve sanayi sektörlerinde, kırsal bölgelerde yaşayan çocuklar ağırlıklı olarak tarım ve hayvancılık alanlarında çalışmaktadır.

Ayrıca, ILO'nun 2017 raporuna göre dünyada 64 milyonu kız, 88 milyonu erkek olmak üzere 152 milyon çocuk işçi bulunmaktadır. Bu çocukların 73 milyonu tehlikeli işlerde çalışmakta, yeterli eğitim ve sağlık hizmetleri ile temel özgürlüklerden yoksun biçimde çalışmaktadır. Yine aynı raporda, çalışan çocuk tanımı kapsamında 218 milyon çocuğun bulunduğu belirtilmiştir. Çocuğun evde anne ve babasına yardım etmesi, aile işletmesinde belirli sorumluluklar alması, eğitimini aksatmayacak şekilde okul saatleri dışında ve tatillerde cep harçlığı kazanacak işler yapması "çalışan çocuk" kavramı kapsamına girmektedir (ÇSGB, 2017: 10-13).

ILO'nun 182 no.lu "En Kötü Biçimlerdeki Çocuk İşçiliğinin Yasaklanması ve Ortadan Kaldırılmasına İlişkin Acil Eylem Sözleşmesi" çerçevesinde Türkiye'de çocuk işçiliğinin en kötü biçimlerinden birisi de çocukların aile işleri dışında ücret karşılığında gezici ve geçici şekilde tarım işlerinde çalışmalarıdır. "Çocuk ve Genç İşçilerin Çalıştırılma Usul ve Esasları Hakkında Yönetmelik" hükümlerine göre 14 yaşını bitirmiş, 15 yaşını doldurmamış ve ilköğretimini tamamlamış kişiler "çocuk işçi", 15 yaşını tamamlamış, ancak 18 yaşını tamamlamamış kişiler "genç işçi" olarak tanımlanmıştır (ILO, 1999: 1).

ILO, çocuk istihdamını, çocuğun çocukluk dönemi etkinliklerini, potansiyelini ve saygınlığını sınırlandıran ve çocuğun fiziksel ve zihinsel (mental) gelişimini zarar veren iş şeklinde tanımlamıştır (Tabcu, 2015: 50). Zihinsel, sosyal veya ahlaki yönden çocuklar açısından tehlikeli olan ve eğitimlerini engelleyen işler, ILO tarafından çocuk emeği ve çocuk işgücünün istismarı olarak tarif edilmektedir. Ancak, çocuğun çalıştığı her durum iş gücü istismarı olmayabilir. ILO, 15-24 yaş aralığında bulunan kişileri genç işçi olarak kabul etmektedir. 15 yaşında altında olup ailesine katkı sağlamak amacıyla tarım, sanayi ve hizmet

sektöründe çalışanları ise çocuk işçi veya çalışan çocuklar olarak tanımlamaktadır. Türkiye’de çocuk işçiliğinin en fazla görüldüğü sektör çalışan çocuklar açısından, çocuk işçiliğinin en kötü biçimleri kategorisinde yer alan tarım sektörüdür. Tarımsal faaliyetler, çocuğu ruhsal ve fiziki açıdan olumsuz etkilemekte, eğitim, oyun ve dinlenme haklarından mahrum etmektedir. Türkiye’de pek çok çocuk ve genç aile bütçesine katkı sağlamak veya kendi geçimlerini sağlamak amacıyla erken yaşlarda çalışmaya başlamıştır. Bu çocuk ve gençlerin bir bölümü tam gün ve sürekli olarak, bir kesimi ise okul dışında kalan zamanlarında, mevsimlik işçi olarak tarım sektöründe, küçük sanayi sektöründe ve marjinal işlerde çalışmaktadırlar (Sevinç, 2015: 105-108).

2.5.2 Türkiye’de Çocuk İşgücü Verileri

TÜİK 2012 Çocuk İşgücü Anketi sonuçlarına göre Türkiye’de 893 bin çocuk işçi bulunmaktadır. Bu çocukların 292 bini 6-14 yaş gurubunda, 601 bini ise 15-17 yaş grubundadır. Çalışan çocukların %68,8’i erkek, %31,2’si kız çocuklarından oluşmaktadır. Sektörlere göre dağılıma bakıldığında ise bu çocukların %44,7’si tarım, %31’inin hizmet ve %24,3’ü sanayi sektöründe çalışmaktadır.

Çocuk işçilerin %91,5’i bir okula devam ederken, %8,5’i bir okula devam etmemektedir. Okula devam eden çocukların %51,2’si erkek, %48,8’i kız çocuklarından oluşmaktadır. 6-17 yaş grubundaki çocuklardan okula devam edenlerin %39,3’ü ailelerinin ekonomik faaliyetlerine yardım etmek, %24’ü aile bütçesine katkıda bulunmak, %19,1’i ise bir işi öğrenerek meslek sahibi olmak amacıyla çalışmaktadır (TÜİK, 2013; ÇSGB, 2017: 20-22).

Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO) araştırmalarına göre dünyada 5-14 yaş aralığında 250 milyon civarında çalışan çocuk bulunduğu, 12-17 yaş aralığında 283 milyon çocuğun çalışma nedeniyle okuluna devam edemediği tahmin edilmektedir. Yapılan araştırmalara göre Türkiye’de mevsimlik göçün en fazla görüldüğü il Şanlıurfa’dır. TÜİK verilerine göre doğurganlık hızının en yüksek olduğu Şanlıurfa’da, yaşam koşulları düşen ailelerin mevsimlik göçe yöneldiği düşünülmektedir (Teker, 2015: 4-5; Semerci ve diğerleri, 2014: 49). Ayrıca, 2017 yılı verilerine göre en yüksek çocuk nüfus oranına sahip olan il %46,7 ile yine Şanlıurfa olmuştur (TÜİK, 2018).

2.5.3 Kanuni Açıdan Değerlendirme

4857 sayılı İş Kanunu'nun 71'nci maddesinde "Onbeş yaşını doldurmamış çocukların çalıştırılması yasaktır. Ancak, ondört yaşını doldurmuş ve ilköğretimi tamamlamış olan çocuklar, bedensel, zihinsel ve ahlaki gelişmelerine ve eğitime devam edenlerin okullarına devamına engel olmayacak hafif işlerde çalıştırılabilirler." hükmü mevcuttur. İlköğretim ve Eğitim Kanunu'nun 59'uncu maddesinde "İlköğretim çağında olup da zorunlu temel öğretim kısımlarına devam etmeyenlerin resmi ve özel işyerlerinde veya her ne biçimde olursa olsun çalıştırmayı gerektiren başka yerlerde ücretli veya ücretsiz çalıştırılması yasaktır." hükmüne göre ilköğretim yaşıdaki çocukların çalıştırılmaları yasaklanmaktadır. Ülkemizde çocuk işçiliğinin kanunlarla yasaklanmış olmasına rağmen tarım gibi birçok sektörde yoğun şekilde devam ettiği bilinmektedir. Tarım işçileri, işleri hızlıca bitirmek ve daha fazla kazanmak amacıyla yaşına bakmadan eli iş tutan tüm aile bireyleriyle çalışmaktadırlar. Bu ailelerin çocukları, okuldan ayrı kalmalarının yanı sıra gittikleri yerlerde ya kardeşlerine bakmakta ya da tarlalarda çalışmak zorunda kalmaktadır. Çocuk işçiliğinin bir başka şekli de özellikle Güneydoğu illerinde son yıllarda görülen çocukların kiraya verilmesidir. Aileler çocuklarını elçi adı verilen araçlara hiçbir sosyal güvence olmadan emanet ederek kiralamakta, elçilerde çocukları tarla sahiplerine kiralayıp ciddi kazançlar sağlamaktadırlar (Görücü ve Akbıyık, 2010: 212-213).

222 sayılı "Temel Eğitim ve Öğretim Kanunu", ilköğretim çağında olup okula devam etmeyenlerin ücretli veya ücretsiz çalıştırlamayacağını, okula devam edenlerin ise sadece ders zamanları dışında çalıştırılabileceğini hüküm altına almıştır. "İlköğretim Kurumları Yönetmeliği"nde ise "Temel Eğitim ve Öğretim Kanunu"nda çocukların çalıştırılmasıyla ilgili kısıtlamalarla ilgili herhangi bir uygulayıcı düzenleme yer almaz. Velinin yazılı bildirim üzerine öğrencinin tarımsal üretim çalışmaları nedeniyle bir ders yılı içinde on beş güne kadar devamsızlık sayılmayacak izin alabilmesini düzenler (Kalkınma Atölyesi, 2013: 18).

Tarım sektöründe mevsimlik işçi olarak çalışan ailelerin çocuklarının eğitim hayatları bu çalışma şeklinden olumsuz etkilemektedir. Bu süreçte çocuklar okula düzenli olarak devam edemediğinden uzun süreli devamsızlıklar yaşamaktadırlar. Bu ailelerin ve çocuklarının karşılaştığı sorunların belirlenmesi ve çözümüne yönelik Başbakanlık tarafından 2010/6 sayılı "Mevsimlik Gezici Tarım İşçilerinin Çalışma ve Sosyal Hayatlarının İyileştirilmesi" konulu ve 2017/6 sayılı "Mevsimlik Tarım İşçileri" konulu Genelgeler yayınlanmıştır. Bu ailelerin çocuklarının eğitim sorunlarının çözümüne yönelik olarak ise MEB tarafından 2011/25 sayılı

“Mevsimlik Gezici Tarım İşçisi Çocuklarının Eğitimleri” konulu ve 2016/5 sayılı “Mevsimlik Tarım İşçileri İle Göçer ve Yarı Göçer Ailelerin Çocuklarının Eğitime Erişimi” konulu Genelgeler yayınlanmıştır. Toplumdaki en dezavantajlı gruplar içerisinde yer alan bu kesimin karşılaştıkları sorunların etkilerini azaltmaya ve çözümüne yönelik olarak yapılan bu düzenlemeler oldukça önemlidir (Kalkınma Atölyesi, 2013: 23-24; ÇSGB, 2010).

Çocuk işçiliği ile mücadelede yasal düzenlemelerin yanı sıra, çocuk koruma ve önleme sistemleri, yoksullukla mücadeleye yönelik politikalar ve MEB’in zorunlu eğitim çağındaki öğrencilerin okul devamsızlığının izlenmesine ve önlenmesine yönelik geliştirdiği sistemlerin etkin şekilde kullanılması gerekmektedir (UNICEF, 2012: 22). MEB başta olmak üzere bakanlık ve kurumların çocukların eğitime erişim ve devamlarını sağlamaya yönelik yaptığı çalışmalar ve izlediği kamu politikaları, karşılaşılan sorunların tanımlanması ve alınacak önlemler konusunda oldukça kapsayıcıdır. Buna rağmen sorunun hala varlığını devam ettirmesi, alınan önlemlerin proje temelli geçici özellikler göstermesinden kaynaklanmaktadır. Sorunun kalıcı çözüm için daha yapısal kamu politikalarına ihtiyaç duyulduğu görülmektedir (Uysal ve diğerleri:2016: 200).

2.5.4 Eğitim Açısından Değerlendirme

2012 yılında yapılan düzenleme ile dört yıllık lise eğitimi zorunlu hale getirilmiştir. Türkiye’deki ortaöğretim kurumlarına 2011/2012 eğitim-öğretim yılında 940.268’i açık ortaöğretim öğrencisi olmak üzere toplam 4.756.286 çocuk ve genç kaydolmuştur. Bu öğrencilerin %44’ü mesleki ve teknik liselere, %56’sı ise genel liselere kayıt yaptırmıştır (UNICEF, 2012: 41). Bu öğrencilerden az gelişmiş ve kırsal alanlarda yaşayanlar sağlık, beslenme ve eğitim hizmetlerinden yararlanma konusunda dezavantajlı konumdadır (UNICEF, 2012: 102).

Türkiye’de her yıl on binlerce çocuk çalışmak amacıyla aileleriyle beraber veya onlar olmadan fındık ve pamuk gibi çeşitli tarım ürünlerinin yetiştirildiği bölgelere göç etmektedir. Genellikle Türkiye’nin Güneydoğu illerinden gelen aileleri kapsayan göçebe işçilik, ilkbahar başından sonbahar sonuna kadar sürerek okulların açık olduğu dönemlerle de çakışabilmektedir (UNICEF, 2011: 102). Anayasamızın 42’nci maddesinde “Kimse eğitim ve öğrenim hakkından yoksun bırakılamaz. Öğrenim hakkının kapsamı kanunla tespit edilir ve düzenlenir.” hükmü bulunmaktadır. Ancak, kırsal kesimde yaşayanlar ve özellikle tarım işçilerinin eğitim düzeyi

istenilen seviyeye ulaşamamıştır. Tarım sektöründe mevsimlik olarak çalışan işçilerde bu durum daha belirgindir (Görücü ve Akbıyık, 2010: 209-210).

Sokak çocukları, engellilik yaşayan çocuk, her türlü şiddet ortamında büyüyen çocuklar, süregelen hastalığı olan veya uzun süreli tedavi olması gereken çocuklar, az gelişmiş, yoksul kent ve kırsal bölgelerdeki çocuklar, göçmen, mülteci ve sığınmacı çocuklar, roman çocuklar, erken yaşta evlendirilen ya da hamile kalan çocuklar, nüfusa kayıtsız çocuklar ve çalışan çocuklar dezavantajlı çocuklar olarak belirtilebilir. Dezavantajlı öğrencilerin çoğunluğunu oluşturan çalışan çocuklar, literatürde okul başarısı açısından risk grubundaki veya dezavantajlı çocuklardır. Az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde çocuklar iş yerlerinde, sokaklarda, tarlalarda vb. yerlerde yaygın olarak çalışmaktadır. (Dede, 2017: 12). Toplumdaki dezavantajlı grupların eğitim çağındaki çocuklarının içerisinde buldukları kısır döngüden kurtularak geleceği güvenle bakabilmesi, eğitim olanaklarından yeterince faydalanmalarına bağlıdır (Özcan ve diğerleri, 2018: 535). Tarım sektöründe mevsimlik işçi olarak çalışan aileler de Türkiye'nin dezavantajlı grupları arasındadır. Bu ailelerin 6-17 yaş grubunda yer alan çocukları ise dezavantajlı öğrenci gruplarının başında gelmektedir. Tarımsal faaliyetlerin yoğunlaştığı ve tarımsal işgücü ihtiyacının yoğunlaştığı aylarda okulda eğitim-öğretim de yoğun şekilde devam etmektedir. Bu yaşam şekli, çocukların aylarca sürecek göçebe bir hayat yaşaması ve temel eğitim çağındaki çocukların okul kültürüne uyum sorunu yaşamaları, devamsızlıklarının artması, sınavlardan düşük not almaları ve müfredattan geri kalmaları gibi birçok sonuç doğurmaktadır (Dede, 2017: 1; Bulut, 2013: 43).

Eğitim, süreklilik ve planlama gerektiren bir süreçtir. Ancak, bu ailelerin çalışma bölgesine getirdikleri çocuklarının eğitimleri yarım kalmaktadır (Kaleci, 2007: 70). Bu gruplarda çocukların okula devamı önemli bir sorundur (Havlioğlu, 2011: 14). Aileler çalışmaya giderken genellikle akrabalarıyla birlikte göç ettiği için eğitimi devam eden çocuklarını bırakacak yer bulamamakta ve çocuklarını okuldan alarak yanlarında götürüp erken yaşlarda çalıştırmaktadırlar (Yiğit ve diğerleri, 2017: 6).

MEB 2018 Yılı İdare Faaliyet Raporu'na göre; öğrenci devamsızlıklarının en çok ekonomik, sosyal ve kültürel nedenlere bağlı olarak meydana geldiği gözlenmiştir. Türkiye'nin coğrafi şartları ve sosyo-ekonomik yapısı nedeniyle birçok kişinin yılın belirli dönemlerinde yaşadıkları yerlerden mevsimlik gezici tarım işçisi, göçer veya yarı göçer olarak farklı bölgelere göç ettiği, bu ailelerin zorunlu öğrenim çağındaki çocuklarının ise eğitim-öğretim dönemine rastlayan bu göçler nedeniyle eğitim ortamından uzaklaştığı ve okul devamsızlığının arttığı vurgulanmıştır (MEB, 2019: 62).

Tarım sektöründe mevsimlik olarak çalışan aileleriyle birlikte göç etmek zorunda kalan çocuklar sağlık ve eğitim sorunları açısından risk altındadır (Lordoğlu ve Etiler, 2014: 115). Bu aileler çalışmaya giderken çoğu zaman zorunlu eğitim çağındaki çocuklarını yanlarında götürmektedirler. Bir yakınının yanında kalma imkânı da bulunmayan okul çağındaki bu çocuklar, aileleri tarafından ders yılı bitmeden okullarından erken alınarak çalışmaya götürölmekte ve yeni ders yılında da okullarına geç başlamaktadırlar. Bu durum da onların eğitimlerini şüphesiz olumsuz etkilemektedir (TBMM, 2015: 183).

Tarım sektöründe, çalışan çocuklar açısından çocuk işçiliğinin en kötü biçimleri bulunmaktadır. Çocukların yaptıkları tarımsal faaliyetler, ruhsal ve fiziksel açıdan çocuğu olumsuz etkilemekte, dinlenme, oyun ve eğitim haklarından mahrum ettiği için bu kategoride yer almaktadır (Davran ve diğerleri, 2014: 1186). Tarım sektöründe mevsimlik olarak çalışan aileler yaygın şekilde mart, nisan ve mayıs aylarında evlerinden ayrılıp eylöl, ekim ve kasım aylarında evlerine geri dönmektedirler. Hem gidiş hem de dönüş tarihlerinin okulların açık olduğu dönemlere denk gelmesi bu ailelerin eğitim çağındaki çocuklarının okul terk oranlarının yükselmesinde önemli bir faktördür (Semerci ve diğerleri, 2014: 8). Yapılan araştırmalar, bu çalışma biçiminin zorunlu eğitim çağındaki çocuklarda okul başarısının düşüklüğu ve okul devamsızlığı gibi çeşitli eğitimsel sorunlara neden olduğunu göstermektedir (Uzundere, 2015: 29). Çocuk işçiliğinin etkin bir şekilde ortadan kaldırılması ILO'nun önemli hedefleri arasında yer almaktadır (ILO, 2010).

Çalışan çocuklar, bedensel yorgunluklarının da etkisiyle derslerinde yeteri kadar performans gösterememekte, eğitim imkânlarından yeteri kadar faydalanamamakta ve okul devamsızlığı sorunu ile karşı karşıya kalmaktadırlar. Ailelerin eğitimin önemi konusunda yeterli bilince sahip olmaması, çocukların da çalıştırılması, geçici mevsimlik işçilik nedeniyle sürekli yer değişikliği yapmaları diğer devamsızlık nedenleridir. Zamanla bir yaşam şekline dönüşen mevsimlik çalışma nedeniyle çocukların birkaç aylığına okuldan uzak kalmaları alışkanlık haline gelmiştir (Uzundere, 2015: 37-39).

Aileleriyle birlikte tarım sektöründe mevsimlik olarak çalışmaya giden okul çağındaki çocuklar, okul devamsızlığı, okuldan soğuma, derslerde başarısızlık gibi sorunlar yaşamaktadırlar (Semerci ve Erdoğan, 2017: 117; Dede, 2017: 14). Hangi sebeple olursa olsun çalışma hayatına katılma çocuğu eğitimden uzaklaştırmaktadır (ÇSGB, 2017: 22). Ayrıca, bu aileler, yıl içerisinde sürekli yer değiştirmeleri nedeniyle çocuklarını okullara kaydederken de sorunlar yaşamaktadırlar. Çalışmak zorunda kalan bu çocukların eğitimleri aksamakta, bir kısmı okulu bırakabilmektedir (Kaya ve Özgölner, 2015: 122; Altın, 2014: 271).

Eğitim ğretim faaliyetlerinin yoğun Şekilde devam ettiği dönemlerde, tarım sezonunun açılmasıyla birlikte okullarını yarıda bırakarak aileleriyle beraber çalışmaya giden çocukla yılın önemli bir bölümünü okullarından uzak geçirmekte dirler. Bu durum dezavantajlı gruplardan olan bu öğrencilerin, okula normal Şekilde devam eden öğrenciler gibi dersleri takip ederek öğrenmesini neredeyse imknsız hale getirmektedir. Ailelerinde genel olarak eğitimin kendilerine maddi bir getirisinin olmayacağı düşüncesine sahip olması, bu çocukların eğitimlerinin yarıda kesilmesine neden olmakta ve çocuklar istemese bile okulu terk edebilmektedirler (Benek ve kten, 2011: 672; Tabcu, 2015: 84-85).

Türkiye’de birçok kişi için gerçek anlamda tatil demek olan yaz tatili, tarım sektöründe mevsimlik olarak çalışan aileler ve çocukları için işbaşi anlamına gelmektedir. Bu ocuklar okullar henüz kapanmadan ve karnelerini bile almadan çalışacakları bölgelere gitmiş olmaktadırlar. Dolayısıyla bu öğrenciler, eğitim ğretim faaliyetlerinin yoğun Şekilde devam ettiği aylarda eğitimlerini yarıda kesmek zorunda kalarak aileleriyle birlikte çalışmaya gitmekte, okullar açıldıktan sonra geri dne bilmekte ve eğitimleri aksamaktadır (Tabcu, 2015: 87; Selek z, 2015: 14).

Kayıt dışı çalışmanın en fazla grldđđđ sektörlerden olan tarım sektöründe mevsimlik işçi olarak çalışan aileler ve çocukları ile ilgili düzenli kayıt tutulamaması nedeniyle bu kişiler hakkında detaylı verilere ulaşmak çok güçtür. Bu alışma biçiminin yoğun Şekilde yapıldığı illerde 115 okulda yapılan araştırmaya göre öğrencilerin yaklaşık %10’unun yazın karne alamadan okullarını yarıda bırakarak çalışmaya gittikleri görülmüştür. Özellikle Güneydoğu Anadolu Bölgesindeki ğrenci başarısızlığının nedenleri arasında bu sorun önemli bir yer tutmaktadır. Genellikle aileleriyle birlikte çalışmaya giden bu öğrenciler, okula geç başlayıp erken ayrılmakta, döndüklerinde okula uyum sorunu yaşamakta ve bu yüzden akademik başarıları düşmektedir. Okul idareleri ve öğretmenlerce ğrenci yararı düşünülerek resmi kayıtlara geçirilmeyen devamsızlıklar bu sorunun gözden kaçmasına neden olmakta ve çözüm geliştirilmesini zorlaştırmaktadır (Sevinç ve Sevinç, 2012: 1123; Karaman, 2013: 19-20).

Eğitim, ocuk işçiliğini önlemede en iyi araçtır. MEB, ocuk işçiliğinin nlenmesine yönelik birçok projenin uygulanmasında etkin rol oynamıştır. ocuk işçiliği sorununun Milli Eğitime Bakanlığı’na yansımaları ğrenci devamsızlıkları ile olmaktadır. Dolayısıyla bu öğrencilerin okulda bulunmalarını sağlamak ocuk işçiliğini önlemede önemli bir adım olacaktır (ÇSGB, 2017: 47).

2.5.5 Ekonomik Açıdan Değerlendirme

Dünyada çocuk işçiliğinin en fazla tarım sektöründe görülmesinin en önemli nedenlerinden birisi de yoksulluktur. Dünya genelinde bakıldığında tarımda çalışanlar dezavantajlı bazı gruplardan oluşmaktadır. Dünyada olduğu gibi Türkiye’de de çocuk işçiliğinin kaynağı yoksulluktur (Uzundere, 2015: 17-18; ÇSGB, 2017: 13). Yoksulluk, ülke ve bölgelere göre farklılıklar göstermektedir. Genellikle yoksul ve topraksız köylülerin oluşturduğu mevsimlik tarım işçilerinin çoğunluğu açlık ve yoksulluk sınırının altında yaşamaktadır. Araştırmalara göre mevsimlik tarım işçilerinin birçoğunun anne ve babası ve hatta dedesi tarım işçiliği yapmaktadır. Bu durum mevsimlik tarım işçiliğinin kuşaktan kuşağa geçtiğini göstermektedir (Uzundere, 2015: 21-22).

Tarım, dünya üzerinde olduğu gibi Türkiye’de de çocuk işçiliğinin en fazla görüldüğü sektördür (Karaman, 2013: 14). Tarımsal faaliyetler, genellikle okuldaki eğitim-öğretim faaliyetlerinin yoğun bir şekilde devam ettiği aylarda artmaktadır. Tarım işçisi aileler ve çocukları okul ya da iş arasında tercih yapmak zorunda kaldıklarında genellikle çalışmayı seçmektedirler. Bu aileler, çalışmaya giderken çocuklarını da götürdükleri için çocukların eğitim hayatı aksamaktadır (Kutlu, 2015: 12)

Türkiye’de çalışan çocukların yarısından fazlası kayıt dışı çalışmanın en fazla görüldüğü tarım sektöründe çalışmaktadır. Bu çocukların bir kısmı ailelerinin yanında kendi tarım arazilerinde çalışırken diğer bir kısmı ise Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgeleri’nden Akdeniz, Ege ve Karadeniz Bölgeleri’ne mevsimlik göç ederek zorlu koşullarda çeşitli tarımsal faaliyetlerde çalışmaktadırlar. (ÇSGB, 2017: 38; Tabcu, 2015: 60; Karaman, 2013: 20). Bu çocuklar, okulda eğitimin henüz devam ettiği sürelerde aileleriyle tarlalarda bulunmaktadırlar. Ayrıca, hem ailelerin hem de çocukların eğitimin ekonomik olarak kendilerine bir katkı sağlamayacağı düşüncesi okul yerine çalışmayı tercih etmelerinde etkili olmaktadır (Koruk, 2010: 19; Davran ve diğerleri, 2014: 1190).

Örgün eğitimin hedef kitlesi olan öğrencilerin sahip oldukları zihinsel beceri ve yeteneklerin yanında ailelerinin sosyoekonomik durumu da akademik başarıları üzerinde etkili olmaktadır. Sosyoekonomik imkânların başında ailenin gelir durumu gelmektedir. Hem uluslararası hem de ulusal çapta yapılan birçok araştırma; ailelerin sosyoekonomik imkânları arttıkça çocuklarının eğitime devam süreleri ve akademik başarılarının da arttığını göstermektedir. Tarım sektöründe aileleriyle birlikte çalışan çocukların durumları ile ilgili

yapılan araştırmalar genellikle bu çocukların eğitim sorunlarına odaklanmaktadır. Zorlu yaşam ve çalışma koşulları, çocukların eğitimlerinin aksamasına neden olmakta ve bu çocukların eğitim fırsatlarından yararlanma konusunda dezavantajlı duruma düşmesine neden olmaktadır (Considine ve Zappala, 2002: 129; Arlı, 2014: 23-24).

Tarım sektöründe mevsimlik olarak çalışan ailelerin çocuklarının yaşadıkları eğitim sorunlarının bu ailelerin işsizlik problemi ile yakından ilgili olduğu belirlenmiştir. Bu ailelerin genellikle çocuklarını bırakacak kimse bulamadıkları için yanlarında götürmek zorunda kaldıkları görülmüştür. Okuldan geri kalan çocukların genel olarak ders başarısı da düşmektedir. Başarısız olan öğrenciler, ileride iş bulma konusunda sorun yaşamaları halinde aileleriyle aynı kaderi paylaşarak bu çalışma biçimine yönelmektedirler (Uzundere, 2015: 87-88; Tabcu, 2015: 4). MEB tarafından bu konuda önerilen ilk yöntem, ailelerin çalışmaya giderken çocuklarını yaşadıkları yerlerde bulunan yatılı okullara bırakmasıdır. Bu uygulamanın çeşitli nedenlerle pratikte çok fazla işlerlik kazanmadığı görülmüştür (Sevinç, 2015: 86).

Yoksul ailelerin eğreti/güvencesiz istihdam olarak tanımlanan istihdama katıldığı alanlar içerisinde mevsimlik istihdam önemli bir yer tutmaktadır. Bireylerin yoksulluğa bağı olarak eğitime erişimlerinin sınırlı olması, hiç olmaması veya eğitimlerini yarıda bırakmaları onların formel piyasaya dahil olmalarını zorlaştırmakta ve istikrarsız, geçici, enformel denilebilecek alanlara yönelmelerine sebep olmaktadır (Kahraman ve Kahraman, 2016: 184). Geliştirilecek uygulama ve politikalarla kayıt dışılığın fazla olduğu bu çalışma biçimlerinin bir aile mesleği olmaktan çıkarılması gerekmektedir (Yiğit ve diğerleri, 2017: 24).

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

YÖNTEM VE ANALİZ

Bu bölümde, çalışmanın yöntemi, örneklem seçilmesi, geliştirilen anket, anketlerin uygulanarak verilerin toplanması ve verilerin analizinde kullanılan teknikler hakkında bilgilere yer verilmiştir.

3.1 Yöntem

Bu çalışmada, henüz zorunlu eğitim çağındayken aileleri tarafından kayıt dışı çalıştırılan meslek lisesi öğrencilerinin akademik başarıları inceleneceği için konu ile ilgili hem nitel hem de nicel verileri toplayıp karşılaştırmak amacıyla karma desenli araştırma yöntemi benimsenmiştir. Bu amaçla özel olarak geliştirilen anket ile nitel ve nicel veriler toplanarak ayrı ayrı incelenmiştir. İlerleyen bölümlerde bu veriler karşılaştırılarak yorumlanmıştır.

Bir popülasyon ile ilgili bilgi sahibi olabilmek için popülasyonun tamamını veya alınacak bir örneği incelemek gerekir. Popülasyonu oluşturan tüm birimlerin analize dâhil edilmesine tam sayım, popülasyonu temsil eden sınırlı sayıda birimle çalışılmasına ise örnekleme denilmektedir. Örneklemenin amacı, seçilen örneğe ait bilgileri kullanarak popülasyon hakkında doğru kararlar almaktır. Popülasyonu bir veya bir kaç niteliği yönünden homojen alt gruplara ayırmaya tabakalama, örneğin bu alt gruplara göre tespit edilmesine ise tabakalı örnekleme denilmektedir (Karagölge ve Peker, 2011: 314-315).

Türkiye’de göçebe mevsimlik tarım işçiliğinin en yoğun olduğu illerden birisi Şanlıurfa’dır (Kutlu, 2011: 6). Bu kapsamda, çalışmamızın hedef kitlesini tabakalı örnekleme tekniğine göre belirlenen Şanlıurfa ili Suruç ilçesinde bulunan resmi nitelikteki MTAL öğrencileri oluşturmaktadır. Araştırmacı tarafından, kayıt dışılığın fazla olduğu tarım gibi sektörlerde çalıştırılan öğrencilerin akademik başarılarını incelemek amacıyla öğrenciler ile ilgili hem nitel hem de nicel bazı verileri toplamaya yönelik bir anket geliştirilmiştir.

Hepkul (2014)’un yapmış olduğu çalışmada; meslek seçiminin, kişinin hayatında yaptığı en önemli seçimlerden birisi olduğu, öğrencilerin çoğunluğunun kendilerini tanımadığı, ilgi alanlarını bilmediği, tercihlerini ailelerin yönlendirmesine, aldıkları puanlara ve not ortalamasına göre yaptıkları ifade edilmiştir. Bu süreçte yetenekler, ilgiler, değerler, ihtiyaçlar

gibi psikolojik, sosyo-ekonomik düzey ve cinsiyet gibi sosyal faktörlerin etkili olduğu belirtilmiştir. Öğrencilerin kendi benliklerine ve algılarına ilişkin fikirlerinin aileleri tarafından oluşturulduğu, ailelerin mesleki kararların verilmesinde kesin olarak yönlendirici oldukları, tercihlerin çoğunun anne, baba, kardeş ve akrabaların yönlendirmesi ile gerçekleştiği vurgulanmıştır. Türkiye’de özellikle son yıllarda meslek seçiminde, meslek lisesi tercihleri özendirilmeye çalışıldığı, öğrencilerin mezun olur olmaz bir işe başlayabilme ya da bir üst yükseköğretim kurumuna devam etme imkânının bulunduğu ifade edilmiştir.

Genellikle aileleri tarafından kayıt dışı çalıştırılmaları nedeniyle okul hayatı aksayan zorunlu eğitim çağındaki bu çocukların, liseden mezun olur olmaz bir iş sahibi olması beklentisiyle aileleri tarafından çoğunlukla meslek liselerine yönlendirildikleri varsayımıyla bu çalışma meslek lisesi öğrencilerini kapsayacak şekilde hazırlanmıştır.

3.2 Verilerin Toplanması

Bu çalışma, Şanlıurfa ili Suruç ilçesinde bulunan resmi nitelikteki meslek liselerinde yapılmıştır. Çalışmaya dâhil edilen okullar Suruç MTAL, Abdurrahman Şimşek MTAL, Selahaddin Eyyubi MTAL, İMKB MTAL ve Sabancı MTAL’dır. Bu okullarda öğrenim görmekte olan öğrencilerin çalışma durumlarına göre akademik başarılarını incelemeye yönelik toplam 26 soruluk bir anket uygulanmıştır. Araştırmaya özel geliştirilen anket, 7 tane 2 seçenekli, 4 tane 3 seçenekli, 1 tane 4 seçenekli, 9 tane 5 seçenekli, 4’ü durum bildiren (okul adı, okul genel not ortalaması, en başarılı ders, en başarısız ders) 1’i görüş ve önerilerle ilgili olmak üzere 5 açık uçlu sorudan oluşmaktadır.

Uygulama, Şanlıurfa İl Milli Eğitim Müdürlüğü ile yapılan gerekli izin yazışmalarının ardından, öğrencilerin çalışmaya gitme durumları da dikkate alınarak nisan ayı içerisinde gerçekleştirilmiştir. Gönüllülük esasına göre uygulamaya katılmak isteyen öğrencilere, istenilen bilgileri doğru şekilde anlayıp cevaplayabilmesi için gerekli rehberlik yapılmıştır. Uygulama sırasında, anket sonuçlarını etkileyecek olması nedeniyle öğrencilerin okul genel not ortalaması gibi güncel bazı bilgileri öğrenebilmeleri için okul idareleri ile gerekli işbirliği sağlanmıştır. Ayrıca, okullarda görevli öğretmenler de öğrencilere rehberlik edilmesi konusunda gerekli desteği vermişlerdir.

3.3 Verilerin Analizi

Anket verileri SPSS Statistics 17.0 programına girilerek sonuçlar değerlendirilmiştir. Maddeler için elde edilen verilerin sıklık ve yüzde oranları tablolaştırılarak verilmiştir. Analiz çalışması yapılırken öğrenciler, çalışmaya gitme durumlarına göre gruplara ayrılmıştır. Bilimsel araştırmalarda verilerin normal dağılımı hangi analiz tekniğine karar vermemiz gerektiğini belirlemesi açısından önemlidir. Dağılımın normal olup olmadığına karar verirken “Kolmogorov Smirnov” veya “Shapiro-Wilks” testlerinden hangisi kullanılacak ise “p” (Sig.) değerinin anlamsız olması yani .050’nin üzerinde olması gerekmektedir. Normal dağılım göstermeyen verilerle ilgili parametrik analizler yapmak mümkün değildir (Seçer, 2013: 25).

Bu araştırmada elde edilen verilerin normal dağılıma sahip olup olmadığı SPSS Statistics 17.0 programı kullanılarak Kolmogorov Smirnov normallik testi ile ölçülmüştür. Test sonuçlarına göre tüm maddelerin p (Sig.) değerinin anlamlılık sınırı olan 0.05’in altında kaldığı (Sig. < 0.05) yani dağılımın normal olmadığı sonucuna ulaşılmıştır. Verilerin normal dağılıma sahip olmaması nedeniyle verilerin analizi için nonparametrik bir test olan Kruskal Wallis testi tercih edilmiştir. Bu yöntem, gruplar arası tek yönlü varyans analizinin parametrik olmayan testlerdeki karşılığıdır. Normal dağılım göstermeyen üç ve daha fazla grubun ortalamaları arasındaki anlamlılığı ölçmek için kullanılan bir yöntemdir (Dede, 2017: 35).

Mann Whitney U testi, ilişkisiz olmayan iki örneklemden elde edilen puanların aralarında anlamlı düzeyde bir fark olup olmadığını test etmektedir. Bu test, bağımsız t testinin parametrik olmayan karşılığı olarak da bilinmektedir. Mann Whitney U testi betimsel ve deneysel çalışmalarda çok sık kullanılmaktadır (Seçer, 2013: 161). Betimsel istatistikler ise gözlem sonuçlarını bazı istatistiksel ölçüler yardımıyla betimlemeyi konu edinen istatistik yöntem ve tekniklerini kapsar. Bu istatistikler genellikle çok sayıda birimden elde edilen verilerin özetlenerek verilerin niteliklerine göre ayrılmasını sağlar (Tabcu, 2015: 91).

Oluşturulan grupların, okul genel not ortalaması, başarı belgesi alma durumu, sorumlu veya ortalama ile geçtikleri ders sayısı ve sınıf tekrarı yapan öğrenci sayıları arasında anlamlı bir farklılık olup olmadığı Kruskal Wallis testi ile incelenmiştir. Yapılan bu testler sonucunda gruplar arasında anlamlı bir farklılık olduğu saptanmıştır. Yapılan bu testlerde, gruplar arasındaki anlamlı farklılığın hangi gruptan kaynaklandığını belirlemek amacıyla ikili karşılaştırma yöntemi olan Mann Whitney U testi yapılarak sonuçlar aşağıda yorumlanmıştır.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

BULGULAR VE YORUM

Bu bölümde, öncelikle ankete katılan tüm öğrencilere ait demografik bilgiler, çalışma bilgileri ve akademik başarıya ilişkin bilgileri tablo ve grafiklerle yorumlanmıştır. Daha sonra çalıştığını belirten öğrencilere ait veriler analiz edilerek elde edilen bulgular yorumlanmıştır.

4.1 Ankete Katılan Tüm Öğrencilere Ait Bilgiler

4.1.1 Demografik Bilgiler

Ankete katılan öğrencilere ait demografik bilgilerini içeren frekans tabloları SPSS Statistics 17.0 programı ile hazırlanmış ve aşağıda gösterilmiştir.

Tablo 1 : Öğrencilerin cinsiyet bilgileri

Cinsiyet	Öğrenci Sayısı	Yüzde (%)
Kız	500	52,1
Erkek	459	47,9
Toplam	959	100,0

Tablo 1’de yer alan frekans verilerine göre ankete katılan öğrencilerin %52,1’i kız, %47,9’u erkeklerden oluşmaktadır. Bu oranlar araştırmaya katılan öğrencilerin cinsiyete göre dağılımının dengeli olduğunu göstermektedir.

Tablo 2 : Öğrencilerin yaş bilgileri

Yaş Grupları	Öğrenci Sayısı	Yüzde (%)
15 ve altı	292	30,4
16	259	27,0
17	274	28,6
18	107	11,2
19 ve üstü	27	2,8
Toplam	959	100,0

Tablo 2’de yer alan bilgiler incelendiğinde anket uygulanan öğrencilerin %30,4’ü 15 ve altı yaş grubunda, %27’si 16 yaşında, %28,6’sı 17 yaşında, %11,2’si 18 yaşında, %2,8’i 19 ve üstü yaş grubundadır. Ankete katılan öğrencilerin %86’sı 18 yaşından küçüktür.

Tablo 3 : Öğrencilerin yaşadıkları yer bilgileri

Yaşanılan Yer	Öğrenci Sayısı	Yüzde (%)
Köy	406	42,3
Şehir	553	57,7
Toplam	959	100,0

Tablo 3 incelendiğinde anket uygulanan öğrencilerin %42,3’ü köyde, %57,7’si şehirde yaşamaktadır. Bu oranlara göre ankete katılan öğrencilerin çoğunluğunu şehirde yaşayan öğrenciler oluşturmaktadır.

Tablo 4 : Öğrencilerin okul bilgileri

Anket Uygulanan Okullar	Öğrenci Sayısı	Yüzde (%)
Suruç Mesleki ve Teknik Anadolu Lisesi	138	14,4
Abdurrahman Şimşek Mesleki ve Teknik Anadolu Lisesi	270	28,2
Selahaddin Eyyubi Mesleki ve Teknik Anadolu Lisesi	225	23,5
İMKB Mesleki ve Teknik Anadolu Lisesi	119	12,4
Sabancı Mesleki ve Teknik Anadolu Lisesi	207	21,6
Toplam	959	100,0

Tablo 4’de yer alan dağılıma göre ankete katılan öğrencilerin %14,4’ü Suruç MTAL, %28,2’si Abdurrahman Şimşek MTAL, %23,5’i Selahaddin Eyyubi MTAL, %12,4’ü İMKB MTAL, %21,6’sı Sabancı MTAL öğrencisidir. Okullardaki mevcut öğrenci sayılarının farklı olması, uygulamaya katılımın gönüllülük esasına göre yapılması ve staj uygulaması nedeniyle son sınıf öğrencilerinin bir kısmına anket uygulanamaması nedeniyle ankete katılan öğrenci sayısı okullar arasında farklılıklar göstermiştir.

Tablo 5 : Öğrencilerin sınıflara dağılımı

Sınıflar	Öğrenci Sayısı	Yüzde (%)
9.Sınıf	334	34,8
10.Sınıf	242	25,2
11.Sınıf	239	24,9
12.Sınıf	144	15,0
Toplam	959	100,0

Tablo 5’de yer alan veriler incelendiğinde anket uygulanan öğrencilerin %34,8’i 9.sınıf, %25,2’si 10.sınıf, %24,9’u 11.sınıf ve %15’i 12.sınıf öğrencisidir. Ankete katılan 12.sınıf öğrencilerinin sayısal olarak diğer sınıflardan az olması, haftanın 3 günü stajda olmalarının bu öğrencilerin bir kısmına anket uygulanmasını kısıtlamasından kaynaklanmaktadır.

4.1.2 Çalışma Durumu

Ankete katılan öğrencilerin mevsimlik işlerde çalışma durumlarına ait bilgileri içeren frekans tabloları SPSS Statistics17.0 programı ile hazırlanmış ve aşağıda gösterilmiştir.

Tablo 6 : Öğrencilerin çalışmaya gitme durumu

Çalışma Durumu	Öğrenci Sayısı	Yüzde (%)
Ailesiyle birlikte çalışmaya gidenler	291	30,3
Tek başına çalışmaya gidenler	74	7,7
Herhangi bir işte çalışmayanlar	594	61,9
Toplam	959	100,0

Tablo 6 incelendiğinde anket uygulanan öğrencilerin %30,3’ü ailesiyle birlikte, %7,7’si tek başına çalışmaya gitmekte, %61,9’u ise çalışmaya gitmemektedir. Verilere göre tek başına veya ailesiyle birlikte çalışmaya giden öğrencilerin toplam oranı %38,1’dir.

Tablo 7 : Öğrencilerin çalışma konusunda isteklilik/zorunluluk durumu

Öğrencilerin İsteklilik/Zorunluluk Durumu	Öğrenci Sayısı	Yüzde (%)
Ailesine ekonomik katkı için kendi isteğiyle gidenler	293	80,3
Ailesinin zoruyla gidenler	28	7,7
Ailesinin götürmek zorunda kaldığı öğrenciler	44	12,1
Toplam	365	100,0

Tablo 7’deki verilere göre anket uygulanan öğrencilerin içinde mevsimlik işçi olarak çalışmaya gidenlerden ailesine ekonomik katkı sağlamak amacıyla kendi isteğiyle çalışmaya gidenlerin oranı %80,3 ailesinin zoruyla çalışmaya gidenlerin oranı %7,7 ailelerinin yanlarında götürmek zorunda kaldığı öğrencilerin oranı %12,1’dir.

Tablo 8 : Göç etme durumları

Göç Durumu	Öğrenci Sayısı	Yüzde (%)
İlçe sınırları içinde çalışanlar	125	34,2
İl içinde farklı ilçelere çalışmaya gidenler	56	15,3
Farklı il ve bölgelere çalışmaya gidenler	184	50,4
Toplam	365	100,0

Tablo 8 incelendiğinde 365 öğrenciden sadece yaşadıkları ilçe sınırları içerisinde (mahalli olarak) çalışanların oranı %34,2 il içinde farklı ilçelere göç edenlerin oranı %15,3 farklı illere veya bölgelere göç edenlerin oranı %50,4 olmuştur. Bu verilere göre mevsimlik işlerde çalışmak amacıyla yaşadıkları yerleri terk edenlerin oranı % 65,8’dir.

Tablo 9 : Göç edenlerin bölgeler arasında tekrar yer değişikliği yapma durumu

Yer Değişikliği Durumu	Öğrenci Sayısı	Yüzde (%)
Yer değişikliği yapanlar	135	56,3
Yer değişikliği yapmayanlar	105	43,8
Toplam	240	100,0

Tablo 9’da yer alan verilere göre çalışmak amacıyla farklı il veya ilçelere göç eden 240 öğrenciden çalıştıkları yerlerde işler bitince farklı yerlere tekrar göç edenlerin oranı %56,3 yer değişikliği yapmadan aynı yerde çalışmaya devam edenlerin oranı %43,7 olmuştur.

Tablo 10 : Göç etme periyodu

Göç Periyodu	Öğrenci Sayısı	Yüzde (%)
Bazı yıllar	89	37,1
Her yıl	151	62,9
Toplam	240	100,0

Tablo 10 incelendiğinde 240 öğrenciden her yıl olmasa da bazı yıllar göç ettiğini belirtenlerin oranı %37,1, her yıl düzenli olarak göç edenlerin oranı ise %62,9’dur.

Tablo 11 : Öğrencilerin çalışmaya gitmek için okuldan izin alma durumu

Okuldan İzin Alma Durumu	Öğrenci Sayısı	Yüzde (%)
Okula hiçbir bilgi vermeyenler	74	20,3
Velisi okula dilekçe verenler	255	69,9
Diğer	36	9,9
Toplam	365	100,0

Tablo 11’e göre 365 öğrencinin %20,3’ü okula bilgi vermeden çalışmaya gittiğini, %69,9’u velisinin izin almak için okula dilekçe verdiğini belirtmiş, %9,9’u ise diğer seçeneğini işaretlemiş, diğer seçeneğini işaretleyenlerin tamamının yaz tatilinde çalıştığı belirlenmiştir.

Tablo 12 : Çalıştığını belirten öğrencilerin sektörlere dağılımı

Sektörler	Öğrenci Sayısı	Yüzde (%)
Tarım Sektöründe Çalışanlar	284	77,8
Sanayi Sektöründe Çalışanlar	7	1,9
Turizm Sektöründe Çalışanlar	26	7,1
Diğer Sektörlerde Çalışanlar	9	2,5
Hangi sektörde iş bulursa çalışanlar	39	10,7
Toplam	365	100,0

Tablo 12’de yer alan bilgilere göre 365 öğrencinin %77,8’i tarım, %1,9’u sanayi, %7,1’i turizm sektöründe, %10,7’si hangi sektörde iş bulursa o sektörde, %2,5’i ise diğer sektörlerde çalıştığını belirtmiştir. Diğer seçeneğini işaretleyen %2,5’lik oranda yer alan 9 öğrenciden 5’i hayvancılık, 3’ü inşaat, 1’i tekstil sektöründe çalıştıklarını belirtmişlerdir.

Tablo 13 : Öğrencilerin çalışmaya gittiği aylar

Aylar	Öğrenci Sayısı	Yüzde (%)
Mart ve öncesi	3	0,8
Nisan	108	29,6
Mayıs	151	41,4
Haziran	86	23,6
Temmuz ve sonrası	17	4,7
Toplam	365	100,0

Türkiye’de okulların kapanması ve öğrencilerin karnelerini alması her yıl haziran ayının ortasını bulmaktadır. Tablo 13 incelendiğinde ankete katılan öğrencilerden ailesiyle birlikte veya bireysel olarak çalışmaya gidenlerin %70’den fazlası okulların kapanmasını ve karne almayı beklemeden çalışmaya gitmektedir.

Tablo 14 : Öğrencilerin çalışma sonrası geri döndükleri aylar

Aylar	Öğrenci Sayısı	Yüzde (%)
Ağustos ve öncesi	32	8,8
Eylül	161	44,1
Ekim	108	29,6
Kasım	35	9,6
Aralık ve sonrası	29	7,9
Toplam	365	100,0

Tablo 14’e göre ankete katılan öğrencilerden ailesiyle birlikte veya bireysel olarak çalışmaya giden 365 öğrencinin yarısına yakını okullar açıldıktan sonra geri dönmektedir.

Tablo 15 : Okuldan uzak kalan öğrencilerin rahatsız olup olmama durumu

Öğrencilerin Rahatsızlık Durumu	Öğrenci Sayısı	Yüzde (%)
Rahatsızlık duyanlar	207	72,6
Rahatsızlık duymayanlar	78	27,4
Toplam	285	100,0

Tablo 15 incelendiğinde mart-kasım arası dönemde okullarda eğitim-öğretimin aktif olarak devam ettiği zamanlarda çalışmaya gittiğini belirten öğrencilerden okuldan ve derslerden uzak kalmaktan dolayı rahatsız olduğunu belirtenlerin oranı %72,6, rahatsızlık olmadığını belirtenlerin oranı %27,4 olmuştur. Bu veriler, bazı öğrencilerin okul yerine çalışmayı tercih etmesinden dolayı okul ve derslerden geri kalmaktan herhangi bir rahatsızlık duymadığını göstermektedir.

Tablo 16 : Çalışmanın öğrencileri en fazla olumsuz etkilediği alanlar

Olumsuz Etkilenilen Alanlar	Öğrenci Sayısı	Yüzde (%)
Psikolojik	70	19,2
Sosyal	30	8,2
Eğitim	205	56,2
Sağlık	49	13,4
Diğer	11	3,0
Toplam	365	100,0

Tablo 16’da yer alan verilere göre çalışan öğrencilerin %19,2’si psikolojik yönden, %8,2’si sosyal yönden, %56,2’si eğitim yönünden, %13,4’ü sağlık yönünden, %3’ü ise diğer alanlardan birisinde çok olumsuz etkilendiğini belirtmiş, ancak hangi diğer alanda olumsuz etkilendiğini belirtmemiştir. Mevsimlik işlerde çalışmaya giden öğrencilerin yarısından fazlası en fazla eğitim yönünden olumsuz etkilendiğini belirtmiştir.

Tablo 17 : Öğrencilerin çalışmasının çevreleri tarafından bilinme durumu

Bilinme Durumu	Öğrenci Sayısı	Yüzde (%)
Hiç kimse	6	1,6
Sadece arkadaşlar	18	4,9
Sadece öğretmenler	8	2,2
Sadece yakın çevre	117	32,1
Herkes	216	59,2
Toplam	365	100,0

Tablo 17 incelendiğinde çalışmaya giden öğrencilerden çalışma durumlarını çevrelerinde kimsenin bilmediğini belirtenlerin oranı %1,6, sadece arkadaşlarının bildiğini belirtenlerin oranı %4,9, sadece öğretmenlerinin bildiğini belirtenlerin oranı %2,2, sadece yakın çevrelerinin bildiğini belirtenlerin oranı %32,1, herkesin bildiğini belirtenlerin oranı ise %59,2'dir. Her ne kadar öğrencilerden bazıları çalışmaya gittiklerinin sadece yakın çevreleri tarafından bilindiğini belirtmiş olsa da %60'a yakını bu durumun kendilerini tanıyan herkes tarafından bilindiğini belirtmiştir.

4.1.3 Akademik Başarı

Ankete katılan öğrencilerin 2018/2019 eğitim-öğretim yılı 2.dönemi itibariyle akademik başarılarına ilişkin frekansları içeren tablolar SPSS Statistics17.0 programı ile hazırlanmış ve aşağıda gösterilmiştir.

Tablo 18 : Sınıf bazında okul başarı ortalamaları

Sınıflar	Ortalama	Öğrenci Sayısı	Standart Sapma
9.Sınıf	64,7	334	13,62898
10.Sınıf	66,5	242	11,38204
11.Sınıf	69,0	239	9,94511
12.Sınıf	74,3	144	9,86657
Toplam	67,7	959	12,11307

Tablo 18’de öğrencilerin sınıf bazında genel başarı ortalamaları verilmiştir. Bu verilere göre ankete katılan 9.sınıf 334 öğrencinin okul genel not ortalamasının 64,7 olduğu, 10.sınıf 242 öğrencinin 66,5 olduğu, 11.sınıf 239 öğrencinin 69 olduğu ve 12.sınıf 144 öğrencinin 74,3 olduğu belirlenmiştir.

Tablo 19 : Başarı belgesi alma durumları

		Başarı Belgesi Alma Durumu					Toplam
		Hiç Yok	Onur Belgesi	Teşekkür Belgesi	Takdir Belgesi	En Az İki Farklı Belge	
9	Öğrenci Sayısı	162	6	113	19	34	334
	Yüzde (%)	48,5%	1,8%	33,8%	5,7%	10,2%	100,0%
10	Öğrenci Sayısı	83	9	93	14	43	242
	Yüzde (%)	34,3%	3,7%	38,4%	5,8%	17,8%	100,0%
11	Öğrenci Sayısı	70	12	77	10	70	239
	Yüzde (%)	29,3%	5,0%	32,2%	4,2%	29,3%	100,0%
12	Öğrenci Sayısı	16	5	39	20	64	144
	Yüzde (%)	11,1%	3,5%	27,1%	13,9%	44,4%	100,0%
Toplam	Öğrenci Sayısı	331	32	322	63	211	959
	Yüzde (%)	34,5%	3,3%	33,6%	6,6%	22,0%	100,0%

Tablo 19’da yer alan veriler incelendiğinde:

- 9.sınıf 334 öğrencinin; %48,5’inin hiç belge almadığı, %1,8’inin sadece onur belgesi aldığı, %33,8’inin sadece teşekkür belgesi aldığı, %5,7’sinin sadece takdir belgesi aldığı, %10,2’sinin ise en az iki farklı belge aldığı tespit edilmiştir.
- 10.sınıf 242 öğrencinin; %34,3’ünün hiç belge almadığı, %3,7’sinin sadece onur belgesi aldığı, %38,4’ünün sadece teşekkür belgesi aldığı, %5,8’inin sadece takdir belgesi aldığı, %17,8’inin ise en az iki farklı belge aldığı belirlenmiştir.
- 11.sınıf 239 öğrencinin; %29,3’ünün hiç belge almadığı, %5’inin sadece onur belgesi aldığı, %32,2’sinin sadece teşekkür belgesi aldığı, %4,2’sinin sadece takdir belgesi aldığı, %29,3’ünün ise en az iki farklı belge aldığı belirlenmiştir.
- 12.sınıf 144 öğrencinin; %11,1’inin hiç belge almadığı, %3,5’inin sadece onur belgesi aldığı, %27,1’inin sadece teşekkür belgesi aldığı, %13,9’unun sadece takdir belgesi aldığı, %44,4’ünün ise en az iki farklı belge aldığı tespit edilmiştir.

Tablo 20 : Sorumlu geçilen ders sayıları

		Sorumlu Geçilen Ders Durumu					Toplam	
		Hiç Yok	1 ders	2 ders	3 ders	4 ve Üstü		
Sınıf	10	Öğrenci Sayısı	162	43	23	12	2	242
		Yüzde (%)	66,9%	17,8%	9,5%	5,0%	,8%	100,0%
	11	Öğrenci Sayısı	166	49	18	3	3	239
		Yüzde (%)	69,5%	20,5%	7,5%	1,3%	1,3%	100,0%
	12	Öğrenci Sayısı	116	18	4	4	2	144
		Yüzde (%)	80,6%	12,5%	2,8%	2,8%	1,4%	100,0%
Toplam	Öğrenci Sayısı	444	110	45	19	7	625	
	Yüzde (%)	71,0%	17,6%	7,2%	3,0%	1,1%	100,0%	

Tablo 20’de yer alan bilgiler incelendiğinde:

- 2018-2019 eğitim-öğretim yılı bitmediğinden 9.sınıf 334 öğrencinin sorumlu geçeceği derslerin henüz belli olmadığı (MEB Ortaöğretim Kurumları Yönetmeliği Md.57/2’ye göre; Ders yılı sonunda her bir dersten iki dönem puanı bulunmak kaydıyla; ... yıl sonu başarı puanıyla başarılı sayılmayacak derslerden başarısız olan öğrenciler, o dersten/derslerden sorumlu geçer.),
- 10.sınıf 242 öğrencinin; %66,9’unun sorumlu geçtiği ders bulunmadığı, %17,8’inin 1 dersten sorumlu geçtiği, %9,5’inin 2 dersten sorumlu geçtiği, %5’inin 3 dersten sorumlu geçtiği, %0,8’inin ise 4 ve üzeri dersten sorumlu geçtiği belirlenmiştir.
- 11.sınıf 239 öğrencinin; %69,5’inin sorumlu geçtiği ders bulunmadığı, %20,5’inin 1 dersten sorumlu geçtiği, %7,5’inin 2 dersten sorumlu geçtiği, %1,3’ünün 3 dersten sorumlu geçtiği, %1,3’ünün ise 4 ve üzeri dersten sorumlu geçtiği tespit edilmiştir.
- 12.sınıf 144 öğrencinin; %80,6’sının sorumlu geçtiği ders bulunmadığı, %12,5’inin 1 dersten sorumlu geçtiği, %2,8’inin 2 dersten sorumlu geçtiği, %2,8’inin 3 dersten sorumlu geçtiği, %1,4’ünün ise 4 ve üzeri dersten sorumlu geçtiği belirlenmiştir.

Tablo 21 : Ortalama ile geçilen ders sayıları

		Ortalama İle Geçilen Ders Durumu					Toplam	
		Hiç Yok	1 ders	2 ders	3 ders	4 ve Üstü		
Sınıf	10	Öğrenci Sayısı	148	27	32	12	23	242
		Yüzde (%)	61,2%	11,2%	13,2%	5,0%	9,5%	100,0%
	11	Öğrenci Sayısı	139	25	26	15	34	239
		Yüzde (%)	58,2%	10,5%	10,9%	6,3%	14,2%	100,0%
	12	Öğrenci Sayısı	94	16	12	10	12	144
		Yüzde (%)	65,3%	11,1%	8,3%	6,9%	8,3%	100,0%
Toplam	Öğrenci Sayısı	381	68	70	37	69	625	
	Yüzde (%)	61,0%	10,9%	11,2%	5,9%	11,0%	100,0%	

Tablo 21’de yer alan bilgiler incelendiğinde:

- 2018-2019 eğitim-öğretim yılı bitmediğinden 9.sınıf 334 öğrencinin karnede ortalama ile geçeceği derslerin henüz belli olmadığı (MEB Ortaöğretim Kurumları Yönetmeliği Md.57/1’e göre; Ders yılı sonunda her bir dersten iki dönem puanı bulunmak kaydıyla; ... başarısız dersi/dersleri olanlardan, yıl sonu başarı puanı en az 50 olan öğrenciler doğrudan sınıf geçer.),
- 10.sınıf 242 öğrencinin; %61,2’sinin ortalama geçtiği ders bulunmadığı, %11,2’sinin 1 dersten ortalama ile geçtiği, %13,2’sinin 2 dersten ortalama ile geçtiği, %5’inin 3 dersten ortalama ile geçtiği, %9,5’inin ise 4 ve üzeri dersten ortalama ile geçtiği belirlenmiştir.
- 11.sınıf 239 öğrencinin; %58,2’sinin ortalama geçtiği ders bulunmadığı, %10,5’inin 1 dersten ortalama ile geçtiği, %10,9’unun 2 dersten ortalama ile geçtiği, %6,3’ünün 3 dersten ortalama ile geçtiği, %14,2’sinin ise 4 ve üzeri dersten ortalama ile geçtiği tespit edilmiştir.
- 12.sınıf 144 öğrencinin; %65,3’ünün ortalama geçtiği ders bulunmadığı, %11,1’inin 1 dersten ortalama ile geçtiği, %8,3’ünün 2 dersten ortalama ile geçtiği, %6,9’unun 3 dersten ortalama ile geçtiği, %8,3’ünün ise 4 ve üzeri dersten ortalama ile geçtiği belirlenmiştir.

Tablo 22 : Sınıf tekrarı yapan öğrenci sayıları

		Sınıf tekrarı sebebi		Toplam	
		Devamsızlık	Not Ortalaması		
Sınıf	9	Öğrenci Sayısı	31	12	43
		Yüzde (%)	72,1%	27,9%	100,0%
	10	Öğrenci Sayısı	18	13	31
		Yüzde (%)	58,1%	41,9%	100,0%
	11	Öğrenci Sayısı	28	9	37
		Yüzde (%)	75,7%	24,3%	100,0%
	12	Öğrenci Sayısı	20	6	26
		Yüzde (%)	76,9%	23,1%	100,0%
	Toplam	Öğrenci Sayısı	97	40	137
		Yüzde (%)	70,8%	29,2%	100,0%

Tablo 22’de yer alan veriler incelendiğinde ankete katılan öğrencilerin %14,3’ü olan 137 öğrencinin sınıf tekrarı yaptığı belirlenmiştir. Sınıf tekrarı yapan öğrencilerden;

- 9.sınıf 43 öğrencinin %71,2’sinin devamsızlık, %27,9’unun not ortalaması,
- 10.sınıf 31 öğrencinin %58,1’inin devamsızlık, %41,9’unun not ortalaması,
- 11.sınıf 37 öğrencinin %75,7’sinin devamsızlık, %24,3’ünün not ortalaması,
- 12.sınıf 26 öğrencinin %76,9’unun devamsızlık, %23,1’inin not ortalaması nedeniyle sınıf tekrarı yaptığı belirlenmiştir.
- Sınıf tekrarı yapan tüm öğrencilerin %70,8’inin devamsızlık, %29,2’sinin not ortalaması nedeniyle sınıf tekrarı yaptığı görülmüştür.

Tablo 23 : Öğrencilerin kendilerini en başarılı gördükleri dersler

Belirtilen Dersler	Öğrenci Sayısı	Yüzde (%)
Yanıt Vermeyenler	29	3,0
Anne Çocuk Sağlığı	2	,2
Beden Eğitimi	72	7,5
Beslenme	1	,1
Bilişim	5	,5
Biyoloji	27	2,8
Coğrafya	31	3,2

Çocuk Gelişimi	5	,5
Çocuk Ruh Sağlığı	2	,2
Demokrasi	5	,5
Dil Ve Anlatım	7	,7
Din Kültürü	40	4,2
Drama	2	,2
Edebiyat	244	25,4
Elektrik Elektronik	1	,1
Felsefe	19	2,0
Fizik	34	3,5
Girişimcilik	1	,1
Görsel Sanatlar	7	,7
Grafik Ve Animasyon	1	,1
Hastanın Kişisel Bakımı	1	,1
Hukuk	4	,4
İletişim	1	,1
İngilizce	92	9,6
Kimya	31	3,2
Matematik	148	15,4
Meslek Esasları	2	,2
Mesleki Gelişim	8	,8
Metal Demir Doğrama	1	,1
Muhasebe	9	,9
Müzik	11	1,1
Oyun Ve Oyuncak Dersi	2	,2
Programlama	1	,1
Resim	2	,2
Sağlık	8	,8
Sistem Bakım Ve Onarım	2	,2
Sosyoloji	2	,2
Tarih	54	5,6
Teknik Resim	1	,1
Temel Dini Bilgiler	2	,2
Temel Metal Şekillendirme	1	,1
Türkçe	34	3,5
Web Tasarımı	5	,5
Yapı Elektrik	1	,1
Yenidoğan Ve Çocuk Sağlığı	1	,1
Toplam	959	100,0

Tablo 23 incelendiğinde ankete katılan öğrencilerin %3'ü bu bölümde herhangi bir tercih belirtmemiştir. Öğrencilerin kendilerini en başarılı gördüğü derslerden en çok tercih edilen dersler şunlardır:

- %25,4 ile Edebiyat
- %15,4 ile Matematik
- %9,6 ile İngilizce
- %7,5 ile Beden Eğitimi

Ankete katılan öğrencilerin geriye kalan %42,1'i ise kendilerini en başarılı gördükleri ders olarak Tarih, Din Kültürü, Türkçe, Fizik, Kimya, Coğrafya, Biyoloji, Felsefe, Muhasebe, Mesleki Gelişim, Sağlık, Görsel Sanatlar, Dil ve Anlatım, Bilişim, Çocuk Gelişimi, Demokrasi, Web Tasarımı ve Hukuk dersleri başta olmak üzere diğer çeşitli kültür ve meslek derslerini belirtmişlerdir.

Tablo 24 : Öğrencilerin kendilerini en başarısız gördükleri dersler

Belirtilen Dersler	Öğrenci Sayısı	Yüzde (%)
Yanıt Vermeyenler	69	7,2
Anne Çocuk Sağlığı	5	,5
Beden Eğitimi	3	,3
Bilgisayar	1	,1
Bilişim Tek. Temelleri	1	,1
Biyoloji	40	4,2
Coğrafya	22	2,3
Çağdaş Türk Dünya Tarihi	2	,2
Çocuk Gelişimi	2	,2
Çocuk Ruh Sağlığı	1	,1
Dil Ve Anlatım	1	,1
Din Kültürü	7	,7
Drama	2	,2
Edebiyat	66	6,9
Elektrik	3	,3
Enfeksiyon Hastalıkları	4	,4
Erken Çocukluk İlke Kur.	1	,1
Felsefe	5	,5

Fen Bilimleri	1	,1
Fizik	38	4,0
Geometri	2	,2
Hukuk	1	,1
İnkılap Tarihi	1	,1
İletişim	1	,1
İngilizce	94	9,8
Kimya	37	3,9
Maliye	3	,3
Matematik	473	49,3
Meslek Esasları	2	,2
Mesleki Gelişim	1	,1
Muhasebe	4	,4
Müzik	6	,6
Oyun Ve Oyuncak Dersi	1	,1
Pano Tasarım	2	,2
Peygamberimizin Hayatı	1	,1
Programlama Temelleri	1	,1
Sağlık	3	,3
Tarih	39	4,1
Temel Dini Bilgiler	1	,1
Temel İlaç	3	,3
Ticari Hesaplamalar	2	,2
Türkçe	2	,2
Veri Tabanı	1	,1
Web Tasarımı	3	,3
Yetersizlik ve Kaynaştırma	1	,1
Toplam	959	100,0

Tablo 24 incelendiğinde ankete katılan öğrencilerin %7,2'si bu bölümde herhangi bir tercih belirtmemiştir. Öğrencilerin kendilerini en başarısız gördüğü derslerden en çok tercih edilenler: %49,2 ile Matematik, %9,8 ile İngilizce ve %6,9 ile Edebiyat olmuştur.

Ankete katılan öğrencilerin geriye kalan %34,1'i ise kendilerini en başarısız gördükleri ders olarak Biyoloji, Tarih, Fiziki Kimya ve Coğrafya dersleri başta olmak üzere diğer çeşitli kültür ve meslek derslerini seçmişlerdir.

Tablo 25 : Çalışmanın eğitime etkilerini azaltma konusunda öğrenci görüşleri

Öğrencilerden Gelen Görüşlerin Konuları	Öğrenci Sayısı	Yüzde (%)
Ailelerin eğitim konusunda bilinçlendirilmesi	4	1,5
Çalışanlar için farklı bir ders planı uygulanması	2	,7
Gidilen yerde eğitim imkânlarının arttırılması	12	4,5
Çocuğunu çalıştıran ailelere ceza verilmesi	2	,7
Derslerin/Sınavların erkene alınması	30	11,2
Devamsızlıkların işlenmemesi	13	4,8
Diğer öneriler	14	5,2
İş imkânlarının arttırılması	40	14,9
Kalacak yer ayarlanması	11	4,1
Maddi destek verilmesi	102	37,9
Okulların açılış-kapanış tarihlerinin değişmesi	9	3,3
Öğrencilere çalışma için izin verilmemesi	22	8,2
Telafi ders ve kursları düzenlenmesi	8	3,0
Toplam	269	100,0

Tablo 25 incelendiğinde görüş ve öneri belirten 269 öğrencinin görüş ve önerileri 13 farklı kategoriye ayrılarak değerlendirilmiştir. Buna göre öğrencilerin %52,8'inin maddi destek ve iş imkânlarının arttırılması ile ilgili görüş bildirmesi, bölgenin sosyo-ekonomik yapısını ortaya koyan önemli bir bulgudur.

4.2 Çalıştığını Belirten Öğrencilere Ait Bilgiler

Çalıştığını belirten öğrencilerle ilgili elde edilen verilerin yorumlanmasını kolaylaştırmak amacıyla ankete katılan 959 öğrenci şu şekilde üç gruba ayrılmıştır:

- **1.Grup:** Kayıt dışı çalışmanın en fazla görüldüğü tarım başta olmak üzere çeşitli sektörlerde çalışması nedeniyle okuldan erken ayrıldığını veya okula geç başladığını belirten 285 öğrenci bu grupta yer almaktadır.

- **2.Grup:** Tarım başta olmak üzere çeşitli sektörlerde sadece tatillerde çalışmaya gittiğini belirten 80 öğrenci bu grupta yer almaktadır.

- **3.Grup:** Herhangi bir işte çalışmadığı için okula normal şekilde devam ettiğini belirten 594 öğrenci bu grupta yer almaktadır.

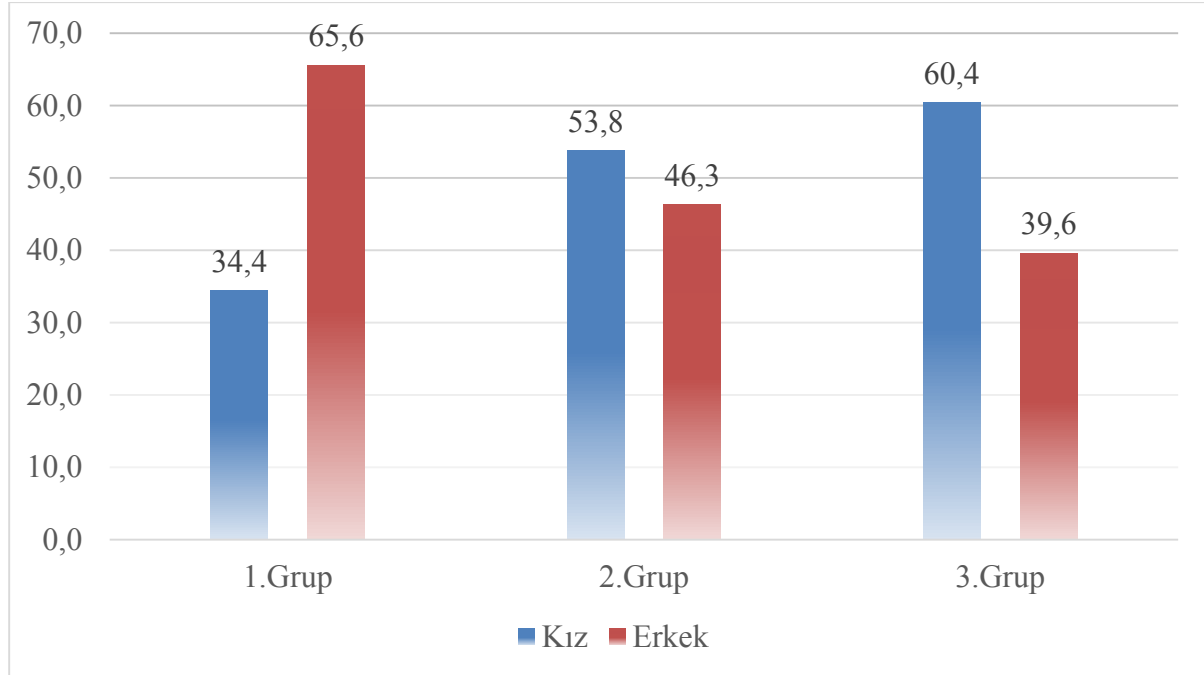
4.2.1 Demografik Bilgiler

Çalıştığını belirten öğrencilere ait demografik bilgileri içeren frekans tablo ve grafikleri çalışmayan öğrencilerle karşılaştırmalı olarak SPSS Statistics 17.0 programı ile hazırlanmış ve aşağıda gösterilmiştir.

Tablo 26 : 1.Grupta yer alan öğrencilerin cinsiyet bilgileri

Cinsiyet	Öğrenci Sayısı	Yüzde (%)
Kız	98	34,4
Erkek	187	65,6
Toplam	285	100,0

Tablo 26’da yer alan frekans verilerine göre 1.grupta yer alan 285 öğrencinin çoğunluğunu %65,6 ile erkekler oluşturmaktadır.

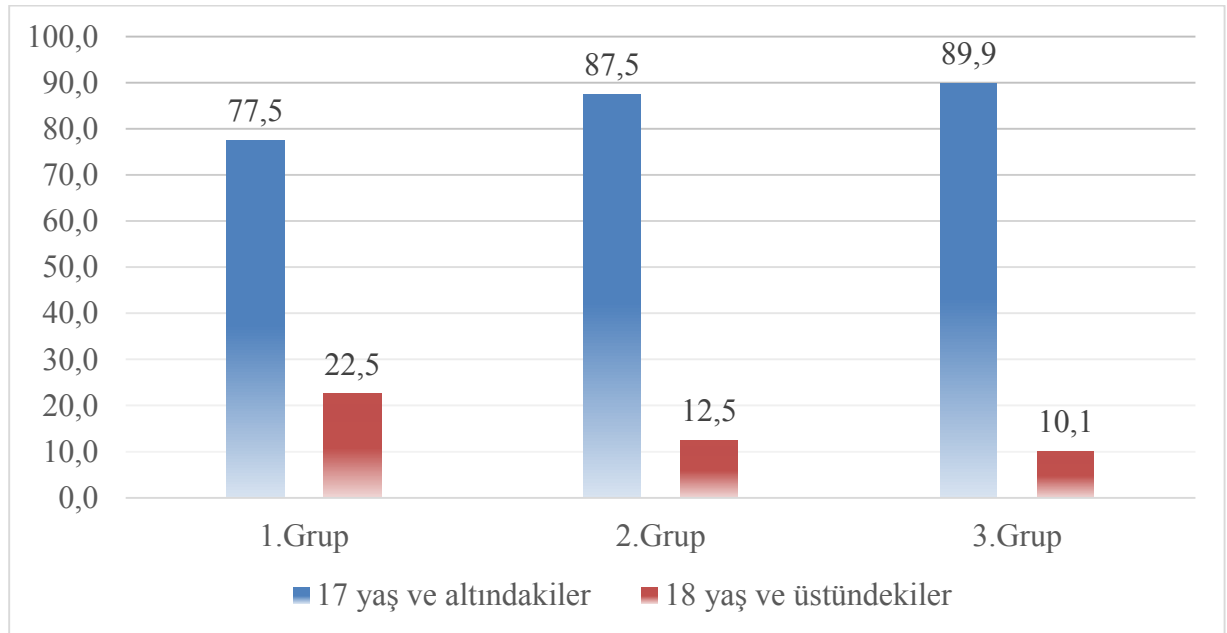
Grafik 1 : Graplarda yer alan öğrencilerin cinsiyet dağılımları (%)

Grafik 1'e göre 1.grupta yer alan öğrencilerin %34,4'ü kız, %65,6'sı erkek, 2.grupta yer alan öğrencilerin %53,8'i kız, %46,3'ü erkek, 3.grupta yer alan öğrencilerin ise %60,4'ü kız, %39,6'sı erkeklerden oluşmaktadır.

Tablo 27 : 1.Grupta yer alan öğrencilerin yaş bilgileri

Yaş Grupları	Öğrenci Sayısı	Yüzde (%)
15 ve altı	60	21,2
16	82	28,8
17	79	27,7
18	46	16,1
19 ve üstü	18	6,3
Toplam	285	100,0

Tablo 27'de yer alan frekans verilerine göre 1.grupta yer alan öğrencilerin %21,2'si 15 ve altı yaş grubunda, %28,8'i 16 yaşında, %27,7'si 17 yaşında, %16,1'i 18 yaşında ve %6,3'ü 19 ve üstü yaş grubundadır.

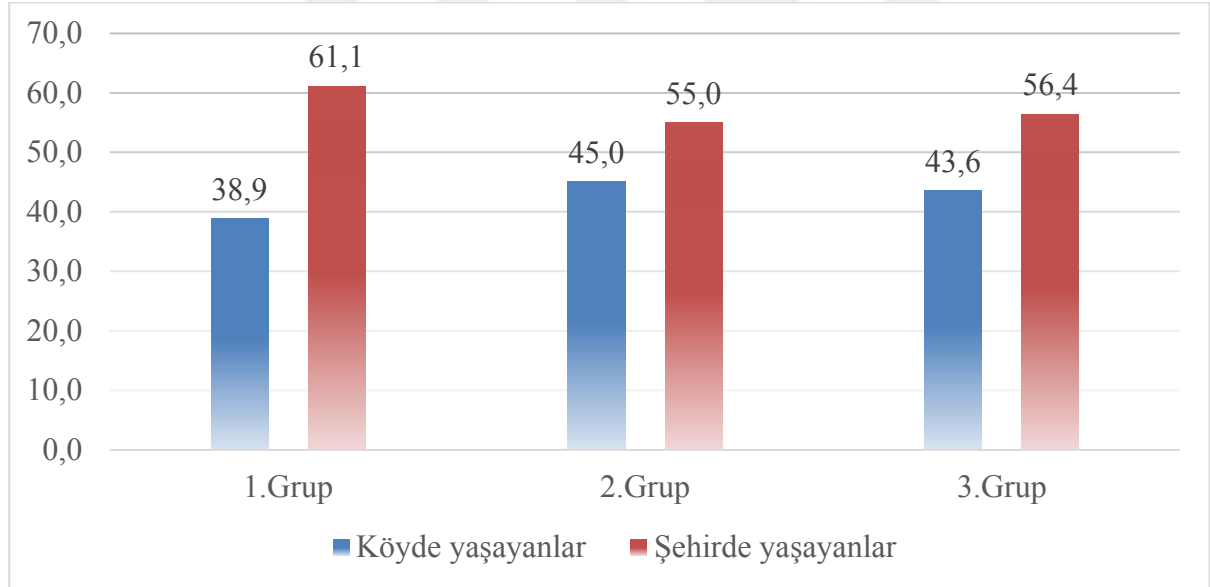
Grafik 2 : Graplarda yer alan öğrencilerin yaş dağılımları (%)

Grafik 2’de yer alan verilere göre 1.grupta yer alan öğrencilerin %77,5’i, 2.grupta yer alan öğrencilerin %87,5’i, 3.grupta yer alan öğrencilerin ise %89,9’u 18 yaşından küçüktür.

Tablo 28 : 1.Grupta yer alan öğrencilerin yaşadığı yer bilgileri

Yaşanılan Yer	Öğrenci Sayısı	Yüzde (%)
Köy	111	38,9
Şehir	174	61,1
Toplam	285	100,0

Tablo 28 incelendiğinde 1.grupta yer alan öğrencilerin çoğunluğunu %61,1 ile şehirde yaşayanlar oluşturmaktadır.

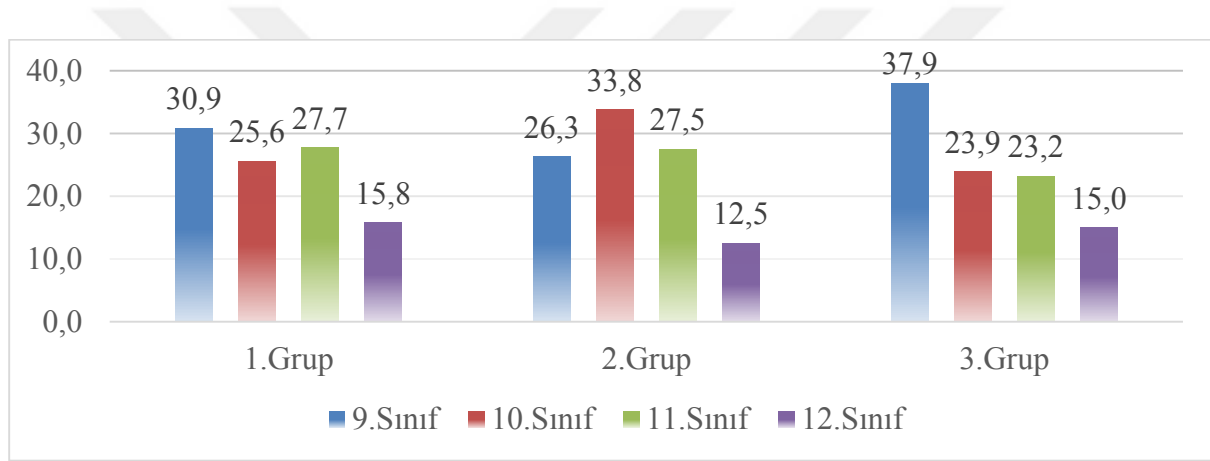
Grafik 3 : Gruplarda yer alan öğrencilerin yaşadıkları yer dağılımları (%)

Grafik 3’e göre 1.grupta yer alan öğrencilerin %38,9’u köyde, %61,1’i şehirde, 2.grupta yer alan öğrencilerin %45’i köyde, %55’i şehirde, 3.grupta yer alan öğrencilerin ise %43,6’sı köyde, %56,4’ü şehirde yaşayan öğrencilerden oluşmaktadır.

Tablo 29 : 1.Grupta yer alan öğrencilerin sınıf bilgileri

Sınıflar	Öğrenci Sayısı	Yüzde (%)
9.Sınıf	88	30,9
10.Sınıf	73	25,6
11.Sınıf	79	27,7
12.Sınıf	45	15,8
Toplam	285	100,0

Tablo 29’da yer alan veriler incelendiğinde 1.grupta yer alan öğrencilerin çoğunluğunu %30,9 ile 9.sınıflar oluşturmaktadır. 12.sınıf öğrencileri ise %15,8 ile en düşük orana sahiptir.

Grafik 4 : Gruplarda yer alan öğrencilerin sınıf dağılımları (%)

Grafik 4 incelendiğinde 1.grupta yer alan öğrencilerin çoğunluğunu %30,9 ile 9.sınıflar, 2.grupta yer alan öğrencilerin çoğunluğunu %33,8 ile 10.sınıflar ve 3.grupta yer alan öğrencilerin çoğunluğunu ise %37,9 ile yine 9.sınıflar oluşturmaktadır.

4.2.2 Akademik Başarı

Öğrencilerinin çalışma durumlarının akademik başarılarına etkisini incelerken; okula devam durumunun okul genel not ortalaması, başarı belgesi alma, sorumlu geçilen ders sayısı, ortalama ile geçilen ders sayısı ve sınıf tekrarı yapma gibi akademik başarıyla ilgili olan durumlara etkisi incelenmiştir.

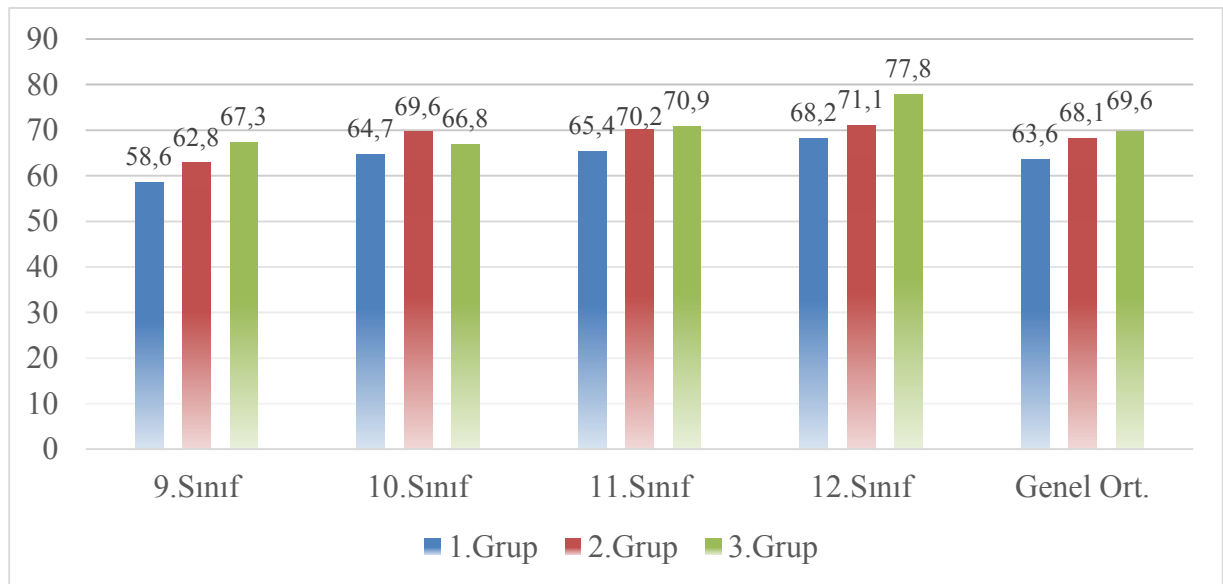
Araştırmanın asıl hedef kitlesini oluşturan 1.gruptaki 285 öğrencinin okul genel not ortalaması, başarı belgesi alma, sorumlu geçilen ders sayısı, ortalama ile geçilen ders sayısı ve sınıf tekrarı yapma gibi akademik başarıyla ilgili durumları diğer gruplarla karşılaştırılarak aşağıda yorumlanmıştır.

Tablo 30 : Grupların karşılaştırmalı okul genel not ortalamaları

Sınıflar	1.Grup	2.Grup	3.Grup	Genel Ortalama
9.Sınıf	58,6	62,8	67,3	64,7
10.Sınıf	64,7	69,6	66,8	66,5
11.Sınıf	65,4	70,2	70,9	69,0
12.Sınıf	68,2	71,1	77,8	74,3
Genel Ortalama	63,6	68,1	69,6	67,7

Tablo 30’da yer alan okul genel not ortalamaları incelendiğinde 1.grupta yer alan;

- 9.sınıf öğrencilerinin okul genel not ortalamasının 58,6 olduğu,
- 10.sınıf öğrencilerinin okul genel not ortalamasının 64,7 olduğu,
- 11.sınıf öğrencilerinin okul genel not ortalamasının 65,4 olduğu,
- 12.sınıf öğrencilerinin okul genel not ortalamasının 68,2 olduğu,
- Tüm öğrencilerin okul genel not ortalamasının 63,6 olduğu belirlenmiştir.

Grafik 5 : Grupların okul genel not ortalamalarının karşılaştırılması

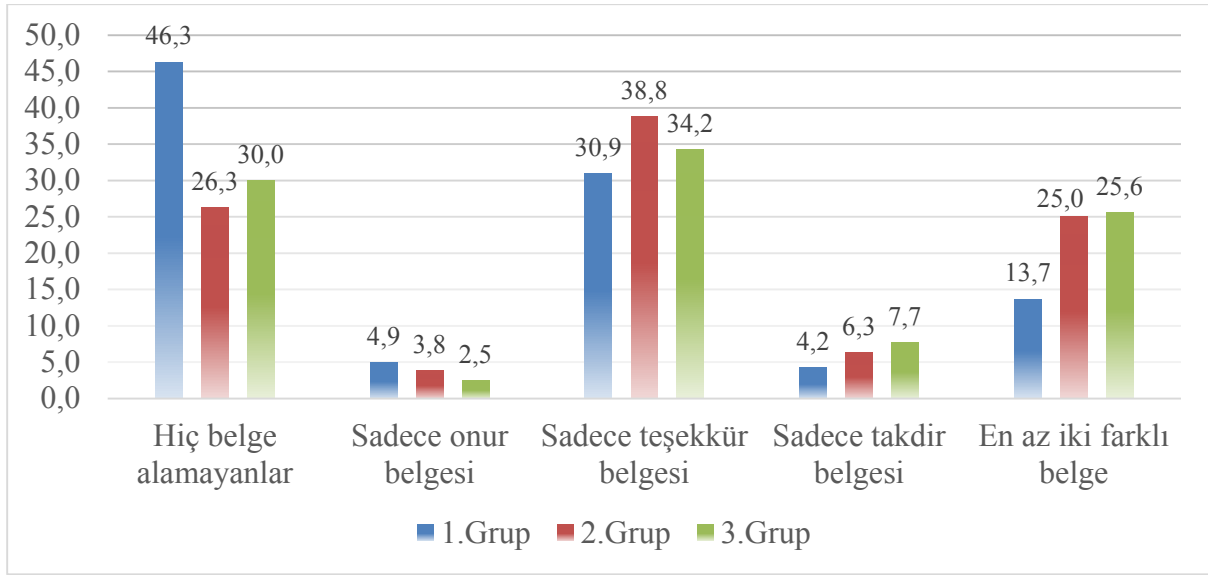
Grafik 5 incelendiğinde 1.grupta yer alan öğrencilerin okul genel not ortalamalarının, 2.gruptaki ve 3.gruptaki öğrencilerin ortalamasından düşük olduğu görülmüştür. Ayrıca:

- 9.sınıflarda;
 - En düşük ortalama 58,6 ile 1.grupta yer alan öğrencilere,
 - En yüksek ortalama 67,3 ile 3.grupta yer alan öğrencilere,
- 10.sınıflarda;
 - En düşük ortalama 64,7 ile 1.grupta yer alan öğrencilere,
 - En yüksek ortalama 69,6 ile 2.grupta yer alan öğrencilere,
- 11.sınıflarda;
 - En düşük ortalama 68,2 ile 1.grupta yer alan öğrencilere,
 - En yüksek ortalama 70,9 ile 3.grupta yer alan öğrencilere,
- 12.sınıflarda;
 - En düşük ortalama 63,6 ile 1.grupta yer alan öğrencilere,
 - En yüksek ortalama 69,6 ile 3.grupta yer alan öğrencilere aittir.

Tablo 31 : 1.Grupta başarı belgesi alan öğrenci sayıları

		Başarı Belgesi Alma Durumu					Toplam
		Hiç Yok	Onur Belgesi	Teşekkür Belgesi	Takdir Belgesi	En Az İki Farklı Belge	
9	Öğrenci Sayısı	55	4	23	2	4	88
	Yüzde (%)	62,5%	4,5%	26,1%	2,3%	4,5%	100,0%
10	Öğrenci Sayısı	33	2	25	6	7	73
	Yüzde (%)	45,2%	2,7%	34,2%	8,2%	9,6%	100,0%
11	Öğrenci Sayısı	34	5	24	2	14	79
	Yüzde (%)	43,0%	6,3%	30,4%	2,5%	17,7%	100,0%
12	Öğrenci Sayısı	10	3	16	2	14	45
	Yüzde (%)	22,2%	6,7%	35,6%	4,4%	31,1%	100,0%
Toplam	Öğrenci Sayısı	132	14	88	12	39	285
	Yüzde (%)	46,3%	4,9%	30,9%	4,2%	13,7%	100,0%

Tablo 31 incelendiğinde 1.grupta yer alan öğrencilerin; %46,3'ünün hiçbir belge almadığı, %4,9'unun sadece onur belgesi aldığı, %30,9'unun sadece teşekkür belgesi aldığı, %4,2'sinin sadece takdir belgesi aldığı, %13,7'sinin ise en az iki farklı belge aldığı belirlenmiştir.

Grafik 6 : Gruplarda başarı belgesi alan öğrenci oranları (%)

Grafik 6 incelendiğinde 1.gruptaki öğrencilerin başarı belgesi alma konusunda tüm öğrenci istatistiklerinin gerisinde olduğu, hiç belge almayan öğrencilerin %46,3'lük oranından anlaşılmaktadır.

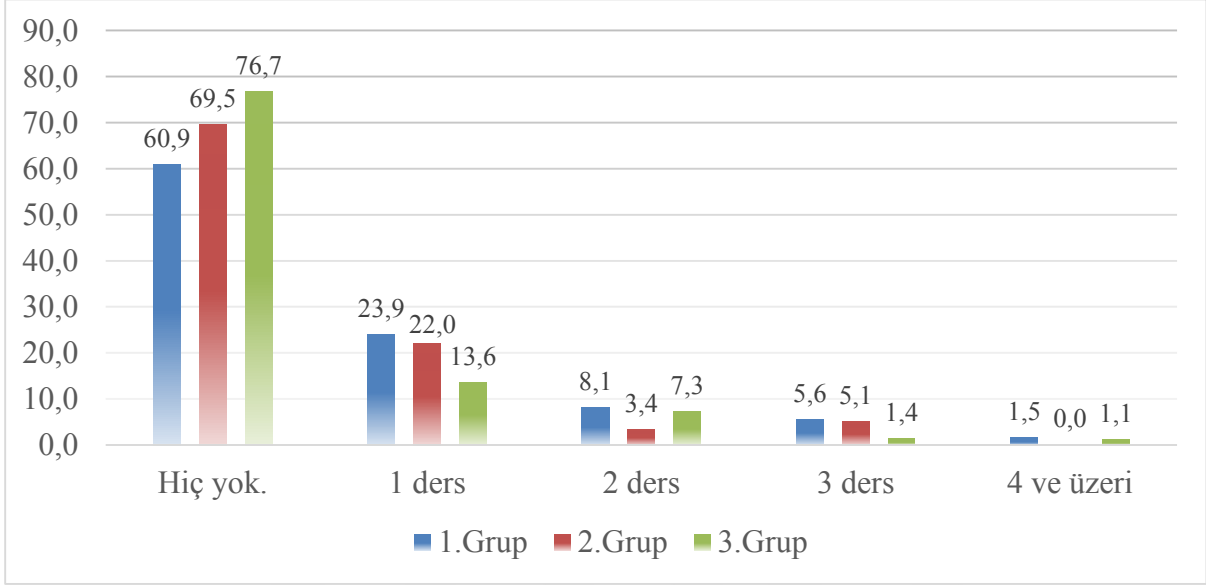
Tablo 32 : 1.Grupta sorumlu ders geçen öğrenci sayıları

		Sorumlu Geçilen Ders Durumu					
		Hiç Yok	1 ders	2 ders	3 ders	4 ve Üstü	Toplam
10	Öğrenci Sayısı	37	17	12	6	1	73
	Yüzde (%)	50,7%	23,3%	16,4%	8,2%	1,4%	100,0%
11	Öğrenci Sayısı	48	25	3	2	1	79
	Yüzde (%)	60,8%	31,6%	3,8%	2,5%	1,3%	100,0%
12	Öğrenci Sayısı	35	5	1	3	1	45
	Yüzde (%)	77,8%	11,1%	2,2%	6,7%	2,2%	100,0%
Toplam	Öğrenci Sayısı	120	47	16	11	3	197
	Yüzde (%)	60,9%	23,9%	8,1%	5,6%	1,5%	100,0%

Tablo 32 incelendiğinde 1. grupta yer alan öğrencilerin içinde;

- 2018/2019 eğitim-öğretim yılının henüz bitmemesi nedeniyle 9.sınıf öğrencilerinin sorumlu geçtiği ders sayısının henüz belli olmadığı,

- 10.sınıf, 11.sınıf ve 12.sınıf 197 öğrencinin; %60,9'unun sorumlu geçtiği ders bulunmadığı, %23,9'unun 1 dersten sorumlu geçtiği, %8,1'inin 2 dersten sorumlu geçtiği, %5,6'sının 3 dersten sorumlu geçtiği, %1,5'inin ise 4 ve üzeri dersten sorumlu geçtiği belirlenmiştir.

Grafik 7 : Gruplarda sorumlu ders geçen öğrenci oranları (%)

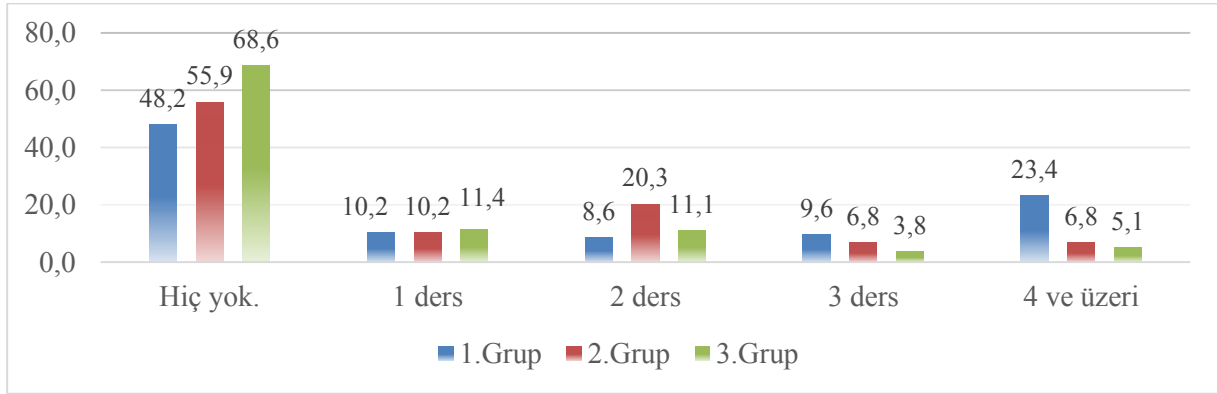
Grafik 7 incelendiğinde 9.sınıflar hariç 1.grupta yer alan öğrencilerin %39,1'inin, 2.grupta yer alan öğrencilerin %30,5'inin, 3.grupta yer alan öğrencilerin %23,3'ünün en az 1 dersten sorumlu olarak geçtiği belirlenmiştir.

Tablo 33 : 1.Grupta ortalama ile ders geçen öğrenci sayıları

		Sorumlu Geçilen Ders Durumu					Toplam	
		Hiç Yok	1 ders	2 ders	3 ders	4 ve Üstü		
Sınıf	10	Öğrenci Sayısı	31	10	12	7	13	73
		Yüzde (%)	42,5%	13,7%	16,4%	9,6%	17,8%	100,0%
	11	Öğrenci Sayısı	39	7	3	6	24	79
		Yüzde (%)	49,4%	8,9%	3,8%	7,6%	30,4%	100,0%
	12	Öğrenci Sayısı	25	3	2	6	9	45
		Yüzde (%)	55,6%	6,7%	4,4%	13,3%	20,0%	100,0%
Toplam	Öğrenci Sayısı	95	20	17	19	46	197	
	Yüzde (%)	48,2%	10,2%	8,6%	9,6%	23,4%	100,0%	

Tablo 33 incelendiğinde 1.grupta yer alan öğrencilerin içinde;

- 2018/2019 eğitim-öğretim yılının henüz bitmemesi nedeniyle 9.sınıf öğrencilerinin ortalama ile geçtiği ders sayısının henüz belli olmadığı,
- 10.sınıf, 11.sınıf ve 12.sınıf 197 öğrencinin; %48,2'sinin ortalama ile geçtiği ders bulunmadığı, %10,2'sinin 1 dersten ortalama ile geçtiği, %8,6'sının 2 dersten ortalama ile geçtiği, %9,6'sının 3 dersten ortalama ile geçtiği, %23,3'ünün ise 4 ve üzeri dersten ortalama ile geçtiği belirlenmiştir.

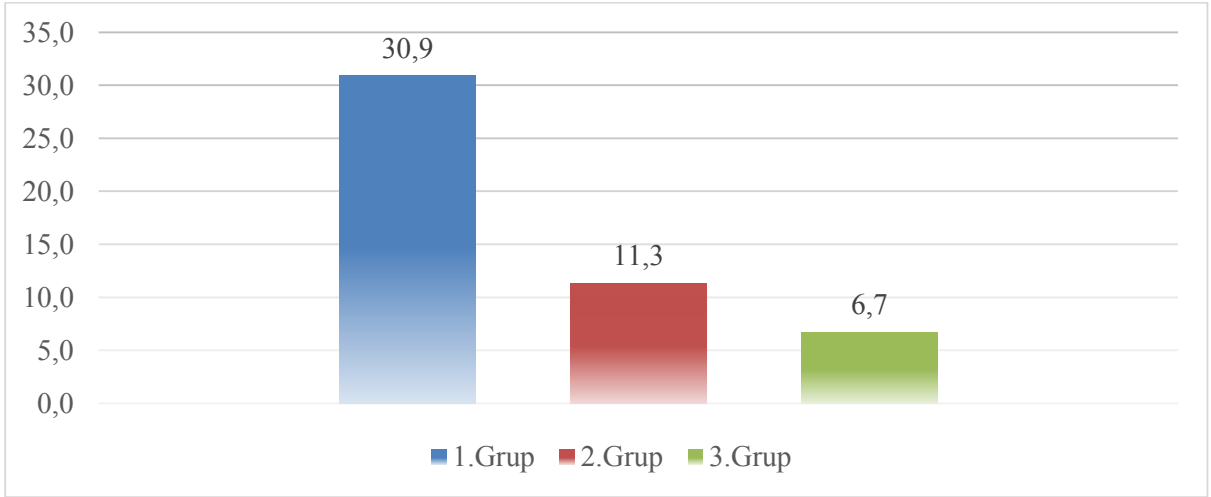
Grafik 8 : Gruplarda ortalama ile ders geçen öğrenci oranları (%)

Grafik 8 incelendiğinde 9.sınıflar hariç 1.grupta yer alan öğrencilerin %51,8'inin, 2.grupta yer alan öğrencilerin %44,1'inin, 3.grupta yer alan öğrencilerin %31,4'ünün en az 1 dersten sorumlu olarak geçtiği belirlenmiştir.

Tablo 34 : 1.Grupta sınıf tekrarı yapan öğrenci sayıları

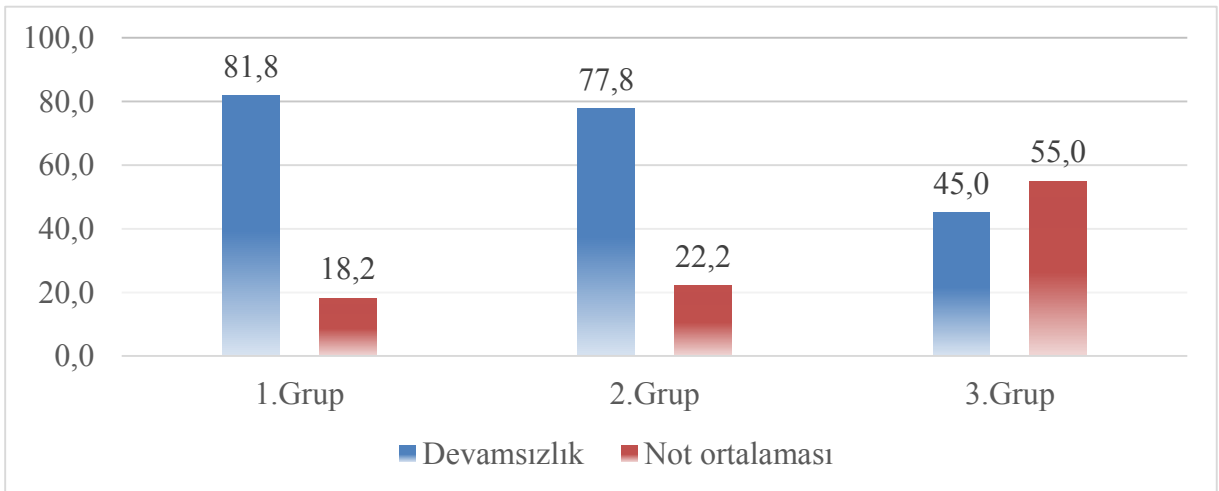
		Sınıf Tekrarı Durumu			
		Devamsızlık	Not Ortalaması	Toplam	
Sınıf	9	Öğrenci Sayısı	24	7	31
		Yüzde (%)	77,4%	22,6%	100,0%
	10	Öğrenci Sayısı	13	4	17
		Yüzde (%)	76,5%	23,5%	100,0%
	11	Öğrenci Sayısı	19	3	22
		Yüzde (%)	86,4%	13,6%	100,0%
12	Öğrenci Sayısı	16	2	18	
	Yüzde (%)	88,9%	11,1%	100,0%	
Toplam	Öğrenci Sayısı	72	16	88	
	Yüzde (%)	81,8%	18,2%	100,0%	

Tablo 34 incelendiğinde 1.grupta yer alan öğrencilerin %26,4'ünün sınıf tekrarı yaptığı görülmüştür. Sınıf tekrarı yapan bu öğrencilerin içinde; 9.sınıfların; %77,4'ünün devamsızlık, %22,6'sının not ortalaması nedeniyle, 10.sınıfların; %76,5'inin devamsızlık, %23,5'inin not ortalaması nedeniyle, 11.sınıfların; %86,4'ünün devamsızlık, %13,6'sının not ortalaması nedeniyle, 12.sınıfların; %88,9'unun devamsızlık, %11,1'inin devamsızlık nedeniyle sınıf tekrarı yaptığı görülmüştür.

Grafik 9 : Gruplarda sınıf tekrarı yapan öğrenci oranları (%)

Grafik 9 incelendiğinde 1.gruptaki öğrencilerin %30,9'unun, 2.gruptaki öğrencilerin %11,3'ünün, 3.gruptaki öğrencilerin %6,7'sinin sınıf tekrarı yaptığı görülmüştür.

Grafik 10: Sınıf tekrarı yapan öğrencilerin dağılımı (%)

Grafik 10’da yer alan verilere göre:

- 1.grupta yer alan öğrencilerden sınıf tekrarı yapanların; %81,8’i devamsızlık, %18,2’si not ortalaması nedeniyle,
- 2.grupta yer alan öğrencilerden sınıf tekrarı yapanların; %77,8’i devamsızlık, %22,2’si not ortalaması nedeniyle,
- 3.grupta yer alan öğrencilerden sınıf tekrarı yapanların; %45’i devamsızlık, %55’i not ortalaması nedeniyle sınıf tekrarı yapmıştır

1.Grupta yer alan 285 öğrencinin okul genel not ortalaması, başarı belgesi alma, sorumlu geçilen ders sayısı, ortalama ile geçilen ders sayısı ve sınıf tekrarı yapma gibi akademik başarılarıyla ilgili verilerinin diğer gruplarla arasında anlamlı düzeyde bir farklılık olup olmadığı Kruskal Wallis testi ile analiz edilmiştir.

Analiz sonucunda elde edilen sonuçlar ikili gruplar halinde Mann Whitney U testi ile de analiz edilerek aradaki farkın hangi gruplardan kaynaklandığı belirlenmiştir. Test sonucunda elde edilen bulgular aşağıda yorumlanmıştır.

Soru: Grupların okul genel not ortalaması arasında anlamlı bir farklılık var mıdır?

H₀= Okul genel not ortalamaları açısından gruplar arasında anlamlı bir fark yoktur.

H₁= Okul genel not ortalamaları açısından gruplar arasında anlamlı bir fark vardır.

Tablo 35 : Grupların okul genel not ortalamalarının farklılık testi sonuçları

	Sıralar			Test İstatistikleri ^{a,b}		
	Gruplar	Örneklem Sayısı	Ortalama Sıra	Ki-Kare	Serbestlik Derecesi (df)	Anlamlılık P (sig.)
Okul Genel Not Ortalaması	1.Grup	285	385,58			
	2.Grup	80	493,86	47,925	2	,000
	3.Grup	594	523,44			
	Toplam	959				
				a. Kruskal Wallis Testi		
				b. Çalışma Durumu		

Tablo 35’de yer alan Kruskal Wallis testi sonuçlarına göre;

- 1.gruptaki 285 öğrencinin sıra ortalaması 385,58
- 2.gruptaki 80 öğrencinin sıra ortalaması 493,86
- 3.gruptaki 594 öğrencinin sıra ortalaması 523,44’tür.

Bu verilere göre, çalışması nedeniyle okuldan erken ayrılan veya okula geç başlayan 1.gruptaki öğrencilerin sıra ortalamaları, sadece tatillerde çalışan 2.gruptaki öğrenciler ile herhangi bir işte çalışmadığı için okula normal şekilde devam eden 3.gruptaki öğrencilerden daha düşük çıkmıştır.

Analiz sonucunda p (Sig.) değerinin 0,000 çıkması ($p < 0,05$), oluşturulan grupların sıra ortalamaları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık olduğunu göstermektedir. H_0 hipotezi reddedilmiş, H_1 hipotezi kabul edilmiştir. Gruplar arasındaki bu farklılığın hangi gruptan kaynaklandığını belirlemek için Mann Whitney U testi yapılmıştır.

Tablo 36’da ikili grupların 3 farklı test sonucu yer almaktadır. Her test için ayrı ayrı olmak üzere iki farklı grup arasında şu hipotezler test edilmiştir:

H_0 = Okul genel not ortalaması açısından her iki grubun ortalama dağılımları arasında anlamlı bir fark yoktur.

H_1 = Okul genel not ortalaması açısından her iki grubun ortalama dağılımları arasında anlamlı bir fark vardır.

Tablo 36 : İkili grupların okul genel not ortalaması dağılımlarının farklılık testi sonuçları

Gruplar	Sıralar			Test İstatistikleri ^a			
	Örn. Sayısı	Ort. Sıra	Sıralar Toplamı	Mann Whitney U	Wilcoxon W	Z Değeri	Anlamlılık P(Sig.)
1.Grup	285	174,13	49627,50				
2.Grup	80	214,59	17167,50	8872,500	49627,500	-3,031	,002
Toplam	365						
Okul Genel Not Ortalaması							
1.Grup	285	354,45	101018,00				
3.Grup	594	481,05	285742,00	60263,000	101018,000	-6,920	,000
Toplam	879						
2.Grup	80	319,77	25581,50				
3.Grup	594	339,89	201893,50	22341,500	25581,500	-,868	,386
Toplam	674						

a. Gruplama Değişkeni: Çalışma Durumu

Tablo 36’da yer alan Mann Whitney U testi sonuçlarına göre:

- P (Sig.) değeri 0,002 ($p < 0,05$) olan 1. grup ve 2. gruptaki öğrencilerin ile P (Sig.) değeri 0,000 ($p < 0,05$) olan 1. grup ve 3. gruptaki öğrencilerin sıra ortalamaları arasında anlamlı bir fark vardır. Bu 2 test sonucunda H_0 hipotezi reddedilmiş, H_1 hipotezi kabul edilmiştir.
- P (Sig.) değeri 0,661 ($p < 0,05$) olan 2. grup ve 3. gruptaki öğrencilerin sıra ortalamaları arasında anlamlı bir fark yoktur. Bu test sonucunda H_0 kabul edilmiş, H_1 reddedilmiştir.

Soru: Grupların başarı belgesi alma ortalamaları arasında anlamlı bir fark var mıdır?

H_0 = Başarı belgesi alma ortalamaları açısından gruplar arasında anlamlı fark yoktur.

H_1 = Başarı belgesi alma ortalamaları açısından gruplar arasında anlamlı fark vardır.

Tablo 37 : Grupların başarı belgesi ortalamalarının farklılık testi sonuçları

Sıralar			Test İstatistikleri ^{a,b}			
Gruplar	Örneklem Sayısı	Ortalama Sıra	Ki-Kare	Serbestlik Derecesi (df)	Anlamlılık P (sig.)	
1.Grup	285	402,96				
Alman Başarı Belgeleri	2.Grup	80	518,16	34,514	2	,000
	3.Grup	594	511,82			
	Toplam	959				

a. Kruskal Wallis Testi
b. Çalışma Durumu

Tablo 37’de yer alan Kruskal Wallis testi sonuçlarına göre;

- 1. gruptaki 285 öğrencinin sıra ortalaması 402,96
- 2. gruptaki 80 öğrencinin sıra ortalaması 518,16
- 3. gruptaki 594 öğrencinin sıra ortalaması 511,82’dir.

Bu verilere göre, çalışması nedeniyle okuldan erken ayrılan veya okula geç başlayan 1. gruptaki öğrencilerin sıra ortalamaları, sadece tatillerde çalışan 2. gruptaki öğrenciler ile herhangi bir işte çalışmadığı için okula normal şekilde devam eden 3. gruptaki öğrencilerden daha düşük çıkmıştır.

Analiz sonucunda p (Sig.) değerinin 0,000 çıkması ($p < 0,05$), oluşturulan grupların sıra ortalamaları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık olduğunu göstermektedir. H_0 hipotezi reddedilmiş, H_1 hipotezi kabul edilmiştir. Gruplar arasındaki bu farklılığın hangi gruptan kaynaklandığını belirlemek için Mann Whitney U testi yapılmıştır.

Tablo 38’de ikili grupların 3 farklı test sonucu yer almaktadır. Her test için ayrı ayrı olmak üzere iki farklı grup arasında şu hipotezler test edilmiştir:

H_0 = Başarı belgesi alma açısından her iki grubun ortalama dağılımları arasında anlamlı bir fark yoktur.

H_1 = Başarı belgesi alma açısından her iki grubun ortalama dağılımları arasında anlamlı bir fark vardır.

Tablo 38 : İkili grupların başarı belgesi dağılımlarının farklılık testi sonuçları

Gruplar	Örn. Sayısı	Sıralar		Test İstatistikleri ^a				
		Ort. Sıra	Sıralar Toplamı	Mann Whitney U	Wilcoxon W	Z Değeri	Anlamlılık P(Sig.)	
1.Grup	285	173,16	49352,00					
2.Grup	80	218,04	17443,00	8597,000	49352,000	-3,568	,000	
Toplam	365							
Alman Başarı Belgeleri	1.Grup	285	372,79	106246,00				
	3.Grup	594	472,25	280514,00	65491,000	106246,000	-5,701	,000
	Toplam	879						
	2.Grup	80	340,63	27250,00				
3.Grup	594	337,08	200225,00	23510,000	200225,000	-,160	,873	
Toplam	674							

a. Gruplama Değişkeni: Çalışma Durumu

Tablo 38’de yer alan Mann Whitney U testi sonuçlarına göre:

- P (Sig.) değeri 0,000 ($p < 0,05$) olan 1.grup ve 2.gruptaki öğrenciler ile yine P (Sig.) değeri 0,000 ($p < 0,05$) olan 1.grup ve 3.gruptaki öğrencilerin sıra ortalamaları arasında anlamlı bir fark vardır. Bu 2 test sonucunda H_0 hipotezi reddedilmiş, H_1 hipotezi kabul edilmiştir.

- P (Sig.) değeri 0,873 ($p < 0,05$) olan 2.grup ve 3.gruptaki öğrencilerin sıra ortalamaları arasında anlamlı bir fark yoktur. Bu test sonucunda H_0 kabul edilmiş, H_1 reddedilmiştir.

Soru: Grupların sorumlu geçtikleri ders ortalamaları arasında anlamlı fark var mıdır?

H_0 = Sorumlu geçilen ders sayısı açısından gruplar arasında anlamlı fark yoktur.

H_1 = Sorumlu geçilen ders sayısı açısından gruplar arasında anlamlı fark vardır.

Tablo 39 : Grupların sorumlu geçtikleri ders ortalamalarının farklılık testi sonuçları

Sıralar		Test İstatistikleri ^{a,b}				
Gruplar	Örneklem Sayısı	Ortalama Sıra	Ki-Kare	Serbestlik Derecesi (df)	Anlamlılık P (sig.)	
Sorumlu Geçilen Dersler	1.Grup	197	345,04	15,202	2	,001
	2.Grup	59	315,20			
	3.Grup	369	295,54			
Toplam		625	a. Kruskal Wallis Testi b. Çalışma Durumu			

Tablo 39’da yer alan Kruskal Wallis testi sonuçlarına göre;

- 1.gruptaki 197 öğrencinin sıra ortalaması 345,04
- 2.gruptaki 59 öğrencinin sıra ortalaması 315,20
- 3.gruptaki 369 öğrencinin sıra ortalaması 295,20’dir.

Bu verilere göre, çalışması nedeniyle okuldan erken ayrılan veya okula geç başlayan 1.gruptaki öğrencilerin sıra ortalamaları, sadece tatillerde çalışan 2.gruptaki öğrenciler ile herhangi bir işte çalışmadığı için okula normal şekilde devam eden 3.gruptaki öğrencilerden daha yüksek çıkmıştır.

Analiz sonucunda p (Sig.) değerinin 0,001 çıkması ($p < 0,05$), oluşturulan grupların sıra ortalamaları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık olduğunu göstermektedir. H_0 hipotezi reddedilmiş, H_1 hipotezi kabul edilmiştir. Gruplar arasındaki bu farklılığın hangi gruptan kaynaklandığını belirlemek için Mann Whitney U testi yapılmıştır.

Tablo 40’da ikili grupların 3 farklı test sonucu yer almaktadır. Her test için ayrı ayrı olmak üzere iki farklı grup arasında şu hipotezler test edilmiştir:

H₀= Sorumlu geçilen ders sayısı açısından her iki grubun ortalama dağılımları arasında anlamlı bir fark yoktur.

H₁= Sorumlu geçilen ders sayısı açısından her iki grubun ortalama dağılımları arasında anlamlı bir fark vardır.

Tablo 40 : İkili grupların sorumlu geçtikleri ders dağılımlarının farklılık testi sonuçları

Gruplar	Örn. Sayısı	Ranks		Test Statistics ^a			Anlamlılık P(Sig.)
		Ort. Sıra	Sıralar Toplamı	Mann Whitney U	Wilcoxon W	Z Değeri	
1.Grup	197	131,40	25885,00				
2.Grup	59	118,83	7011,00	5241,000	7011,000	-1,331	,183
Toplam	256						
1.Grup	197	312,65	61591,50				
3.Grup	369	267,94	98869,50	30604,500	98869,500	-3,893	,000
Toplam	566						
2.Grup	59	226,37	13356,00				
3.Grup	369	212,60	78450,00	10185,000	78450,000	-1,059	,290
Toplam	428						

a. Gruplama Değişkeni: Çalışma Durumu

Tablo 40’da yer alan Mann Whitney U testi sonuçlarına göre:

- P (Sig.) değeri 0,000 ($p < 0,05$) olan 1.grup ve 3.gruptaki öğrencilerin sıra ortalamaları arasında anlamlı bir fark vardır. Bu test sonucunda H_0 hipotezi reddedilmiş, H_1 hipotezi kabul edilmiştir.
- P (Sig.) değeri 0,183 ($p < 0,05$) olan 1.grup ve 2.gruptaki öğrenciler ile P (Sig.) değeri 0,290 ($p < 0,05$) olan 2.grup ve 3.gruptaki öğrencilerin sıra ortalamaları arasında anlamlı bir fark yoktur. Bu 2 test sonucunda H_0 kabul edilmiş, H_1 reddedilmiştir.

Soru: Ortalama ile geçilen ders sayısı açısından gruplar arasında anlamlı fark var mıdır?

H₀= Ortalama ile geçilen ders sayısı açısından gruplar arasında anlamlı fark yoktur.

H₁= Ortalama ile geçilen ders sayısı açısından gruplar arasında anlamlı fark vardır.

Tablo 41 : Grupların ortalama ile geçtikleri ders ortalamalarının farklılık testi sonuçları

Sıralar			Test İstatistikleri ^{a,b}			
Gruplar	Örneklem Sayısı	Ortalama Sıra	Ki-Kare	Serbestlik Derecesi (df)	Anlamlılık P (sig.)	
1.Grup	197	365,99				
2.Grup	59	324,17	35,655	2	,000	
3.Grup	369	282,93				
Toplam	625		a. Kruskal Wallis Testi			
			b. Çalışma Durumu			

Tablo 41’de yer alan Kruskal Wallis testi sonuçlarına göre;

- 1.gruptaki 197 öğrencinin sıra ortalaması 365,99
- 2.gruptaki 59 öğrencinin sıra ortalaması 324,17
- 3.gruptaki 369 öğrencinin sıra ortalaması 282,93’tür.

Bu verilere göre, çalışması nedeniyle okuldan erken ayrılan veya okula geç başlayan 1.gruptaki öğrencilerin sıra ortalamaları, sadece tatillerde çalışan 2.gruptaki öğrenciler ile herhangi bir işte çalışmadığı için okula normal şekilde devam eden 3.gruptaki öğrencilerden daha yüksek çıkmıştır.

Analiz sonucunda p (Sig.) değerinin 0,000 çıkması ($p < 0,05$), oluşturulan grupların sıra ortalamaları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık olduğunu göstermektedir. H₀ hipotezi reddedilmiş, H₁ hipotezi kabul edilmiştir. Gruplar arasındaki bu farklılığın hangi gruptan kaynaklandığını belirlemek için Mann Whitney U testi yapılmıştır.

Tablo 42’de ikili grupların 3 farklı test sonucu yer almaktadır. Her test için ayrı ayrı olmak üzere iki farklı grup arasında şu hipotezler test edilmiştir:

H₀= Öğrencilerin ortalama ile geçtikleri ders sayısı açısından her iki grubun ortalama dağılımları arasında anlamlı bir fark yoktur.

H₁= Öğrencilerin ortalama ile geçtikleri ders sayısı açısından her iki grubun ortalama dağılımları arasında anlamlı bir fark vardır.

Tablo 42 : İkili grupların ortalama ile geçtikleri ders dağılımlarının farklılık testi sonuçları

Gruplar	Sıralar			Test İstatistikleri ^a				
	Örn. Sayısı	Ort. Sıra	Sıralar Toplamı	Mann Whitney U	Wilcoxon W	Z Değeri	Anlamlılık P(Sig.)	
Ortalama İle Geçilen Dersler	1.Grup	197	132,92	26184,50				
	2.Grup	59	113,75	6711,50	4941,500	6711,500	-1,876	,061
	Toplam	256						
	1.Grup	197	332,07	65418,00				
	3.Grup	369	257,57	95043,00	26778,000	95043,000	-5,909	,000
	Toplam	566						
	2.Grup	59	240,42	14184,50				
	3.Grup	369	210,36	77621,50	9356,500	77621,500	-2,074	,038
	Toplam	428						

a. Gruplama Değişkeni: Çalışma Durumu

Tablo 42’de yer alan Mann Whitney U testi sonuçlarına göre:

- P (Sig.) değeri 0,000 ($p < 0,05$) olan 1.grup ve 3.gruptaki öğrenciler ile P (Sig.) değeri 0,038 ($p < 0,05$) olan 2.grup ve 3.gruptaki öğrencilerin sıra ortalamaları arasında anlamlı bir fark vardır. Bu 2 test sonucunda H_0 hipotezi reddedilmiş, H_1 hipotezi kabul edilmiştir.
- P (Sig.) değeri 0,061 ($p < 0,05$) olan 1.grup ve 2.gruptaki öğrencilerin sıra ortalamaları arasında anlamlı bir fark yoktur. Bu test sonucunda H_0 kabul edilmiş, H_1 reddedilmiştir.

Soru: Sınıf tekrarı yapan öğrenci sayısı açısından gruplar arasında anlamlı fark var mıdır?

H₀= Sınıf tekrar yapan öğrenci sayısı açısından gruplar arasında anlamlı fark yoktur.

H₁= Sınıf tekrar yapan öğrenci sayısı açısından gruplar arasında anlamlı fark vardır.

Tablo 43 : Grupların sınıf tekrarı ortalamalarının farklılık testi sonuçları

Sıralar		Test İstatistikleri ^{a,b}				
Gruplar	Örneklem Sayısı	Ortalama Sıra	Ki-Kare	Serbestlik Derecesi (df)	Anlamlılık P (sig.)	
Sınıf Tekrarı	1.Grup	285	400,44	92,241	2	,000
	2.Grup	80	494,56			
	3.Grup	594	516,21			
Toplam	959			a. Kruskal Wallis Testi b. Çalışma Durumu		

Tablo 43’de yer alan Kruskal Wallis testi sonuçlarına göre;

- 1. gruptaki 285 öğrencinin sıra ortalaması 400,44
- 2. gruptaki 80 öğrencinin sıra ortalaması 494,56
- 3. gruptaki 594 öğrencinin sıra ortalaması 516,21’dir.

Bu verilere göre, çalışması nedeniyle okuldan erken ayrılan veya okula geç başlayan 1. gruptaki öğrencilerin sıra ortalamaları, sadece tatillerde çalışan 2. gruptaki öğrenciler ile herhangi bir işte çalışmadığı için okula normal şekilde devam eden 3. gruptaki öğrencilerden daha düşük çıkmıştır.

Analiz sonucunda p (Sig.) değerinin 0,000 çıkması ($p < 0,05$), oluşturulan grupların sıra ortalamaları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık olduğunu göstermektedir. H_0 hipotezi reddedilmiş, H_1 hipotezi kabul edilmiştir. Gruplar arasındaki bu farklılığın hangi gruptan kaynaklandığını belirlemek için Mann Whitney U testi yapılmıştır.

Tablo 44’de ikili grupların 3 farklı test sonucu yer almaktadır. Her test için ayrı ayrı olmak üzere iki farklı grup arasında şu hipotezler test edilmiştir:

H₀= Sınıf tekrarı yapan öğrenci sayısı açısından her iki grubun ortalama dağılımları arasında anlamlı bir fark yoktur.

H₁= Sınıf tekrarı yapan öğrenci sayısı açısından her iki grubun ortalama dağılımları arasında anlamlı bir fark vardır.

Tablo 44 : İkili grupların sınıf tekrarı dağılımlarının farklılık testi sonuçları

	Sıralar			Test İstatistikleri ^a				
	Gruplar	Örn. Sayısı	Ort. Sıra	Sıralar Toplamı	Mann Whitney U	Wilcoxon W	Z Değeri	Anlamlılık P(Sig.)
Okul Genel Not Ortalaması	1.Grup	285	175,15	49917,50				
	2.Grup	80	210,97	16877,50	9162,500	49917,500	-3,507	,000
	Toplam	365						
	1.Grup	285	368,29	104964,00				
	3.Grup	594	474,40	281796,00	64209,000	104964,000	-9,494	,000
	Toplam	879						
	2.Grup	80	324,09	25927,00				
	3.Grup	594	339,31	201548,00	22687,000	25927,000	-1,459	,144
	Toplam	674						
	a. Gruplama Değişkeni: Çalışma Durumu							

Tablo 44’de yer alan Mann Whitney U testi sonuçlarına göre:

- P (Sig.) değeri 0,000 ($p < 0,05$) olan 1.grup ve 2.gruptaki öğrenciler ile yine P (Sig.) değeri 0,000 ($p < 0,05$) olan 1.grup ve 3.gruptaki öğrencilerin sıra ortalamaları arasında anlamlı bir fark vardır. Bu 2 test sonucunda H_0 hipotezi reddedilmiş, H_1 hipotezi kabul edilmiştir.
- P (Sig.) değeri 0,144 ($p < 0,05$) olan 2.grup ve 3.gruptaki öğrencilerin sıra ortalamaları arasında anlamlı bir fark yoktur. Bu test sonucunda H_0 kabul edilmiş, H_1 reddedilmiştir

4.3 Elde Edilen Bulguların Ekonomik Açından Değerlendirilmesi

Bu bölümde, bölge ekonomisi açısından önemli bir yere sahip ve kayıt dışı çalışmanın en fazla görüldüğü tarım sektörü başta olmak üzere çeşitli sektörlerde çalışması nedeniyle eğitimleri aksayan 1.grupta yer alan öğrencilerin akademik başarıları ile ilgili bulgulara ve bu bulguların ekonomik değerlendirmelerine yer verilmiştir.

4.3.1 Elde Edilen Bulgular

- 1.grupta yer alan öğrencilerin okul genel not ortalaması 63,6 hesaplanmıştır. Sadece tatillerde çalışan 2.grupta yer alan öğrencilerin okul genel not ortalaması 68,1 hesaplanmıştır. Herhangi bir işte çalışmayan 3.grupta yer alan öğrencilerin okul genel not ortalaması 69,6 olmuştur.
- 1.grupta yer alan öğrencilerin %53,7'si en az bir başarı belgesi almış, belge alamayanların oranı %46,3 olmuştur. 2.grupta yer alan öğrencilerin % 73,7'si en az başarı belgesi almış, belge alamayanların oranı %26,3 olmuştur. 3.grupta yer alan öğrencilerin %70'i en az bir başarı belgesi almış, %30'u ise herhangi bir belge alamamıştır.
- 9.sınıflar hariç 1.grupta yer alan öğrencilerin %39,1'i, 2.grupta yer alan öğrencilerin %30,5'i, 3.grupta yer alan öğrencilerin ise %23,3'ü en az bir dersten sorumlu geçmiştir.
- 9.sınıflar hariç 1.grupta yer alan öğrencilerin %51,8'i, 2.grupta yer alan öğrencilerin %44,1'i, 3.grupta yer alan öğrencilerin ise %31,4'ü en az bir dersten ortalama ile geçmiştir.
- 1.grupta yer alan öğrencilerin %30,9'u, 2.grupta yer alan öğrencilerin %11,3'ü, 3.grupta yer alan öğrencilerin ise %6,7'si sınıf tekrarı yapmıştır.
- 1.grupta devamsızlıktan sınıf tekrarı yapanların oranı %81,8 not ortalamasından sınıf tekrarı yapanların oranı %18,2 olmuştur. 2.grupta devamsızlıktan sınıf tekrarı yapanların oranı %77,8 not ortalamasından sınıf tekrarı yapanların oranı %22,2 olmuştur. 3.grupta devamsızlıktan sınıf tekrarı yapanların oranı %45 not ortalamasından sınıf tekrarı yapanların oranı %55 olmuştur.
- Kruskal Wallis test sonuçlarına göre 1.grupta yer alan öğrencilerin okul genel not ortalaması, başarı belgesi alma sayısı, sorumlu geçilen ders sayısı, ortalama ile geçilen ders sayısı, sınıf tekrarı yapan öğrenci sayısı ortalamaları yönünden 2.gruptaki ve 3.gruptaki öğrencilerle arasında anlamlı bir fark bulunduğu belirlenmiştir. Yapılan 5 test sonucunda da H_1 hipotezi kabul edilmiştir.
- Mann Whitney U testi ile gruplar arasındaki farkın hangi gruplardan kaynaklandığı belirlenmiştir. Genellikle 3.grupta yer alan öğrencilerin lehine farklılık bulunmuştur.

4.3.2 Bulguların Ekonomik Açıdan Değerlendirilmesi

Şanlıurfa, sosyo-ekonomik gelişmişlik sıralamasında 81 il arasında 73.sırada yer almaktadır. Yüksek işsizlik ve düşük istihdam oranlarının görüldüğü Şanlıurfa'da, demografik ve eğitim ile ilgili değişkenler, gelişmişlik endeksinin düşüklüğü üzerinde etkili olmuştur (Kalkınma Bakanlığı, 2013:71).

Şanlıurfa'da yaşayan özellikle tarım sektöründe mevsimlik işçi olarak çalışan ailelerin hane halkı büyüklüğü çok fazladır. Yoksulluk ve eğitimsizlik nedeniyle bu aileler çocuklarını birer işgücü kaynağı olarak görmektedirler. Şanlıurfa kent merkezinde yapılan çalışmalara göre gezici mevsimlik tarım işçisi anne ve babaların ilköğretim altı eğitim yüzdesi oldukça fazladır. Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nde yoğun şekilde bulunan bu kesimin, en eğitimsiz, en yoksul ve en kalabalık gruplar içinde yer aldığı söylenebilir (Havlioğlu ve Koruk, 2013: 17-18).

Çalışmadan elde edilen nitel veriler ekonomik açıdan incelendiğinde, öğrencilerden gelen görüşlerin %52,8'inin maddi destek ve iş imkânlarının artırılmasına yönelik olması, bölgenin sosyo-ekonomik yapısını gözler önüne sermektedir. Çalışmadan elde edilen bulgular, özellikle tarım sektöründe mevsimlik işçi olarak çalışan ailelerin çocuklarının akademik başarılarının olumsuz etkilendiğini göstermektedir. İlk olarak uzun süreli okul devamsızlıkları şeklinde kendini gösteren bu etki, öğrencinin genel not ortalaması ile başarı belgesi alma oranlarının düşüklüğü, sorumlu veya ortalama ile geçilen ders sayısı oranlarının yüksekliği, sınıf tekrarı yapma oranlarının yüksekliği şeklinde devam etmektedir. Çocuklarının okul yerine kendileriyle birlikte çalışmaya gitmesini tercih eden aileler onların akademik başarılarındaki düşüşte önemli etkiye sahiptir. Çoğunluğu düşük eğitim seviyesine sahip bu ailelerin eğitim konusundaki bu tutumları, çocuklarının da kendileri gibi aynı kaderi paylaşarak birer mevsimlik işçiye dönüşmesine zemin hazırlamaktadır.

Ailelerin ve çocukların, okul yerine çalışmayı tercih etmelerinden dolayı katlandıkları fırsat maliyeti, ekonomi açısından olumsuz bir durum teşkil etmektedir. Beşeri sermayelerinden ödün veren bu kesimin okul bittikten sonra beşeri sermayesi düşük birer iş gücüne dönüşmeleri kaçınılmaz olacaktır. Formel piyasaya dâhil olmaları zor olan bu bireyler, mevsimlik tarım işçiliği gibi kayıt dışılığın fazla olduğu piyasalara yöneleceklerdir. Eğer bu konuda daha yapısal çözümler geliştirilmez ise, 2004 yılında gerçekleştirilen İlçelerin Sosyo-Ekonomik Sıralaması Araştırması'nda 872 ilçe arasında 756.sırada olan Suruç'un sosyo-ekonomik durumu, bu kısır döngüden olumsuz etkilenmeye devam edecektir (DPT, 2004:101).

BEŞİNCİ BÖLÜM

SONUÇ VE ÖNERİLER

Bu bölümde, çalışmadan elde edilen sonuçlar literatür verileriyle de karşılaştırılarak tartışılmış ve MEB başta olmak üzere konu ile ilgili uygulayıcılara ve araştırmacılara çeşitli öneriler sunulmuştur.

5.1 Sonuç

Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nde özellikle Şanlıurfa ilinde mevsimlik tarım işçiliği yoğun şekilde yapılmaktadır. Nitekim araştırma sonuçlarına göre 1.grupta değerlendirilen öğrencilerin %75,8'i tarım sektöründe çalıştığını belirtmiştir. Kayıt dışı çalışmanın en fazla görüldüğü tarım sektörü başta olmak üzere çeşitli sektörlerde çalışması nedeniyle okuldan erken ayrılan veya okula geç başlayan 1.gruptaki öğrencilerin akademik başarılarının diğer öğrencilere oranla düşük olduğu istatistiklerle ortaya konulmuştur.

Örgün eğitimde 20 gün ve üzeri devamsız öğrenci oranı %44 ile en yüksek mesleki ve teknik ortaöğretimde gerçekleşmiştir (MEB, 2019: 62). Bu çalışmadan elde edilen bulgulara göre, %77,5'i 18 yaşından küçük olan bu öğrencilerin kayıt dışı çalıştırılmasının uzun süreli okul devamsızlıklarına neden olduğu görülmüştür. Çalışması nedeniyle okuldan erken ayrılan veya okula geç başlayan 1.gruptaki öğrencilerden sınıf tekrarı yapanların %81,8'inin devamsızlık nedeniyle sınıf tekrarı yaptığı belirlenmiştir.

Mesleki ve teknik orta öğretimde öğrencilerinin yılsonu başarı puan ortalamaları 67,5 olarak gerçekleşmiştir. (MEB, 2019: 65). Çalışma sonucunda elde edilen verilerde ise ankete katılan tüm öğrencilerin okul genel not ortalaması 67,7 olmuştur. Çalışması nedeniyle okuldan erken ayrılan veya okula geç başlayan 1.gruptaki öğrencilerin okul genel not ortalaması 63,6 hesaplanmıştır. Sadece tatillerde çalışmaya giden 2.gruptaki öğrencilerin okul genel not ortalaması 68,1 olmuştur. Herhangi bir işte çalışmayan ve okuluna normal şekilde devam eden 3.gruptaki öğrencilerin okul genel not ortalaması ise 69,6 bulunmuştur. 1.gruptaki öğrencilerin okul genel not ortalaması diğer öğrencilerden daha düşüktür.

Ortaöğretimde onur veya üstün başarı belgesi alan öğrencilerin oranı %13,8 olarak, takdir veya teşekkür belgesi alan öğrencilerin oranı %51,2 olarak, bu belgelerden en az birisini

alanların oranı ise %65 olarak gerçekleşmiştir (MEB, 2019: 140). Çalışması nedeniyle okuldan erken ayrılan veya okula geç başlayan 1.gruptaki öğrencilerden onur belgesi alanların oranının %4,9 olduğu, takdir veya teşekkür belgesi alanların oranının %35,1 olduğu, en az iki farklı belge alanların oranının %13,7 olduğu, toplamda ise bu belgelerden en az birisini alanların oranının ise %53,7 olduğu tespit edilmiştir.

Örgün eğitimde ortaöğretim öğrencilerinin sınıf tekrarı oranı %17,1 olarak gerçekleşmiştir (MEB, 2019: 140). Bu çalışmada ise ankete katılan tüm öğrencilerin içinde sınıf tekrarı yapanların oranı %14,3 olmuştur. Çalışması nedeniyle okuldan erken ayrılan veya okula geç başlayan 1.gruptaki öğrencilerin içinde sınıf tekrarı yapanları oranı %30,9 olmuştur. 2.gruptaki öğrencilerden sınıf tekrarı yapanların oranı %11,3 olmuştur. 3.gruptaki öğrencilerden sınıf tekrarı yapanların oranı ise %6,7'dir. 1.grupta yer alan öğrencilerden devamsızlıktan sınıf tekrarı yapanların oranı %81,8 ile diğer gruplardan daha yüksektir.

1.Grupta yer alan öğrencilerin başarı belgesi alma oranlarının ve okul genel not ortalamalarının diğer öğrencilere kıyasla daha düşük olduğu, sorumlu veya ortalama ile geçtikleri derslerin oranı ile sınıf tekrarı yapanların oranının ise daha yüksek olduğu belirlenmiştir. Sonuç olarak, %77,5'i 18 yaşından küçük olan ve kayıt dışı çalışan meslek lisesi öğrencilerinin akademik başarılarının olumsuz etkilendiği istatistiklerle ortaya konulmuştur.

Bu durum, uzun vadede bu öğrencilerin beşeri sermayesi düşük birer iş gücüne dönüşmesine neden olacaktır. Okul bittikten sonra da bu öğrencilerin takip edilerek toplumdaki statülerinin nasıl şekilleneceğinin belirlenmesi, ülke ekonomisine etkilerinin ortaya konulması açısından önemli olacaktır. Okulda olması gereken zamanlarda çalışmaya giden bu öğrencilerin fırsat maliyeti anlamında ekonomiye olumlu veya olumsuz etkilerinin belirlenmesi de önemlidir. Ancak, bu fırsat maliyeti söz konusu bireylerin beşeri sermayelerinden feragat etmelerine sebep olacaktır. Beşeri sermayesi düşük olan bir toplumun ekonomik olarak da büyümesi mümkün değildir.

5.2 Öneriler

Özellikle tarım sektöründe mevsimlik işçi olarak çalışan bu ailelerin ve çocuklarının karşılaştıkları sorunların tespit edilmesi ve çözümü için TBMM'nin Mart 2015 tarihli "Mevsimlik Tarım İşçilerinin Sorunlarının Araştırılarak Alınması Gereken Önlemlerin

Belirlenmesi Amacıyla Kurulan Meclis Araştırma Komisyonu Raporu” ve Başbakanlığın “Mevsimlik Tarım İşçileri” konulu 2017/6 no.lu Genelgesi oldukça önemlidir. Ayrıca, MEB tarafından “Mevsimlik Tarım İşçileri ile Göçer ve Yarı Göçer Ailelerin Çocuklarının Eğitime Erişimi” konulu 2016/5 no.lu Genelge yayınlanmıştır. MEB başta olmak üzere ilgili kurumlarca alınan önlemlere rağmen birçok ailenin zorunlu eğitim çağındaki çocuklarını, okuldan alarak çalışmaya götürdükleri görülmüştür. Bu sonuçlardan yola çıkarak, zorunlu eğitim çağında genellikle kayıt dışı çalışan bu öğrencilerin eğitim sorunlarına çözüm açısından mevcut uygulamalara ilave olarak bazı öneriler geliştirilmiştir.

Uygulayıcılara yönelik geliştirilen öneriler:

Öğrencilerin çalışma nedeniyle okuldan kopmasını önlemeye yönelik olarak;

- Tarım başta olmak üzere çeşitli sektörlerde genellikle kayıt dışı çalışan öğrencilerin çalıştırılmasını ve okuldan kopmasını önleyecek uygulamalar geliştirilmelidir.
- Bu çocuklara ve ailelerine okul rehberlik servisi tarafından rehberlik hizmeti verilmelidir. Ailelere yönelik çeşitli seminerler düzenlenerek eğitimin önemi konusunda bilinçlenmeleri sağlanabilir.
- Öğrencilerden gelen öneriler de dikkate alındığında; aileler ve çocuklarının tarım başta olmak üzere çeşitli sektörlerde mevsimlik işçi olarak çalışmasının en önemli sebebinin yoksulluk olması nedeniyle, bu ailelere özel maddi destek projeleri geliştirilebilir. Bu destekler, aileler açısından cazip bir seçenek haline getirilirse aileler, çocuklarının geleceğini etkileyecek olan tercihlerini çalışmaktan yana değil okuldan yana kullanabileceklerdir.

Alınan tedbirlere rağmen çalışmaya giden öğrencilere yönelik olarak;

- MEB başta olmak üzere kurumlarca alınan tedbirlere rağmen özellikle aileleri tarafından tarım gibi sektörlerde kayıt dışı çalıştırılan öğrencilerin, okuldan ve derslerden geri kalmasını önlemek amacıyla bölgenin sosyo-ekonomik özellikleri de dikkate alınarak okullarda daha esnek bir eğitim takvimi uygulanabilir. Bu bölgelerde okulların açılış-kapanış tarihleri esnetilerek öğrencilerin okul devamsızlığı sorunu büyük oranda çözüme kavuşturulabilir.
- Bölgenin sosyo-ekonomik özellikleri dikkate alındığında genellikle eğitim-öğretim yılının 2.döneminde yapılan 2.sınavlara katılmayan bu öğrenciler için farklı bir değerlendirme sistemi getirilerek ilk sınavdan sonra tamamen

araştırma-geliştirme ve uygulama üzerine kurulu bir değerlendirme süreci geliştirilebilir. Öğrencilerin ikinci sınava girmesine gerek olmadan katılacakları araştırma, geliştirme ve uygulama sonuçlarına göre ders öğretmenleri değerlendirme puanı verilerek dezavantajlı duruma düşmeleri önlenebilir.

- Ders öğretmenleri ile okul idareleri arasında gerekli koordinasyon sağlanarak bu öğrencilerin giremedikleri sınavlara, çalışmaya gittikleri yörelerde kendi okullarına eşdeğer okullarda girebilme imkânı sağlanabilir.
- Birçoğu her yıl aileleriyle birlikte çalışmaya giden bu öğrencilere kendi okullarında oluşturulmuş sınıflarda hızlandırılmış bir ders planı uygulanabilir. Bu şekilde hem konu eksikleri olmaz hem de sınavlarına eksiksiz girebilme imkânına kavuşabilirler.
- Çoğunluğu kayıt dışı çalıştırılan bu öğrencilere okuldaki öğretmenleri tarafından eksik kalan konular için ders materyalleri hazırlanarak dosya halinde teslim edilip bu şekilde konu eksiklerini kapatma imkânı sağlanabilir.
- Bu öğrenciler için uzaktan erişim sağlayabilecekleri e-okul sistemine entegre bir bilişim alt yapısı hazırlanabilir. Öğrencilerin giremedikleri dersleri cep telefonlarından veya bilgisayardan takip edebilmelerine, sınavlara da internet üzerinden girebilmelerine imkân sağlanabilir.
- Bu gruptaki öğrencilerin, özellikle MEB tarafından okul bittikten sonra da takip edilerek toplumdaki statülerinin nasıl şekilleneceğinin belirlenmesi, ülke ekonomisine etkilerinin ortaya konulması açısından önemli olacaktır.

Araştırmacılara yönelik geliştirilen öneriler:

- Bu çalışmada, genellikle ekonomik nedenlerle aileleri tarafından kayıt dışı çalıştırılan meslek lisesi öğrencilerinin akademik başarıları ekonomik açıdan incelenmiştir. Araştırmacılar tarafından öğrencilerin akademik başarılarını etkileyen faktörleri konu alan bu tarz çalışmalara daha fazla ağırlık verilebilir.
- Bu çalışma sadece Şanlıurfa ili Suruç ilçesinde bulunan resmi nitelikteki MTAL öğrencileri ile sınırlıdır. Diğer il veya ilçelerde bulunan farklı nitelikteki okullarda da benzer bilimsel çalışmalar yapılarak literatüre bu konuda daha fazla katkı sağlanabilir.
- Okula gitmek yerine çalışmayı tercih eden bu öğrencilerin fırsat maliyeti anlamında ekonomiye etkilerinin belirlenmesine yönelik araştırmalara daha fazla ağırlık verilebilir.

KAYNAKÇA

- Afşar, S. ve Işık, M. (2018). Türkiye’de Mevsimsel İşgücü Hareketliliği ve Mevsimlik Tarım İşçilerinin Çalışma Hayatında Karşılaştıkları Sorunlar: Manisa/Alaşehir Örneğinin İncelenmesi. *Avrasya Uluslararası Araştırmalar Dergisi*, 6(14), 176-192.
- Alkire, S., Chatterjee, M., Conconi, A., Seth, S. and Vaz, A. (2014). *Poverty in Rural and Urban Areas, Direct Comparisons Using The Global MPI 2014*. <https://www.ophi.org.uk/wp-content/uploads/Poverty-in-Rural-and-Urban-Areas-DirectComparisons-using-the-Global-MPI-2014.pdf>. (30.01.2019).
- Altın, C. (2014). *Mevsimlik Göç ve Yoksulluk: Ankara-Polatlı Mevsimlik Tarım İşçileri Örneği*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Süleyman Demirel Üniversitesi, Isparta.
- Altınışik, İ. ve Peker, H.S. (2012). Eğitimin Ekonomik Kalkınmaya Etkisi. *Sosyoteknik Sosyal ve Teknik Araştırmalar Dergisi*, 2(4), 1-13.
- Arılı, E.E. (2014). *Argümantasyon Tabanlı Bilim Öğrenme Yaklaşımının (ATBÖ) Mevsimlik Tarım İşçisi Konumundaki Dezavantajlı Öğrencilerin Akademik Başarıları Ve Düşünme Becerilerine Etkisi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Atatürk Üniversitesi, Erzurum.
- Arslan, H. (2016). Mevsimlik Gezici Tarım İşçiliğini Kırsal Yoksulluk Perspektifinden Anlamak. *International Journal of Social Sciences and Education Research*, 2(4), 1136-1147.
- Kalkınma Atölyesi. (2013). *Mevsimlik Tarım İşçiliği ve Çocuklar: Sorun Analizi ve Politika Önerileri* (2.Baskı). Ankara: Altan Matbaası.
- Başbakanlık. (2002). *İş Kanunu, Sendikalar Kanunu ile Basın Mesleğinde Çalışanlarla Çalıştıranlar Arasındaki Münasebetlerin Tanzimi Hakkında Kanunda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun*. <http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2002/08/20020815.htm#1>. (02.02.2019).
- Başbakanlık. (2010). *Mevsimlik Gezici Tarım İşçilerinin Çalışma ve Sosyal Hayatlarının İyileştirilmesi Konulu 2010/6 no.lu Genelge*. <http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2010/03/20100324-15.htm>. (02.02.2019).

- Başbakanlık. (2017). *Mevsimlik Tarım İşçileri Konulu 2017/6 No.lu Genelge*.
<http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2017/04/20170419-8.pdf>. (02.02.2019).
- Benek, S. ve Ökten, Ş. (2011). Mevsimlik Tarım İşçilerinin Yaşam Koşullarına İlişkin Bir Araştırma: Hilvan İlçesi (Şanlıurfa) Örneği. *Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 10(2), 653-676.
- Chow, G.C. (2006). *Rural Poverty in China: Problem and Policy*. U.S.A: Princeton University CEPS Working Paper No.134.
- Considine, G. & Zappalà, G. (2002). The influence of social and economic disadvantage in the academic performance of school students in Australia. *Journal of Sociology*, 38(2), 129–148. <https://doi.org/10.1177/144078302128756543>. (14.04.2019).
- Çakır, S. (2011). Geleneksel Türk Kültüründe Göç ve Toplumsal Gelişme. *SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 2011(24), 129-142.
- Çetin, B. (2014). Eğitim ve Kalkınma İlişkisi: Türkiye Örneği. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi, Karaman.
- Çınar, S. (2012). *Bağımlı Çalışma İlişkileri Kapsamında Mevsimlik Tarım İşçilerinin Malatya Örneği Üzerinden Analizi*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi, İstanbul.
- ÇSGB. (2017). *Çocuk İşçiliği İle Mücadele Ulusal Programı*.
https://birim.ailevecalisma.gov.tr/media/11752/cocuk_isciligi_rev_23032017.pdf.
(13.03.2019).
- ÇSGB. (2017). *Çocuk İşçiliği ve Eğitim Öğretmen El Kitabı*.
https://www.ailevecalisma.gov.tr/media/1320/cocukiis%C3%A7cligi_egitimogretmen_elkitabi.pdf. (16.03.2019).
- ÇSGB. (2010). *Mevsimlik Gezici Tarım İşçilerinin Çalışma ve Sosyal Hayatlarının İyileştirilmesi Stratejisi ve Eylem Planı*.
http://www.mevsimliktarimiscileri.com/files/dosya/1_5_635195205048992081.pdf.
(02.02.2019).
- ÇSGB. (2010). *Mevsimlik Gezici Tarım İşçilerinin Çalışma ve Sosyal Hayatlarının İyileştirilmesi Projesi (METİP)*.
<http://app.cs.gb.gov.tr/isggm/oshaturkey/sunumlar/104.pdf>. (13.03.2019).

- Çütücü, İ. (2016). Eğitim Ekonomisinin Uluslararası Karşılaştırması Kapsamında Meslek Yüksekokullarının Yerel Ekonomilere Etkisi. *Toros Üniversitesi İİSBF Sosyal Bilimler Dergisi*, 3(6), 55-74.
- Davran M.K., Seçer A. ve Sevinç M.R. (2014). Türkiye’de Mevsimlik Tarım İşçisi Çocuklar. *Tarımda İş Gücü Piyasası (ss. 1184-1192)*. XI. Ulusal Tarım Ekonomisi Kongresi, Samsun.
- Dede, B. (2017). *Ortaokul Öğrencilerinin Fen Bilimleri Tutumlarının Bazı Değişkenler Bakımından İncelenmesi (Mevsimlik Tarım İşçisi Ailelerin Çocukları Ordu İli Örneği)*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ordu Üniversitesi, Ordu.
- DPT. (2003). *İllerin ve Bölgelerin Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Sıralaması Araştırması*. http://www.sbb.gov.tr/wp-content/uploads/2018/11/İllerin_sosyo-ekonomik_gelismislik_siralaması_arastırması_2003-%E2%80%8B.pdf. (13.05.2019).
- DPT. (2004). *İlçelerin Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Sıralaması Araştırması*. http://www.sbb.gov.tr/wp-content/uploads/2018/11/İlçelerin_sosyo-ekonomik_gelismislik_si%C4%B1ralaması_Arastırması-2004-%E2%80%8B.pdf. (14.05.2019).
- Ekici, S. ve Tuncel, G. (2015). Göç ve İnsan. *Birey ve Toplum Sosyal Bilimler Dergisi*, 5(1), 9-22.
- Fereli, S., Aktaç, Ş. ve Güneş, E. F. (2016). Mevsimlik Tarım İşçilerinin Çalışma Koşulları, Beslenme Durumları Ve Görülen Sorunlar. *Gazi Üniversitesi Sağlık Bilimleri Dergisi*, 1(3), 36-47.
- Geray, C. (1999). Kırsal Kalkınma Yöneltileri, İlçe Yerel Yönetimi ve “İlçe Köy Birlikleri” Önerisi. *Çağdaş Yerel Yönetimler Dergisi*, 8(2), 11-42.
- Görücü, İ. ve Akbıyık, N. (2010). Türkiye’de Mevsimlik Tarım İşçiliği: Sorunları ve Çözüm Önerileri. *Hikmet Yurdu Düşünce-Yorum Sosyal Bilimler Araştırma Dergisi*, 3(5), 189-219.
- Harran Üniversitesi Tarımda İş Sağlığı ve Güvenliği Uygulama ve Araştırma Merkezi (HARÜTSGAM). (2014). *GAP Tarımda Çalışanların Sağlığı Araştırması 2013*. http://ilan.harran.edu.tr/2014/gap_tarim_sagligi_arastırması_ve_eylem_planı.pdf. (16.03.2019).

- Havlioğlu, S. (2011). *Göçebe Mevsimlik Tarım İşçisi Ergenlerde Yaşam Kalitesi Düzeyi ve Sorun Davranışları Sıklığı*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Harran Üniversitesi, Şanlıurfa.
- Havlioğlu, S. ve Koruk, İ. (2013). Göçebe Mevsimlik Tarım İşçisi Ergenlerde Yaşam Kalitesi Düzeyi ve Sorun Davranışları. *Türkiye Halk Sağlığı Dergisi*, 11(1), 11-22.
- Hepkul, A. (2014). Meslek Lisesi Tercih Sürecinin Keşifsel Olarak İncelenmesi. *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 14(2), 41-52. (23.04.2019).
- ILO. (1999). *182 No'lu En Kötü Biçimlerdeki Çocuk İşçiliğinin Yasaklanması ve Ortadan Kaldırılmasına İlişkin Acil Eylem Sözleşmesi*. https://www.ilo.org/ankara/conventions-ratified-by-turkey/WCMS_377311/lang--tr/index.htm. (31.03.2019).
- ILO. (2010). *Facts On Child Rapour*. <http://www.ilo.org/ipeinfo/product/download.do?type=document&id=17075>. (03.04.2019).
- IFAD. (2016). *Rural Development Report 2016*. <https://www.ifad.org/documents/38714170/39155702/Rural+development+report+2016.pdf/347402dd-a37f-41b7-9990-aa745dc113b9>. (31.01.2019)
- Kaleci, H. (2007). *Mevsimlik Tarım İşçilerinin Sosyolojik Analizi: Eskişehir Örneği*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Anadolu Üniversitesi, Eskişehir.
- Kalkınma Bakanlığı. (2013). *İllerin ve Bölgelerin Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Sıralaması Araştırması (SEGE-2011)*. <http://www3.kalkinma.gov.tr/PortalDesign/PortalControls/WebIcerikGosterim.aspx?Enc=83D5A6FF03C7B4FC43121E8457331356>. (13.05.2019)
- Karagölge, C. ve Peker, K. (2011). Tarım Ekonomisi Araştırmalarında Tabakalı Örneklem Yönteminin Kullanılması / Using Stratified Sampling Methods in the Resource of Agricultural Economics. *Atatürk Üniversitesi Ziraat Fakültesi Dergisi*, 33(3), 313-316.
- Karaman, Z. (2013). *Mevsimlik Tarım İşçisi Çocuklarının Eğitim Hakkına Erişim Durumları ve Sosyal Beceri Yeterliliklerinin Öğretmen Görüşlerine Göre Belirlenmesi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi, Ankara.
- Karataş, M. ve Çankaya, E. (2010). İktisadi Kalkınma Sürecinde Beşeri Sermayeye İlişkin Bir İnceleme. *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*. 2(3), 29-55.

- Kartal, N. ve Demirhan, Y. (2014). Türkiye’de Kentsel Yoksulluğun Kırsal Nedenleri ve Çözüm Önerileri Üzerine. *C.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 15(2), 135-154.
- Kaya, M. ve Özgülner, N. (2015). Mevsimlik (Gezici/Geçici) Tarım İşçilerinin İki Yerleşim Birimindeki Yaşam Koşulları ve Sağlık Durumlarına Niteliksel Bakış. *Turkish Journal Of Public Health*, 13(2), 115-126.
- Kılıç, M. (2006). 4857 Sayılı Yeni İş Kanunu Kapsamında Tarım İşçilerinin Hukuki Durumu. *Tarım Ekonomisi Dergisi*, 12(2), 39-49.
- Koçak, Y. ve Terzi, E. (2012). Türkiye’de Göç Olgusu, Göç Edenlerin Şehirlere Olan Etkileri ve Çözüm Önerileri. *KAÜ-İİBF Dergisi*, 3(3), 163-184.
- Koruk, İ. (2010). İhmal Edilen Bir Grup: Göçebe Mevsimlik Tarım İşçileri. *Türk Tabipler Birliği Mesleki Sağlık ve Güvenlik Dergisi*, 10(38), 18-22.
- Kutlu, S. (2011). *Erişkin Göçebe Mevsimlik Tarım İşçilerinin Yaşam Kalitesi Düzeyi ve Etkileyen Faktörler*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Harran Üniversitesi, Şanlıurfa.
- Lordoğlu, K. ve Etiler, N. (2014). Batı Karadeniz Bölgesinde Mevsimlik Gezici Tarım İşçiliğinde Çalışan Çocuklar Üzerine Sınırlı Bir Araştırma. *Çalışma ve Toplum Dergisi*, 41(2). 115-134.
- MEB. (2016). *Mevsimlik Gezici Tarım İşçileri ile Göçer ve Yarı Göçer Ailelerin Çocuklarının Eğitime Erişimi Konulu 2016/5 No.lu Genelge*. <http://mevzuat.meb.gov.tr/dosyalar/1771.pdf>. (06.03.2019).
- MEB. (2011). *Mevsimlik Gezici Tarım İşçisi Çocuklarının Eğitimleri Konulu 2011/25 No.lu Genelge*. <http://mevzuat.meb.gov.tr/dosyalar/1214.pdf>. (06.03.2019).
- MEB. (2019). *2018 Yılı İdare Faaliyet Raporu*. https://sgb.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2019_03/01175437_Milliy_EYitim_Bakanly_Y_2018_YYIY_Ydare_Faaliyet_Raporu_YayYn2.pdf. (22.04.2019).
- Müezzinoğlu, A., Yavuz, C.I., Kutlu, D., Türk, M., İlhan, M.N., Nesanır, N., Etiler, N., Bakır, O., Karadağ, Ö.K. ve Abbasoğlu, S. (MSG Yayın Kurulu). (2010). Mevsimlik Tarım İşçilerinin Yasal Durumu. *Türk Tabipler Birliği Mesleki Sağlık ve Güvenlik Dergisi*, 10(38), 2-3.

- Özbekmezci, Ş. ve Sahil, S. (2004). Mevsimlik Tarım İşçilerinin Sosyal, Ekonomik ve Barınma Sorunlarının Analizi. *Gazi Üniversitesi Mühendislik Mimarlık Fakültesi Dergisi*, 19(3), 261-274.
- Ören, M.N., Alemdar, T. ve Demirdöğen, A. (2012). Kırsal yoksulluk Ölçüm sorunu ve Türkiye. *Tarım, Yoksulluk ve Kalkınma* (ss. 322-329). 10.Ulusal Tarım Ekonomisi Kongresi, Konya.
- Özcan, K., Balyer, A. ve Yıldız, A. (2018). Ekonomik Olarak Dezavantajlı Bölgelerde Görev Yapan Ortaokul Müdürlerinin Liderlik Davranışları. *Mersin Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 14(2), 532-547.
- Özen, E. N. ve Özdemir, D. (2012). Türkiye’de İhmal Edilen Kırsal Yoksulluk, Endonezya’dan Ne Öğrenmeliyiz?. https://www.tepav.org.tr/upload/files/13495310657.Turkiye_de_Ihmal_Edilen_Kirsal_Yoksulluk_Endonezya_dan_Ne_Ogrenmeliyiz.pdf. (31.01.2019).
- Pelek, D. (2010). *Seasonal Migrant Workers In Agriculture: The Cases Of Ordu And Polatlı*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Boğaziçi Üniversitesi, İstanbul.
- Sağlam, S. (2006). Türkiye’de İç Göç Olgusu ve Kentleşme. *Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, 2006(5), 34-44.
- Seçer, İ. (2013). *SPSS ve LISSEREL İle Pratik Veri Analizi, Analiz ve Raporlaştırma* (1.Baskı). Ankara: Anı Yayıncılık.
- Selek Öz, C. (2015). Mevsimlik Gezici Tarım İşinde Kadın Emeği Ve Sorunları. *TÜRKTOB Dergisi*. 16, 13-15.
- Semerci, P.U., Erdoğan, E. ve Kavak, S. (2014). Mevsimlik Gezici Tarım İşçiliği Araştırma Raporu 2014. http://hayatadestek.org/yayinlarimiz/Mevsimlik_Gezici_Tar%C4%B1m_%C4%B0sciligi_%202014_Arast%C4%B1rma_Raporu.pdf. (13.03.2019).
- Semerci, P.U. ve Erdoğan, E. (2017). *Adana’da (Mevsimlik Gezici) Tarım İşçilerinin Çocuklarının Çocuğun İyi Olma Hali Perspektifinden İyileştirilmesi Projesi Araştırma Sonuçları* (1.Baskı). İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Sevinç, G. ve Sevinç, M.R. (2012). Gezici Mevsimlik Tarım İşçisi Ailelerin İlköğretim Seviyesindeki Çocuklarının Eğitim Sorunları. *Tarım, Yoksulluk ve Kalkınma* (ss. 1122-1128). 10.Ulusal Tarım Ekonomisi Kongresi, Konya.

- Sevinç, M.R. (2015). *Adana İlinde Mevsimlik Tarım İşçiliğinin Sosyo-Ekonomik Yapısı ve Geleceği*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Çukurova Üniversitesi, Adana.
- Şantaş, F. (2017). Yoksulluk Olgusu ve Türkiye’de Yoksulluk ve Hane Refahının DHS Wealth Index İle Değerlendirilmesi. *C.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 18(2), 23-42.
- Şen, B. ve Altın, C. (2018). Mevsimlik Göç ve Yoksulluk İlişkisi: Mevsimlik Tarım İşçileri Örneği. *Motif Akademi Halkbilimi Dergisi*, 11(23), 174-192.
- Tabcu, G. (2015). *Mevsimlik Tarım İşçilerinin Ortaokul Çağındaki Çocuklarının Eğitim Sorunlarının Sosyolojik Olarak İncelenmesi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Adıyaman Üniversitesi, Adıyaman.
- Taş, H.Y. ve Özcan, S. (2012). *Türkiye’de ve Dünyada Yoksulluk Üzerine Bir Araştırma*. https://www.researchgate.net/publication/326881740_Turkiye%27de_ve_Dunya%27da_Yoksulluk_Uzerine_Bir_Arastirma. (31.01.2019).
- Teker, E. (2015). *Ailesi Mevsimlik Tarım İşçisi Olarak Çalışan Çocukların Yaşantılarının Resimlerine Yansımaları Ve Plastik Açısından İncelenmesi*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi, Ankara.
- TBMM. (2015). *Mevsimlik Tarım İşçilerinin Sorunlarının Araştırılarak Alınması Gereken Önlemlerin Belirlenmesi Amacıyla Kurulan Meclis Araştırma Komisyonu Raporu*. <https://www.tbmm.gov.tr/sirasayi/donem24/yil01/ss.716.pdf>. (18.02.2019).
- TÜİK. (2019). Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi Sonuçları. <http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=30709>. (24.02.2019).
- TÜİK. (2018). *Gelir ve Yaşam Koşulları Araştırması Bölgesel Sonuçları, 2017*. <http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=27824>. (31.01.2019).
- TÜİK. (2013). *Çocuk İşgücü Anketi Sonuçları, 2012*. <http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=13659>. (13.03.2019).
- TÜİK. (2018). *İstatistiklerle Çocuk, 2017*. www.tuik.gov.tr/PdfGetir.do?id=27596. (13.03.2019).
- TÜİK. (2019). *İşgücü İstatistikleri, Şubat 2019*. <http://tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=30690>. (15.05.2019).
- TÜİK. (2018). *Tarımsal İşletme Gücü Ücret Yapısı, 2017*. www.tuik.gov.tr/PdfGetir.do?id=27706. (29.01.2019).

- UNDP. (2016). *Human Development Report 2016*.
http://hdr.undp.org/sites/default/files/2016_human_development_report.pdf.
(31.01.2019).
- UNDP. (2018). *Human Development Index (HDI)*. <http://hdr.undp.org/en/data#>. (31.01.2019)
- UNDP Türkiye. (2018). *Türkiye İnsani Gelişme Endeksi'nde 64. oldu*.
<http://www.tr.undp.org/content/turkey/tr/home/presscenter/articles/2018/09/tuerkiye-nsani-gelime-endeksinde-64--oldu0.html>. (31.01.2019).
- UNICEF Türkiye. (2012). *Türkiye'de Çocuk ve Genç Nüfusun Durumunun Analizi 2012*.
<http://unicef.depar yazilim.com/files/bilgimerkezi/doc/sitan-tur-final-2012.pdf>.
(31.03.2019).
- UNICEF Türkiye. (2011). *Türkiye'de Çocukların Durumu Raporu 2011*.
<https://abdigm.meb.gov.tr/projeler/ois/egitim/032.pdf>. (01.04.2019).
- Uysal, M., Sayılan, F., Yıldız, A., Türk, E., Türkmen, N. ve Korkmaz, N. (2016). Mevsimlik Tarım İşçilerinin Çocuklarının Temel Eğitim Sorunları. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 49(1), 183-201.
- Uzundere, A. (2015). *Türkiye'de Mevsimlik Tarım İşçileri: Temel Eğitim Sorunları ve Çözüm Önerileri (Fındık Tarımı Örneği)*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi, Ankara.
- Yeniay, G. (2011). *Mevsimlik Tarım İşçiliği: Giresun Örneği*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi, İstanbul.
- Yiğit, B., Çiçek, Ö. ve Öztürk, M. (2017). Gezici Mevsimlik Tarım İşçileri İle Yerli Mevsimlik Tarım İşçilerinin Karşılaştırmalı Analizi: Isparta İli Örneği. *Ünye İİBF Dergisi*, 1(2), 1-25.